

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ
VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AZADE TAŞCI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÖZSAĞIR

GAZİANTEP
MAYIS 2016

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla
Mücadele Politikaları**

AZADE TAŞCI

Tez Savunma Tarihi: 03.05.2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Arif ÖZSAGIR
Bölüm Başkanı

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Arif ÖZSAGIR
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

1. Prof. Dr. ARİF ÖZSAGIR
2. Prof. Dr. İBRAHİM ARSLAN
3. Doç. Dr. SADETTİN PAKSOY

A. Özsağır
İ. Arslan
S. Paksoy

ABSTRACT**INCOME INEQUALITY IN THE WORLD AND IN TURKEY AND POVERTY ALLEVIATION POLICIES**

TAŞCI, Azade

M. A. Thesis, Department of Economic

Supervisor: Prof. Dr. Arif ÖZSAĞIR

May 2016, 130 pages

In recent years, the development process discussed within the agenda of income distribution inequality and poverty are among the major topics of Economics. Since the second half of the twentieth century, with the globalization of the world commonly referred to as the richest period of significant growth of prosperity, income inequality and poverty, in both underdeveloped and developed countries are the most important issues. Many people is living below the poverty and hunger worldwide limit. However, in the world and Turkey, income inequality and the appearance of widespread poverty began to be investigated. All the world to take serious measures to reduce poverty and vulnerability of the income distribution is directed. Therefore, when continuing income distribution by various international organizations in the world inequality and more studies it has been made on poverty. Human development index of the country at the beginning of this review, income limits on inequality and poverty has taken place. In this study, world income inequality and poverty reduction policies and policies for fighting poverty, inequality of income distribution in Turkey is evaluated in the prevention. Prepared for the poverty and inequality of income distribution in Turkey and the world the policies are inadequate and delayed progress was observed. Therefore, the policy needs to be revised and stable, the necessity of implementation of stable policies are seen as inevitable.

Keywords: Inequality of income distribution, Poverty, Prevention Policy, World, Turkey.

ÖZET

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

TAŞCI, Azade
Yüksek Lisans Tezi, İktisat ABD
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÖZSAĞIR
Mayıs 2016, 130 sayfa

Son yıllarda, kalkınma sürecinde gündem maddeleri dâhilinde ele alınan gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk iktisat biliminin önemli konuları arasındadır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın küreselleşme ile refah artışının yaşandığı en zengin dönem olarak ifade edilen dünyada, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk, hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkelerde en önemli sorunlarıdır. Birçok insan dünya ölçeğinde yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Bununla birlikte Dünyada ve Türkiye’de, gelir dağılımı eşitsizliği ve yaygınlaşan yoksulluğun görünümünü incelenmeye başlanmıştır. Tüm dünya gelir dağılımındaki açığı ve yoksulluğu azaltmaya karşı ciddi önlemler almaya yönelmiştir. Bu nedenle, süregelen zamanda dünyada çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk üzerine daha fazla incelemeler yapılmıştır. Bu incelemelerin başında ülkelerin insani gelişim endeksleri, gelir eşitsizlikleri ve yoksulluk sınırları yer almıştır. Bu çalışmada, dünyada gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadele politikaları ile Türkiye’de yoksulluğunun önlenebilirliği açısından gelir dağılımı eşitsizliğine yönelik mücadele politikaları değerlendirilecektir. Dünyada ve Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğa yönelik hazırlanan politikaların yetersiz kaldığı ve ilerlemeleri geciktirdiği görülmüştür. Bu nedenle politikaların yeniden gözden geçirilmesi gerekmekte ve istikrarlı, kararlı politikaların uygulanmasının gerekliliği kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı Eşitsizliği, Yoksulluk, Mücadele Politikaları, Dünya, Türkiye.

TEŞEKKÜR

İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programı dâhilinde hazırladığım “Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla Mücadele Politikaları” konulu tez çalışması süresince bilimsel katkı ve tecrübeleriyle desteğini hiç esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Arif Özsağır’a teşekkür ederim.

Ayrıca, her zaman yanımda olan, manevi desteğini ve sevgisini eksik etmeyen Annem’e ve Babam’a teşekkür ederim. Yazmış olduğum bu tezi her türlü olanaktan yoksun bırakılmış yoksul halklara armağan ederim.

Mayıs, 2016

Azade TAŞCI

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ABSTRACT	i
ÖZET	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
SEMBOLLER VE KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ	1
2. GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUKLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE KONULAR	6
2.1. GELİR DAĞILIMI İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE KONULAR.....	6
2.1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Tanımı	6
2.1.2. Sosyal Adalet ve Gelir Dağılımı	8
2.1.3. Gelir Dağılımı Adaleti ve Adaletsizliğin Ölçümü	10
2.1.4. Gelir Dağılımı Çeşitleri.....	11
2.1.4.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	12
2.1.4.2. Bireysel Gelir Dağılımı	12
2.1.4.3. Bölgesel Gelir Dağılımı	12
2.1.4.4. Sektörel Gelir Dağılımı	13

2.1.4.5. Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı.....	13
2.1.5. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler	14
2.1.5.1. Nüfus Yapısı	14
2.1.5.2. İşgücü Piyasasında Arz ve Talep Dengesi	14
2.1.5.3. Kayıt Dışı Ekonomi	15
2.1.5.4. Ülkelerin Ekonomik Yapısı	15
2.1.5.5. Eğitim Düzeyi	16
2.1.5.6. Gelişmişlik Düzeyi.....	17
2.1.5.7. Küreselleşme	18
2.1.5.8. Teknolojik Gelişim Düzeyi	19
2.1.6. Teori ve Ölçüm Metodları Bakımından Gelir Dağılımı.....	21
2.1.6.1. Gelir Dağılımı Teorileri	21
2.1.6.2. Gelir Dağılımı Ölçüm Metodları.....	24
2.2. YOKSULLUK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE KONULAR.....	28
2.2.1. Yoksulluk Kavramı ve Tanımı.....	28
2.2.2. Modern Dünyada Yoksulluk Kavramı ve Tanımı.....	30
2.2.3. Yoksulluğun Ölçümü	33
2.2.3.1. Mutlak Yoksulluk ve Açlık Sınırı	33
2.2.3.2. Göreli Yoksulluk ve Yoksulluk Sınırı.....	34
2.2.3.3. Objektif- Sübjektif Yoksulluk.....	35
2.2.3.4. Gelir Yoksulluğu- İnsani Yoksulluk	36
2.2.3.5. Kırsal- Kentsel Yoksulluk.....	36
2.2.4. Yoksulluk Endeksleri	38
2.2.4.1. Bileşik Yoksulluk Endeksleri.....	38
2.2.4.1.1. İnsani Yoksulluk Endeksi	38
2.2.4.1.2. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi.....	39
2.2.5. Diğer Yoksulluk Endeksleri.....	41
2.2.5.1. Kafa Sayısı Endeksi	41
2.2.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi	41
2.2.5.3. Sen Endeksi	42
2.2.5.4. Foster-Greer-Thorbecke Endeksi	43
2.2.6. Yoksulluğun Boyutları	44
2.2.6.1. Çalışan Yoksullar	44
2.2.6.2. Çocuk Yoksulluğu.....	45
2.2.6.3. Yoksulluğun Kadınlaşması	47
2.2.7. Yoksulluk Sorununun Nedenleri.....	48

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ52

3.1. DÜNYADA GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ	52
3.2. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ	59
3.2.1. Türkiye'de Gelir Dağılımı Görünümü	59
3.2.1.1. Bireysel Gelir Dağılımı Görünümü.....	59
3.2.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı Görünümü	63
3.2.1.3. Bölgesel Gelir Dağılımı Görünümü	65

3.2.2. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü	70
4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI	79
4.1. DÜNYADA GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI.....	79
4.1.1. Avrupa Birliğinde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla Mücadele Politikaları.....	79
4.1.2. Uluslararası Kuruluşların Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla Mücadele Politikaları.....	84
4.1.2.1. Dünya Bankası	84
4.1.2.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	87
4.1.2.3. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD).....	89
4.2. TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN ÖNLENEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNE YÖNELİK MÜCADELE POLİTİKALARI.....	92
4.2.1. Maliye Politikası	93
4.2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesi	94
4.2.3. Asgari Ücret Uygulaması.....	96
4.2.4. İstihdam Arttırıcı Politikalar	97
4.2.4. Eğitim Politikası.....	99
4.2.5. Para Politikası	100
4.2.6. Sosyal Güvenlik Politikası	103
4.2.6.1. Sosyal Sigorta	105
4.2.6.2. Sosyal Yardımlar.....	105
4.2.7. Enflasyonun Önlenmesi	107
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	109
KAYNAKLAR	115
ÖZGEÇMİŞ.....	130

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1. Eğitim- Gelir Dağılımı İlişkisi.....	17
Tablo 2.2. ÇBYE Boyutları, Göstergeleri ve Ağırlıkları	40
Tablo 3.1. İnsani Gelişmişlik Açısından Ülkeler	55
Tablo 3.2. Bölgelere Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi.....	56
Tablo 3.3. Seçilmiş Ülkelerde Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizliği	57
Tablo 3.4. Geliri Günlük 1.25\$ (Satın Alma Gücü Paritesi ile)'lık Yoksulluk Sınırının Altında Olan Nüfus (%)-2005	58
Tablo 3.5. %20'lik Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımı 2006-2013, Türkiye, Kent, Kır.....	61
Tablo 3.5'in devamı	61
Tablo 3.6. Eşdeğer Hanehalkı Yıllık Kullanılabilir Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı (%) 2006-2013	65
Tablo 3.7. Düzey 1 Bazında Dilimler İtibariyle Gelir Dağılımı ve Gini Katsayı	66
Tablo 3.8. İBBS-2 Bazında Bölgesel GSKD'nin Sektörel Dağılımı (Katma Değer Payları)	69
Tablo 3.9. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye, Kent, Kır, 2002-2013	71
Tablo 3.9'un devamı	72
Tablo 3.10. Yoksulluk Oranları, Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009	73
Tablo 3.11. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Fert Yoksulluk Oranı (%)	74
Tablo 3.12. Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009	75
Tablo 3.13. Cinsiyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (%)	76
Tablo 3.14. Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları (%).....	77
Tablo 3.15. İstihdamdaki Fertleri Faaliyet Kolların Göre Yoksulluk Oranları (%).....	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1. Lorenz Eğrisinin Oluşum Aşamaları	27
Şekil 2.2. Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Lorenz Eğrisi.....	27
Şekil 3.1. Tahmini Küresel Gini Endeksleri (1820-2002)	53

SEMBOLLER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği (European Union)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DÇM	: Dövizle Çevrilebilir Mevduat
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DB	: Dünya Bankası (World Bank)
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)
FGTE	: Foster Greer Thorbecke Endeksi
GDS	: Gelir Değerlendirme Sorusu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSKD	: Gayri Safi Katma Değer
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HDR	: İnsani Gelişme Raporu (Human Development Report)
HIV	: İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü (Human Immunodeficiency Virus)
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
KSE	: Kafa Sayısı Endeksi
LBS	: Lüksemburg Gelir Çalışması (Luxembourg Income Study)

MGS	: Minimumu Gelir Sorusu
NCW	: Kanada Ulusal Refah Konseyi (Canada National Welfare Council)
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development)
PPP	: Satın Alma Gücü Paritesi (Purchasing Power Parity)
SE	: Sen Endeksi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SSK	: Sosyal Sigorta Kurumu
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
TL	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNİCEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)
YAE	: Yoksulluk Açığı Endeksi
YÖK	: Yüksek Öğrenim Kurulu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
ss.	: Sayfalar

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Tarihin en eski ve üstesinden gelinemeyen iktisat bilimi kapsamında değerlendirilen, iki temel konusu bulunmakta ve bu konular alanlarına göre sıklıkla irdelenmektedir. Alanlardan biri üretimin bölüşümü iken, diğeri yoksulluktur. Adam Smith, D.Ricardo, K. Marks gibi birçok düşünür gelirin, emek ve emek dışı unsurlar arasında nasıl bölüşüldüğünü araştırmışlardır. Küresel dünya ölçeğinde ise araştırmaların ve incelemelerin seyri değişmiş ve daha çok adil bir dağılımın olması gerektiğine yönelik söylemler artmıştır.

Adil bir dağılımı ve beraberinde gelecek olan refah artışı sosyal devletin bir gereği niteliğindedir. Bu kavram, sosyal varlıklar başta olmak üzere ekonomik varlıklarla birlikte algılanarak ciddi bir sorumluluğu ve kararlılığı gerektiren gerçek bir duruşu temsil etmektedir. Adil olmayan bir dağılım biçimi ve beraberinde getirdiği yoksulluk, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin handikabıdır. Ülkeler, bazı hedefleme yöntemleri ile bu sorundan kurtulmaları gerekmektedir. Dünyada ve Türkiye’de insanların adil bir pay alabilmeleri için çalışmaların yapıldığı, yoksulluk ve açlık seviyesini düşürmeye yönelik stratejilerin geliştirildiği göz ardı edilmemesi gereken konular arasındadır.

Birleşmiş Milletler tarafından ilk kez kurumsal bir söylem olarak 1992 yılında ortaya çıkan yoksulluk, bireylerin yaşam koşullarını tüm açıklığı ile görmemizi sağlamıştır. Türkiye’de ise yoksulluk çalışmaları dünya ile kıyaslandığında uzun bir geçmişinin olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye’de yoksulluk çalışmalarının

yapılması gerektiği fikrinin öne sürülmesindeki temel etken yoksulluk sonuçlarındaki gidişatındaki vahamet olmuştur. Küresel temelli yoksulluk, 1.25 ve 2 doların altında yaşamını sürdürmeye çalışan bireyleri temsil etmektedir. Günlük 1.25 dolar ile açlık sınırını ifade eden ve 2 dolarlık seviye ile temel ihtiyaçları (gıda, ısınma, giyinme, barınma vb.) kapsayan bu kavramlar önemli yoksulluk göstergeleridir. Modern dünyada yoksulluğu sadece ekonomik göstergeler ile ifade etmek mümkün değildir. Değişen dünya ölçeği ile yoksulluk farklı bir boyuta ulaşmış ve birçok sosyal ve kültürel sorunu beraberinde getirmiştir. Zenginliğin dünyada tahmin edilemeyecek düzeyde olması, yoksulluğun azalacağı düşüncesinin aksine artış göstermesi küresel, toplumsal ve bölgesel kırılmalara neden olmuştur. Bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu durumdan etkilenmez iken, az gelişmiş ülkeler ciddi ekonomik krizlere maruz kalarak yoksulluk sürecine girmiştir. Yoksulluğun dünyada mutlak olarak artması, ulusal ve uluslararası ölçekte gelir dağılımı eşitsizliğindeki artan oranlı farkın önüne geçilememesi dünyada ciddi bir endişe ve eleştiri ortamının doğmasına sebep olmuştur. Gelir dağılımı ve yoksulluk sorununa yönelik uygulanan politikalar bu iki problematiğin birbiri ile olan ilişkisi çerçevesinde planlanmıştır. Dünya ülkeleri ve Türkiye için yapılan gözlemlerde refah artışının arttığı fakat gelir dağılımı ve yoksulluk sorununun beklenen düzeyleri karşılamadığı görülmüştür. Yani, zengin ve yoksul kesim arasındaki fark azalmasına rağmen uygulanan yanlış veya eksik politikalar ile istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Gelir dağılımının adil olması ve belli bir seviyenin altına düşmemesi, bir ülkenin sosyal, politik ve ekonomik yönden güçlü olduğunu göstermektedir. Adil bir dağılımın olmasını sağlamak ise sosyal devletin birincil yükümlülüğüdür. Bu sorumluluktan uzaklaşan ve rant sevdasına kapılan ülkelerde, gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk ekonomik bir sorun olmaktan çıkarak sosyal ve politik bir sorun haline gelmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, gelir dağılımını iyileştirmesi ve yoksulluğun azaltılmasını sağlayan sosyal ve ekonomik düzeydeki mücadele politikalarını ulusal ve uluslararası platformda incelenmesidir. Çalışmanın temel hipotezi ise dünyada gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla ilgili mücadele politikalarını koymak, Türkiye örneğinde ise gelir dağılımını iyileştiren unsurları ortaya koyarak, yoksulluk olgusunun önlenilebilir bir hal almasını sağlamaktır. Diğer yandan yoksullukla mücadele sadece gelir dağılımının iyileşmesi ile sınırlı kalmamaktadır. Yoksullukla mücadelenin diğer etki

alanlarını eğitim sisteminin iyileştirilmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin işlerliğinin sağlanması, maddi unsurlardan ziyade yoksulluğun manevi yönünün dikkate alınması, az gelişmiş kırsal kesim ile gelişmiş olan kent bölgeleri arasındaki entegrasyonun kuvvetlendirilmesi gibi konular ciddiyle ele alınmalıdır.

Yoksulluğun azaltılmasına yönelik AB (Avrupa Birliği) ve çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan birçok öneri ve politika mevcuttur. Bu kuruluşların başında Dünya Bankası (DB), UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) ve OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) gelmektedir. UNDP, yoksulluğu insani gelişme için zorunlu olan unsurlardan (yaratıcı bir yaşam, ortalama bir yaşam düzeyi, yaşam boyu sağlık vb.) yoksun olma şeklinde tanımlayarak, kavramın sadece parasal bir olgu olarak algılanmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır. UNDP, yoksulluğun azaltılabilmesi için eğitim, sağlık, temiz su gibi temel ihtiyaçların karşılanma düzeylerinin önemli olduğunu belirtmektedir. Böylece UNDP 1999 yılında İnsani Gelişme Raporu ile ülkelerin, insanlara yaptıkları yatırım düzeyini ölçmek için insani gelişme endeksini oluşturmuştur. Bu ölçüm; eğitim, beklenen ömür ve PPP (Satın Alma Gücü Paritesi) ile düzeltilmiş GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) gibi veriler ışığında hesaplanmakta olup, uluslararası karşılaştırmalar açısından büyük bir öneme sahiptir. Örneğin, yoksulluğun yoğun bir şekilde hissedildiği Sahra-altı Afrika'da yetişkinlerin dörtte birinden azı finansal hizmetlere erişebilmekte iken, ekonomik büyüme ve refah unsurları açısından tehdit oluşturan faktörleri azaltmak için IFC (Uluslararası Finans Kurumu), orta ve küçük ölçekli girişimcileri baz alarak mikro finans kurumları, teminat kayıtları ve mobil finans hizmetleri gibi danışmanlık hizmetlerini sunmaya başlamıştır. Böylece yoksulluğa karşı mücadelenin güçlendirilmesi ve yoksulluğun yıllar içinde azalma eğilimi göstermesi amaçlanmıştır. Amerika'da ise artan servet ve gelir eşitsizliğine karşı alınabilecek önlemler ve politikalar açısından uzmanlar tarafından TalkPoverty adı verilen bir yayın akışı düzenlemiştir. Uzmanlardan Melissa Boteach ve Rebecca Vallas, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadeleye yönelik benimsenmesi gereken en önemli politikaları ortaya koymuştur. Başlıca sosyo-ekonomik politika konusu kapsamında yer alan bu politikalar; alt yapı yatırımlarına ağırlık vermek, iş kalitesini arttırmak ve aileleri güçlendirmek, düşük ücretli aileler için daha iyi vergi çalışmaları yapmak, insan sermayesine yatırım yapmak, kapsamlı göçmenlik

reformunu yürürlüğe koymak, temel yaşam standartları ile ilgili yatırımları güçlendirmek gibi politikalar önemle dikkate alınmıştır.

Uluslararası kuruluşların başında gelen DB'nin, yoksullukla mücadelede izlediği politikalar zaman içerisinde farklılık göstermiştir. DB tarafından 1960'lı yıllarda yoksulluğu azaltmanın yolu gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesini hızlandırmak olarak görülürken, 1970'li yıllarda kırsal kesimin gelişimine ağırlık verilmiştir. 1980'li yıllarda ise durum tamamen değişerek yoksulluğun önlenmesinden çok makroekonomik sorunlar ile ilgilenilmiştir. 1990 yılında uluslararası ekonomik göstergeler Bankayı, tekrar yoksullukla mücadele etmeye yönlendirmiştir. Böylece 1990 yılında Dünya Kalkınma Raporu, yoksullukla mücadele politikası olarak yayınlanmıştır. Bu raporda yer alan başlıca politikaları; emek yoğun sanayi ve geniş tabanlı tarımsal kalkınma hedeflenerek amaçlanan ekonomik büyüme, eğitim, sağlık ve aile planlamasına ağırlık verilen insana yatırım yapma prensibi, ekonomik dengelerin sağlanması, sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmeyi amaçlayan katılım stratejisi ve DB'nin yoksulluğu azaltmaya yönelik borç verme hedeflemesi olarak sıralamak mümkündür.

OECD (2012) kuruluşunun yayınlamış olduğu ekonomik politika reformuna göre küresel dünya ölçeğinde yaşanan teknolojik değişimler yoksulluğun giderek artmasına sebep olmuştur. Bu nedenle açıklanan ekonomik politika reformunda, yoksullukla mücadelede önemli politika önerileri sunulmuştur. Ortaöğretim düzeyinden mezun olan bireylerin çeşitli burs olanakları ile yükseköğrenime geçmesini sağlayan eğitim politikaları uygulamak, iyi tasarlanmış işgücü politikalarını hayata geçirmek, her türlü ayrımcılığı önlemek için göçmen entegrasyonunu sağlayıcı politikalar üretmek, vergi ve transfer sistemlerini gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı şekilde düzenlemek temel öneriler arasında görülmektedir.

Türkiye'de yoksulluğun azaltılması açısından büyük oranda önem arz eden, gelir dağılımının iyileştirilmesine ilişkin mücadele politikalarının gözden geçirilmesi ve ciddiyetinin bilincine varılması büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan gelir dağılımı ve yoksulluk ile ilgili kavramlar ve konular ulusal ve uluslararası alanda incelenmiştir. Bu kapsam çerçevesinde gelir dağılımının tanımı, çeşitleri, ölçümü ve gelir dağılımını etkileyen faktörler incelenmiştir. Diğer yandan yoksulluğun önemi, ölçümü, boyutları ve nedenleri araştırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise dünyada ve Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluğun görünümü ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümü, mücadele politikalarının geliştirilmesi için temel sorunların ortaya çıkarıldığı önemli bir bölümdür. Dünya ülkeleri ve Türkiye ile ilgili çeşitli göstergeler sayesinde detaylı bilgi verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, öncelikle dünya ölçeğinde gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk çerçevesinde AB ve uluslararası kuruluşların mücadele politikaları ortaya çıkarılmıştır. Bu kapsam doğrultusunda AB ülkeleri için gelir dağılımı eşitsizliği temel alınarak mücadele politikaları maddeler halinde sıralanmıştır. Uluslararası kuruluşların başında gelen DB’nin yoksullukla ilgili mücadele politikalarını esas almıştır. UNDP’nin yoksulluğun azaltılmasına yönelik hedef ve politikaları sıralanmıştır. Diğer bir uluslararası kuruluş olan OECD ölçeğinde ise gelir dağılımı eşitsizliği temel alınarak, eşitsizliği azaltıcı politika ve öneriler sunulmuştur. Birbiri ile bağlantılı olan gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk ile ilgili mücadele stratejileri bu şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye ölçeğinde ise yoksulluğun azaltılması hedef alınarak gelir dağılımının iyileşmesi yönünde önem arz eden çeşitli ekonomik ve sosyal politika öncelikleri belirlenerek, politikaların kapsayıcı özelliklerine değinilmiştir.

Son olarak beşinci bölümde çalışma sonuçlandırılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, dünyada ve Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğu kapsayan çeşitli politikalar ile nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda önerilerde bulunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUKLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE KONULAR

2.1. GELİR DAĞILIMI İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE KONULAR

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak gelir dağılımı ile ilgili tanımlamalar ve çıkarımlar yapılacaktır. Gelir dağılımı eşitsizliğine yönelik önemli bilgiler sunularak olan gelir dağılımı çeşitleri, teorileri ve gelir dağılımını etkileyen faktörler ele alınacaktır. Toplumsal anlaşmaların ve normların ifadesi niteliğindeki gelir dağılımı adaletsizliği de irdelenerek, sosyal adalet kavramı refahın sağlanması çerçevesinde gelir dağılımı ile ilişkilendirilecektir.

2.1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Tanımı

İnsanlar, çeşitli ihtiyaçlar doğrultusunda ve bu ihtiyaçları karşılamak için üretimde bulunurlar. Bu yapısal perspektif insanoğlu için ne kadar önem arz ediyorsa, üretim sonucunda elde edilen ürünlerin dağılımı da aynı şekilde büyük önem arz etmektedir. Bir ülkenin gelir dağılımı, o ülkenin toplumunun sosyal, siyasal ve idari yapısı hakkında ciddi ölçüde bilgi sunmaktadır. Sosyal adalet temelinden yoksun olan ülkeler gelir dağılımı adaletsizlikleri ile karşı karşıya kalırken, sosyal adaleti esas alarak girişimlerde bulunan ülkeler sosyal refah ölçüğünde adil bir gelir dağılımı örneği sergilemektedirler (Güçlü ve Bilen, 1995:160).

Gelir, birey ve grupların belirli bir zaman aralığında elde ettikleri maddi veya nesnel kazanımlar olarak tanımlanmıştır. Bir üretim sürecinin sonucu olarak görülen

gelirin, üretim faktörleri tarafından elde edilmiş olması, faktör gelirleri olan emek için ücret, sermaye için faiz, toprak için rant ve girişim için kar olarak nitelendirilen faktörlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 88). Diğer bir ifade ile gelir, milli ekonomide belirli bir dönemde genellikle bir yıl içerisinde üretilen nihai mal ve hizmetler toplamının çıktı düzeyine tekabül etmektedir (Dinler, 2002:307). Bu kavramlar araştırılırken, gelir ve servet kavramları arasındaki farkın da incelenmesi gerekmektedir. Gelir ve servet kavramları farklı tanımlamalara sahip olsa da içermektedir. Birbirleri ile ilintili bir varlık özelliği göstermektedirler. Dünya veya hanehalkı ölçeği kapsamında değerlendirildiğinde gelirin harcanmayan bölümü servet anlamına gelmektedir. Servet oranının artması emek dışı faktörlerin; kar, rant ve faiz oranlarının aynı oranda artması ile ilişkin bir durumdur. Kalkınma ve refah kavramlarının belirleyici bir unsuru olan servet dağılımı, ülkeler açısından incelendiğinde gelir dağılımından daha az inceleme alanına sahip olduğu görülmektedir (İktisat ve Toplum Dergisi, 2011:1).

Gelir dağılımı, bir ekonomide bir yıl içerisinde ortaya çıkarılan gelirin bireyler, aileler veya üretim faktörleri arasında ne şekilde bölüşüldüğünü gösteren bir araçtır. Bu özellikler çerçevesinde belirlenen başlıca iki etmen kişisel gelir dağılımı ve fonksiyonel gelir dağılımıdır. Gelirin hangi üretim faktörü koşulu ile karşılandığına bakılmaksızın, yani ücret, kar, rant ve faiz ayrımı yapılmadan, sosyo-ekonomik durumlara, bölgelere, yaş ve cinsiyetlere göre değerlendirilen faktör kişisel gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır. Üretim faktörleri arasındaki bölüşüm ise fonksiyonel gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır (Eğilmez, 2010: 212).

Gelir dağılımı, ayrıntılı bir biçimde 1963 yılında Çavuşoğlu ve Hamurdan'ın çeşitli kaynaklarından yararlanılarak ilk kez devlet planlama teşkilatı tarafından bir çalışma ile sunulduğu belirtilmektedir (TÜSİAD, 2000:30). Gelir dağılımı, ekonomik bir etken olmanın yanında, toplumsal ve ekonomik politikalar ile zaman içerisinde değişen koşulların doğrudan bir sonucudur. Gelir dağılımını sadece üretim faktörlerinin varlığı ile açıklamak mümkün görülememektedir. Bu nedenle kamu hizmetler düzeyi, toplumsal-geleneksel ilişkiler, yatay-dikey hareketliliği, siyasal oluşumlar ve işgücü örgütlenme düzeyi ile gelir dağılımını açıklamak mümkündür. Diğer yandan gelir dağılımı, toplumların üretim, tüketim ve yatırım eğilimleri açıklanmaktadır. Gelir

dağılımına yönelik yapılan çalışmaların amacı toplumun sosyal ve politik yapısını anlamak, zengin ve yoksul kesim arasındaki farkın zaman içinde değişimi incelemek, gelir eşitsizliklerinin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini araştırmak ve kaynak dağılımını ortaya koymaktır (DPT, 2001:3). Gelir dağılımının çok yönlü olarak ifade edilebilmesi için sosyal refahın bir gereği olan adalet ve beraberinde getirdiği sosyal adalet kavramlarına değinmek önem arz etmektedir.

2.1.2. Sosyal Adalet ve Gelir Dağılımı

Adalet, toplumsal anlaşmalar ile belirlenmesi mümkün olan kavramlar bütünüdür. Adalet, bireylerin buldukları sosyal konumlar dâhilinde şekillenen ve toplumsal paylaşımların gerçekleşmesinde meşru kabul edilen bir yapı taşı olarak görülmektedir. Adalet kavramı ilk olarak 1980'den sonra kurumsal ve siyasi olarak tartışılmaya başlanmıştır. Fakat tartışmaların amacı adaletin sağlanmasına yönelik olmaktan ziyade, anlaşmaya varılamayan bir konu haline geldiğine işaret edilmektedir (Hallaç, 2010: 18).

Adalet kavramını ekonomi terimleri ile ifade edecek olursak, adil fiyat, adil ücret ve adil vergi kavramlarını açıklamak faydalı olacaktır. *Adil fiyat*, satıcının emeğini ve diğer masraflarını karşılayacak ve bulunduğu sosyal çevreye göre yaşamasını mümkün kılacak düzeyde bir fiyat olarak tasnif edilmektedir. Adil fiyat, ortaçağ skolâstik düşüncenin ana kilit noktasına tekabül etmektedir. Kavramın kökeni Aristo'dan gelmekte olup ortaçağ doktrinini temellendirilmektedir. Ortaçağ Hristiyan dünyası insanın, insanı sömürmesini önlemeği amaç olarak edinmiş ve insanoğlunun bu eğilimine karşılık adil fiyat mekanizması ile sınır çizilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İslam ortaçağı da Aristo geleneği ile ilerlemiştir. Fakat İslam dininin kurulduğu yıllarda hareketli bir ticaret kapitalizmi hüküm sürdüğü için fiyat konusunda İslamiyet çok daha liberal bir tutum içerisinde bulunmuştur. *Adil ücret*, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına değin din adamları ve iktisatçılar tarafından ilgi ile araştırılmıştır. Adil ücret ilk olarak ayrıntılı bir biçimde on beşinci yüzyılda yaşamış olan Floransalı din adamı St. Antoninus tarafından ele alınmıştır. St. Antoninus'a göre adil ücret işçiye, kendi sosyal düzeyine göre ailesiyle beraber yaşama imkânı verecek bir ücret biçiminin var olmasını savunmaktadır. Adil ücretin en az geçim ihtiyacını karşılayacak emek geliri olması

yönündeki düşünceler kadar işçinin kişisel durumuna ve işinin özelliklerine göre adil ücretin değişebileceği fikrini savunan düşünceler de önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Buna rağmen günümüz itibari ile adil ücret eski itibarını koruyamamaktadır (Ergin, 1973:8). *Adil vergi* sistemine gelindiğinde ise herhangi bir topluma ait adalet anlayışına uygun belirlenen vergiye denmektedir. Adalet anlayışı toplumdan topluma değişkenlik gösterdiğinden, bir adil vergi tipi ve vergi sistemi mevcut değildir. Buna rağmen adil vergi ile ilgili yapılmak istenen tanımlamalar bir değer yargısı olarak kalmaktan öteye gidememektedir (Ergin, 1973:9).

Adalet kavramı bireysel davranışların olağan düzeni içerisinde tanımlanabileceği gibi adil kuralların uygulanmasında önemli bir unsur olarak görülen şekli bir yapı veya tarafsızlık olarak da tanımlanmaktadır. Bu durumda adil bir yapının oluşabilmesi, bireylerin hak ve sözleşme özgürlüklerini güvence altına alması ve kişiler arası güç kullanımını yasaklayan soyut ve genel bir kurallar bütünüünün oluşması ile mümkün görülmemektedir (Aktan ve Vural, 2002:9).

Sosyal adalet ise tanımlanması oldukça güç bir yapıya sahiptir. Yazın üzerinde önemli çalışmalar yapan Lean Ann Bell; sosyal adaletin, kaynakların eşit olarak dağıtıldığı ve toplum üyelerinin bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan güvende oldukları bir ortamın yaratılması ile mümkün olacağını belirtmektedir. Ünlü Yunan filozof Eflatun, devlet adlı eserinde hayali bir toplum anlayışı yaratmış ve bu durumda yöneticilere özel mülkiyet hakkı tanımamıştır. Böylece iyi bir devlet yönetiminin olmasını, komünal bir düzenin varlığına bağlayarak, vatandaşlardan herhangi birinin karşılaştığı kötü veya iyi bir durum diğer herkesin ortak kaygısı haline gelmesi fikrini benimsemektedir (Sunal, 2011:285).

Yukarıda görüldüğü üzere sosyal refah anlayışı ile hareket edilmesi ile güvenli bir şekilde geliri arttırmayı hedeflerken, yoksulluğun önüne geçebilmek için verimli sosyal hizmet çalışmalarına ağırlık vermektedirler. Kısaca adaleti sağlayan sosyal refah anlayışı, vatandaşların en iyi sosyal imkânlarla sahip olma bilincini gerçekleştiren önemli toplumsal araçlar arasında görülmektedir (Gökbunar vd. 2008:158-159).

2.1.3. Gelir Dağılımı Adaleti ve Adaletsizliğinin Ölçümü

Gelir dağılımı, iktisadi düşünce çevrelerince ilgi ile araştırılan ve gözlemlenen bir konu olması itibari ile yıllar içinde ayrıcalıklı bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Gelir dağılımı adaletinin ve adaletsizliğini tüm yapısı ile birlikte ele almak ve gözlemci bir bakış açısı ile incelemek faydalı bir tutum olacaktır.

Eşitsizlik kavramının açık bir şekilde anlaşılması için bu kavramı etkileyen varlıkları açıklanmak gerekmektedir. Bu varlıkların ilk örneğini gelir grupları temsil etmektedir. Bu nedenle aşağıdaki kavramlara değinmek gerekmektedir (OECD, 2011:26):

- Saatlik ücret dağılımı kapsamında tam gün (tam zamanlı) çalışan işçiler,
- Yarı zamanlı (part-time) olarak veya yıllık ücret alarak çalışan işçiler arasındaki ücret dağılımı,
- Serbest meslek grupları dâhil olmak üzere tüm işçiler arasında yaşanan bireysel gelir dağılımı eşitsizliği,
- Tüm hane halkı fertlerini kapsayan hane halkı kazanç eşitsizliği,
- Sermaye, tasarruf ve özel transfer gelirleri dâhilinde hane halkı pazar gelir eşitsizliği,
- Ortak para transferleri ile alınan hesap ve doğrudan ödenen vergiler kapsamında hane halkı harcanabilir gelir eşitsizliği,
- Sağlık ve eğitim gibi kamuya sağlanan hizmet değerleri kapsamında hane halkı harcanabilir gelir eşitsizliği olarak tanımlanmıştır.

Gelir eşitsizliğinin araştırıldığı DB'nın Dünya Gelişim Raporu ve benzer şekilde hazırlanmış çok sayıdaki istatistiklerden yola çıkarak, yüksek gelir eşitsizliğinin istenmeyen bir olgu olabileceği konusunun anlaşılması için uzun bir süreye ihtiyaç duyulmadığı bilinmektedir. Dünya nüfusunun önemli bir çoğunluğu ise ciddi boyutlarda açlık sınırının altında yaşamakta iken, azınlık denilebilecek bir kesim dünya gelirinin orantısız büyüklükteki bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Ülkeler bazında düşünüldüğünde ise bu dengesizlik ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, sosyal ve siyasal platformları genel niteliklerinden uzaklaştırmaktadır (Filiztekin ve

Çelik, 2010:117). Bu nedenle, ülkelerin asıl amacı ekonomik politikalar ile toplam verimliliği arttırmak ve kaynakları etkin bir şekilde kullanarak büyümeyi hedeflemek olmalıdır. Bu kaynakların toplum içerisinde eşit olarak dağılımı amaç olarak benimsenmelidir. Fakat ekonomik büyüme sağlandığı halde, gelir dağılımında yaşanan eşitsizlik refahın adil bir şekilde dağılmadığını ortaya koymaktadır. Bu ise toplumsal adalet açısından istenmeyen bir süreci temsil etmektedir. Bu sebeple verimlilik-gelir arasındaki adaletin sağlanması önemli bir husus olarak görülmektedir (Karahan, 2012: 51).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, gelir yaratma süreçlerinin kurumsal olmayan, gayri resmi yapıları bu ülkelerdeki gelir eşitsizliklerini ortaya çıkarmaktadır. Yapı itibari ile iktisadi gelişme, kurumsal yapıların resmi hale dönüştürülmesi için bir fırsat olarak görülmekte ve iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi sağlanmaktadır. DB ve IMF gibi uluslar arası kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelerdeki iktisadi ilişkilerin düzenli bir hal alabilmesi için bu ülkelere, yapısal reform yapmaları gerektiği tavsiye edilmektedir. Bu reformların amacı ise ekonomide formel bir şekilde gelir oluşturma, var olan etkinliği artırma ve bu süreçler yaşanırken gelirin eşit bir şekilde dağılımını sağlamaktır. Fakat yapısal sorunların yanı sıra, dünya ölçeğinde yaşanan değişim ve insani ihtiyaçlar ülkelerin üretim yapısını ve iktisadi ilişkilerini büyük oranda değiştirmekte ve gelir dağılımında farklılıklar yaratmaktadır (Selim vd. 2014: 21).

Dünya ülkelerinde gelir dağılımı, bilindiği üzere adil bir dağılımı yansıtmamakta ve sosyal barışı tehdit etmektedir. Bu nedenle, gelir dağılımı eşitsizliğinin araştırılması ve incelenmesi göz ardı edilemez bir husus kapsamına girmektedir (Musayeva, 2011:427).

2.1.4. Gelir Dağılımı Çeşitleri

Gelir dağılımı çeşitleri, ülkelerin gelir dağılımı yapısını bütünü ile ortaya koymaktadır. Ücret gelirleri arasındaki farkın anlaşılabilmesi gelir dağılımını fonksiyonel, bireysel, bölgesel, sektörel ve gelirin ikincil dağılımının ortaya konulması gerekmektedir.

2.1.4.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı emek, sermaye, toprak ve girişimci gibi unsurların, toplam gelir içerisinde hangi oranlarda dağıldığını gösteren bir gelir dağılımı türüdür. Fonksiyonel dağılım farklı üretim faktörlerinin, üretim fonksiyonlarına bağlı olarak değişmesi, üretim fonksiyonlarının bir parçası olan ücret, toprak rantı, faiz ve kar oranlarının milli gelir kapsamında birbirinden ayrılmasına yol açmıştır. Fonksiyonel gelir dağılımı ilk olarak gelirin, mülkiyet ve emek gelirleri arasındaki bölüşümü olarak ifade edildiği bildirilmektedir. Geniş bir perspektife sahip olan bu ifade arındırılarak, emek gelirlerinin kendi içerisinde; ücret, maaş ve yüksek yönetici gelirleri olarak ayrılmasına, mülk gelirlerinin ise kendi içerisinde; rant, faiz ve kar olarak ayrılmasına yol açmaktadır (Uysal, 2007:250-252).

2.1.4.2. Bireysel Gelir Dağılımı

Bireysel gelir dağılımı, toplumun oluşmasını sağlayan bireyler, aileler ve gruplar arasında toplam gelirin pay edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bireysel gelir dağılımının, bireyler ve hanehalkı arasındaki bölüşümü önemli yapıların meydana gelmesine öncülük etmektedir. Ekonomik eşitsizliklerin belirleyici unsuru olan bu yapıların ilk ve temel amacı hanehalkı arasındaki gelir eşitsizliğini belirlemektir. Bireysel gelir dağılımı göstergesinde, gelir eşitsizlikleri birey ve hane gelirlerinin büyüklüğü ile ölçülmektedir. Bunun dışında bireysel gelir dağılımı, mesleklere, bölgelere, sosyo-ekonomik gruplara, yaş ve cinsiyete, eğitim durumuna, sektörler vb. göstergelere göre ayrıştırılmaktadır. Bireysel gelir dağılımı ışığında çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar, hanelerin ekonomik ve sosyal oluşumlarının, zaman içerisinde meydana gelen değişimler ile belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır (DPT, 2001:4).

2.1.4.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülke içerisinde farklı bölgelerde yaşayan insanların ulusal gelirden aldıkları paylar farklılık göstermektedir. Paylardaki bu farklılık bölgesel gelir dağılımını ortaya çıkarmaktadır. Bölgesel gelir dağılımındaki farklılığı belirleyen temel unsurlar ise arazi ve iklim özellikleri, sosyolojik unsurlar, hizmet ve sanayi kuruluşlarının gelişmişlik düzeyidir (Uysal, 2007:251-252). Bölgesel ölçekte gelir dağılımı ayrımının

yapılmasında kullanılan yöntem; haneleri, en düşük oranlı gelir grubundan en yüksek oranlı gelir grubuna göre beş grup olacak şekilde sıralayarak, her bir gelir grubunun ortalamasını alarak rapor haline getirmektir (Filiztekin ve Çelik, 2010:121).

2.1.4.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Bir ülkenin gelir kaynağı olan tarım, sanayi ve hizmet sektörünün sosyal hâsıladan, yani ulusal gelirden aldıkları payları göstermektedir. Bu davranış, uzun vadede ise ulusal gelir dağılımındaki farklılıklara göre şekillenerek, değişimlerden hangi sektörün olumlu veya olumsuz sonuçlar alacağını ortaya koymaktadır (Aktan ve Vural, 2002:2).

2.1.4.5. Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı

Gelirin yeniden dağılımı, bireylerin üretimden elde ettikleri ilk gelir ile nihai gelir arasındaki farkı temsil etmektedir. Burada devlet, önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin yaptığı her harcama, elde ettiği her gelir ve aldığı her karar gelir dağılımına müdahale anlamı taşımaktadır. Kamu harcama miktarları, yeni vergilerin konulması, taban fiyatların belirlenmesi, regülasyon uygulamaları, tarımsal destekleme faktörlerinin belirlenmesi vb. karar ve uygulamalar gelir dağılımında değişikliklere gidilmesine yol açmaktadır. Bu uygulamalar ile yoksul kesim de dikkate alınarak, sosyal refah anlayışı çerçevesinde gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaya yönelik çalışılmaların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Çalışkan, 2010:94).

Kamusal otoritelerce bir yandan vergilendirme yolu ile yeniden dağılım sağlanırken, diğer yandan sosyal nitelikli kamu harcamaları ile çeşitli sınıfların ve grupların piyasa dâhilinde elde ettikleri pay değiştirilebilmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere devlet, müdahale aracıdır ve böylece gelir eşitsizliğine iki şekilde müdahale etmektedir. Birinci müdahale, gelir vergisi ile gerçekleştirilen bir anlayıştır. İkinci müdahale yöntemi ise devletin toplamış olduğu vergileri, bireyler arasında karşılıksız olarak dağıtması ile gerçekleşmektedir. Devletin piyasa dağılımına müdahale etmemesi ise yüksek gelirli ailelerin tasarruf oranlarını arttırmasına, büyüme unsuru ile daha fazla gelir imkânına sahip olmasına ve gelir eşitsizliği ile oluşan farkın artmasına

sebebiyet vermektedir. Bu olaylar çerçevesinde yeniden dağılım kısılacı ile sosyal devlet sorununun artması olası bir durum olarak görülmektedir (Çelik, 2004:78-79).

2.1.5. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Gelir dağılımının, yapısal işleyişini ve temel prensiplerini anlamak ve tanımlamak belirli faktörler dâhilinde gerçekleşmektedir. Gelir dağılımının belirleyici faktörleri gelişmişlik düzeyi, emek piyasasında arz-talep dengesi, kayıt dışı istihdam, ekonomik ve politik değişkenler, eğitim platformu, sosyal kurallar, düzenlemeler ve demokrasi, küreselleşme, piyasa rekabeti, teknolojik gelişim olarak sıralamak mümkündür.

2.1.5.1. Nüfus Yapısı

Bir ülkede, var olan düşük gelirli grupların artan gelirden yüksek oranda pay alamamasının sebebi, nüfus artış hızının yüksek bir seyir izlemekte ve beraberinde artan oranlı bir istihdam sorununu gündeme getirmektedir. Bu nedenle, nüfus artış hızının normal seviyelerde tutulması, genç istihdam olanaklarının da arttırılması sağlanmalıdır fikri benimsenmektedir (DPT, 2001: 58). Artan nüfuslu ülkelere bakıldığında, istihdam tutumuna karşı pasif davranışlar sergilemesi, ülkelerdeki zengin ve yoksul kesim arasındaki uçurumun artmasına sebep olmakta ve refah olgusunun içeriğine zarar vermektedir.

2.1.5.2. İşgücü Piyasasında Arz ve Talep Dengesi

İşgücü piyasasında, denge varlığından söz etmek oldukça önemlidir. Bir ekonominin yapı taşlarını oluşturan arz ve talep dengesinin de oldukça önemli olduğu belirtilmektedir. Denge unsuruna bakıldığında, piyasadaki denge fiyat düzeyi, toplam arz ve toplam talep eğrilerinin kesiştiği noktada oluşan fiyat düzeyini vermektedir (Erüygür, 2010:1). Bu dengenin sağlanamadığı durumlarda ise işsizlik olgusu başta olmak üzere birçok sorun ile karşı karşıya kalındığı görülmektedir. Türkiye örneği ele alınacak olunursa, çeşitli sektörlerde, özel beceriler gerektiren çok sayıdaki iş alanı talep yetersizliğinden doldurulamazken, iş bulamayan ve meslek sahibi olmayan grupların işsizlik oranları hızla yükselmektedir. Fakat genel anlamda arz ve talebin birbirine yakın olduğu algısı oluşturulmaya çalışılsa da, iller ve meslekler bazında düşünüldüğünde arz

ve talebin örtüşmediği görülmektedir. Bu da istihdam piyasasındaki arz ve talep uyumsuzluğunun incelenmesini ve gelir dağılımının adil bir şekilde gerçekleştirilmesi için politika önerilerinin geliştirilmesini gerektirmektedir (Kanlı ve Alparslan, 2011:94).

2.1.5.3. Kayıt Dışı Ekonomi

Gelişmekte olan ülkelerin sosyal, ekonomik ve hukuksal alanlarda iyileştirilmeye ve desteklenmeye ihtiyacı olduğu bilinmektedir. Bu ihtiyaçlardan bir tanesi de devlet otoritesini ve düzenini sağlayan vergilerin, eksiksiz olarak toplanabilmesidir. Devlet, toplum içerisinde vergilerin eksiksiz olarak toplanabilmesi için muafiyetler, usulsüzlük cezaları ve vergi afları gibi hukuki düzenlemeler yapmaktadır. Buna rağmen bireyler, tasarruflarını korumak amacıyla gelirlerinin bir kısmını açıklamaktan kaçınmakta ve vergi borcunu eksik bir şekilde sunmaktadır. Bu nedenlerle GSMH (Gayri Safi Milli Hâsıla) dışında kalan geliri oluşturan, ekonomik faaliyetler olarak tanımlanan bu kavrama kural dışı ekonomi denmektedir. Kural dışı ekonomi, gelir adaletsizliği başta olmak üzere yüksek oranlı vergileme, yüksek enflasyon, köyden kente yaşanan göç ile birlikte gelen işsizlik kıskacı gibi aktivasyonlardan güç almaktadır (Akkoç ve Demir, 2011:2).

Kayıt dışılığın uluslararası boyutuna bakıldığında ise son yıllarda Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle komşu ülkelere sığınmak zorunda kalan Suriyeli mülteci sayısının Türkiye, Lübnan, Ürdün ve diğer komşu ülkelerde her geçen gün hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu artış ile beraber kayıt dışı sektörlerde iş arayan ve ciddi istismar riski ile karşı karşıya kalan Suriyeli mültecilere yönelik haberler yayımlanmaktadır. Türkiye’deki mevcut istihdam yasaları, Suriyeli mültecilerin çalışma izni alabilmelerini ve kayıtlı ekonomide iş aramalarını güçleştirmektedir. Vatandaş olmayan kişilerin bu şekilde sınırlandırılması, çocuk ve yetişkin işçiler için ağır sanayi, inşaat, tarım ve tekstil gibi sektörlerde enformel ekonominin oluşmasına neden olmakta ve gelir dağılımı eşitsizliği giderek derinleştirmektedir (Kirişçi, 2014:30).

2.1.5.4. Ülkelerin Ekonomik Yapısı

Ülkelerin ekonomik yapısının bozulmasının iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki; enflasyon sorunu iken, diğeri ekonomik krizler olarak belirtilmektedir.

Sağlıksız bir yapıya sahip olan bu iki temel sorun, gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına yol açmaktadır (DPT, 2001:62).

Enflasyon ve ekonomik kriz unsurlarına göz atacak olursak, enflasyon; istikrarsız bir ekonominin göstergesi olmakla birlikte, emek ve sermaye gelirleri arasında dengesizlik yaratmakta ve sermaye lehine, emek aleyhine bir tutum sergilemektedir. Yüksek enflasyon oranı, gelir dağılımı eşitsizliğini önemli ölçüde etkilerken, enflasyon oranında yaşanan düşüşler ise gelir dağılımının doğrudan iyileşmesine etki etmemektedir. Yüksek gelirli aileler enflasyon karşısında direnç gösterirken, sabit gelirli aileler enflasyon karşısında direnç gösterememektedirler (Altınışık ve Peker, 2008:106).

Ekonomik krizler ise finans piyasaları ve reel sektörler temel alınarak, akademik çalışmalar doğrultusunda incelenmektedir. Fakat krizler, sosyo-ekonomik etkileri içinde barındıran geniş bir alanı kapsamaktadır. Krizlerin etki alanları genellikle işgücü piyasaları, sağlık, eğitim ve sosyal yardım kalemleridir. Krizlerin yaratmış olduğu etkiden dolayı bu alanlarda kısıtlamaya gidilmesi gelir dağılımı ve yoksulluğa ilişkin göstergeleri olumsuz yönde etkilemektedir (www.ekodialog.com).

2.1.5.5. Eğitim Düzeyi

Eğitim, bireyleri sosyo-ekonomik açıdan ele alan ve bireylerin gelişmişlik düzeylerini belirleyen bir dinamiktir. Eğitim, birçok insanın yaşam boyu elde edeceği gelirleri yönetmekle birlikte, bireylerin yaşam standartlarını da arttırmaktadır. Gelir düzeylerinin yükselmesi nitelikli olarak eğitim ile eş değerdir. Dünyanın pek çok ülkesinde eğitim düzeyi arttıkça, kalite standartlarına uygun çalışma fırsatları da artmakta ve eğitilmemiş nüfusa nazaran üretken bir yapıya sahip olan eğitilmiş nüfusun gelirden aldıkları pay da artmaktadır. (Öztürk, 2005:35).

Eğitimin, gelir düzeyi ile olan ilişkisi ne kadar önem arz ediyor ise bağlantılı bir biçimde gelir dağılımı ile olan ilişkisi de büyük önem arz etmektedir. Eğitimin gelir dağılımı ile olan ilişkisi üretimin bilgi, iletişim ve teknolojiye bağlı olarak gerçekleştirilmeye başlanmasıyla yeni bir boyut kazandığı görülmektedir. (Palaz vd. 2013:121).

Tablo 2.1. Eğitim- Gelir Dağılımı İlişkisi

Ülkeler	Eğitimin Ulusal Gelir İçindeki Artış Oranı	Gini Katsayısı Üzerindeki Artış
Fransa	2	0.03
İngiltere	2	0.015
ABD	2	0.025

Kaynak: Öztürk, 2005:37

Tablo 2.1’de görüldüğü üzere OECD tarafından Fransa, İngiltere ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri) baz alınarak yapılan bir çalışmanın sonuçlarına değinilmiştir. Bu sonuca göre eğitim harcamalarının ulusal gelir içindeki payı %2 oranında arttırıldığında gelir dağılımının önemli bir göstergesi olan Gini katsayısının Fransa’da 0.03, İngiltere’de 0.015, ABD’de 0.025 oranında azaldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmada, bir ülkenin adil gelir dağılımı yapısına sahip olabilmesinde, eğitimin önemli bir rol olduğu fikri üzerinde durulmaktadır (Öztürk, 2005:37).

Eğitim konusunu farklı bir bakış açısı ile değerlendirecek olursak, bütün ülkelerde Batı’dan Doğu’ya, Kuzey’den Güney’e gidildikçe, ülkelerin üretim gücü ile birlikte eğitim seviyesi de düşmektedir. Çünkü toplumların hizmet, bilgi ve ürün üretme gücü ile eğitim arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda toplumların eğitim seviyelerini arttırmadan, hizmet, bilgi ve ürün seviyesini arttırmak mümkün olmamaktadır. Dünyanın hiçbir yerinde eğitim seviyesinin yüksek olup üretim gücünün düşük olduğu bir ülkeye rastlanılmamaktadır. Singapur ve Japonya Doğu’da, Avustralya ve Yeni Zelanda Güney’de olmasına rağmen eğitim seviyeleri yüksek olduğu için üretim seviyeleri de Avrupa ülkelerinden geri kalmayacak derecede yüksek olduğuna dikkat çekilmektedir (Gürdoğan, 2003:33).

2.1.5.6. Gelişmişlik Düzeyi

Gelişme tüm insanların yaşam kalitesini iyileştiren süreçler bütünüdür. Gelişme, günümüzde üç önemli unsur ile anılmaktadır. Birincisi; gelirlerin artması ile sağlık hizmetleri, yiyecek tüketimleri, eğitim ve diğer koşullar, ekonomik büyüme kapsamında

iyileştirilmektedir. İkincisi, ekonomik sistemler, politik kurumlar, sosyal ve kültürel yapılanmalar ile birlikte insani özgüvenin artmaktadır. Üçüncüsü ise insanların seçeneklerinin genişlemesiyle birlikte mal ve hizmet çeşitliliğinin ve özgürlüklerin artması olarak tanımlanmaktadır (Günsoy, 2005:36-37). Birleşmiş milletler kalkınma teşkilatı, insani gelişme endekslerini oluştururken gelişmeyi ifade eden bu üç unsurdan birinci sıradakini dikkate almaktadır (Ünal, 2008:90).

Gelişmişlik düzeyi açıklanırken, iki tür gelişmenin olduğuna dikkat çekilmelidir. Bunlar; ekonomik gelişme ve insani gelişme olarak sıralanmaktadır. Ekonomik gelişme, gelir ve tüketim faktörünü baz alarak kalkınma unsuru ve kişi başına düşen ulusal gelir artışı olarak tanımlanmaktadır. İnsani gelişme yaklaşımı ise kalkınmanın insan ekolü ile sağlanacağını belirtmektedir. Bireylerin; kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik hakları ve tercihleri genişletilmesi gerektiği vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, gelir artışlarını gelişmenin ön şartı olarak görmekte fakat gerçek refahın ve huzurun sağlanmasında yetersiz olduğunu savunmaktadır. Gelir düzeylerinde yükselme ve eğitim ve sağlık hizmetleri gibi alanların iyileştirilmesi aynı ölçekte gitmemekle birlikte, daha fazla kazanç elde etme arzusu, suç vb. unsurların artmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerle, uygulanan politikalarda sadece gelir artışı gözetilmemeli, bunun yanı sıra hanelerin yaşam kalitesinin de gözetilmesi gerekmektedir (Gürses, 2009:340).

Gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi veren bir diğer alan ise sosyal güvenlik sistemidir. Bu sistemi oluşturan temel kavramlar sosyal yardımlar ve sosyal sigortalardır. Gelişmiş ülkelerde, nüfusun büyük bir bölümü sosyal sigorta kapsamında iken, gelişmekte olan ülkelerde sosyal sigorta kapsamına giren nüfus oldukça sınırlı kalmaktadır. Özellikle işsizliğin yoğun olduğu bir ülkede sosyal sigorta kapsamında olan hane halkı avantajlı bir yapıya sahiptir. Bu durum tüm hane halkları için düşünüldüğünde, gelir dağılımı eşitsizliğinin artması kaçınılmaz olarak görülmektedir (Aktan ve Vural, 2002:10-11).

2.1.5.7. Küreselleşme

İkinci dünya savaşı sonrasında yaşanan ‘altın çağı’ yıllar haricinde, dünyaya her zaman küresel eşitsizlik hâkim olmuş ve bu süreç 1970’li yılların ortasında artarak devam etmiştir. 1820’lerde küresel odaklı yaşanan dünyadaki gelir eşitsizliğinin temeli

ülke içi eşitsizlik olarak nitelenirken, ikinci dünya savaşı sonrasında ülkeler arasında eşitsizlik ağırlık kazanmıştır. 1820-1950 yılları arasında gelir eşitsizliği sürekli artmakta iken, bir sonraki süreçte uygulanan refah politikaları ile 1950-1970'li yıllarda gelir eşitsizliğinin azaldığı belirtilmektedir. Değişen politikalar ile 1960-1980'li yılları kapsayan dönemlerde tekrardan artış eğilimi içerisine girdiği görülmektedir (Danışoğlu, 2004:224).

Küreselleşme, bir uç devletini işaret eden globalizm ile aynı değildir. Vatandaşların, tüketicilerin veya üreticilerin ortak sorunlarını çözmek için belirlenen varsayımsal bir olgu olmadığı gibi insanlığı kucaklayan evrensel bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır (Reich, 1998:4). Küreselleşme dünya çapında milyonlarca insan için bir fırsat oluşturarak, medya ve internet bağlarının genişlemesini, ticaret hacminin artmasını, yabancı yatırımların teşvikini, yeni teknolojilerin elde edilmesini sağlamaktadır. Küreselleşmenin olumsuz etkisi ise kaybolan sınırlar ve daralan dünya ölçeğinde yarattığı tahribatlar olarak nitelendirilmektedir (UNDP, 1999:1-3).

Küreselleşme yanlıları ve küreselleşme karşıtları tarafından tartışılan ve farklı değerlendirmeler ile incelenen bu kavram, küreselleşme yanlıları tarafından serbestleşme ve dışa açılmanın kısa ve uzun vadedeki etkileri olarak değerlendirilmektedir. Böylece yoksulluğu temel alarak yapılan incelemelerde, kısa dönemde ekonomilerin yeniden yapılanma süreçleri ile yoksulluk oranında bir artış görülebileceği, fakat orta ve uzun dönemde hızlı büyüme sürecinin ekonomik yansıması ile gelirlerde bir artış meydana geleceği ve yoksulluk oranının azalacağı görülmektedir (Yanar ve Şahbaz, 2013:56). Bu durum gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için incelendiğinde, sadece gelişmiş ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasındaki gelir uçurumunun artmadığı, gelişmiş ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının da arttığı görülmektedir. Bu durumdan en çok etkilenen orta gelirli sınıfta, gelir düzeyi düşmekte ve düşük gelirli gruba doğru yönelimlerin arttığını söylemek mümkündür.

2.1.5.8. Teknolojik Gelişim Düzeyi

Teknolojik gelişim ve değişimden söz edebilmek için öncelikle çağımızın vazgeçilmez bir parçası olan bilgi kavramını ve bilgi ekonomisini açıklamak faydalı olacaktır.

Üçüncü dalga (Third Wave), kitabının yazarı olan Alvin Toffler'ın, 1970'lerde bugünler için yapmış olduğu birçok öngörü doğru çıkmıştır. Öngörüler bu şekildedir; mevcut üretim girdileri (emek-sermaye) ve teknoloji kullanıldıkça azalır, eskir ve kısıtlı bir şekilde kullanılmaktadır. Fakat öyle bir üretim girdisi gündeme gelecek ki, çoğalacak ve sonsuz kullanım imkânı sağlayacaktır fikri ortaya atılmaktadır. Bu üretim girdisinin ise 'bilgi' olacağı ifade edilmektedir (Kiper, 2004:64).

Bilgi, hızla yayılan bir faktör olduğundan ekonomik hayata sirayet ederek bilgi ekonomisinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bilgi ekonomisini tanımlayacak olursak, ekonomik ve insani kalkınmanın etkili bir biçimde değerlendirilmesini bir girdi türü olduğu belirtilmektedir. Bilgi ekonomisi, küresel ve ulusal ekonomilerin bütünü oluşturarak, dünyada bilgi odaklı bir algı oluşturmaktadır. İnsan emeği ve çalışma koşulları, bilgi ekonomisi ile sanayi devrimi öncesine göre büyük bir farklılık arz etmekte ve işgücü yapısının büyük oranda değişmesine sebep olmaktadır. Bilgi işçileri, büyük bir dönüşüm içerisinde girmiş ve vasıfsız işgücünün (mavi yakalılar) üretim sürecinde aldığı pay azalırken, vasıflı işgücü talebinde büyük bir artış yaşanmıştır. Çünkü piyasanın tek düze indirgeyerek iş yapan işgücüne ihtiyacı kalmamakla birlikte yenilikçi, üretken ve eğitilmiş insanlara olan ihtiyacının giderek arttığı görülmüştür (Özsağır, 2013: 87-134).

Teknoloji, ekonomik ve sosyal hayatta köklü değişikliklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Teknolojik gelişim düzeyi, üç toplum aşaması ile günümüze kadar gelmeyi başardığı ifade edilmektedir. Birinci toplum, insanın göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçtiği, pazarın ise yakın köyler ve bölgeler ile sınırlı kaldığı tarım toplumdur. İkinci toplum, buhar makinesinin icadı ile başlayan ve üretimin kitlesel hale geldiği, işte uzmanlaşmanın önemli olduğu, Fransız aydınlanması ile sosyal ve kültürel etkinliğin geliştiği, fiziksel olarak pazara ulaşılabilen endüstri toplumdur. Üçüncü toplum ise, sayısal veriler geliştirilerek, bilginin ve nitelikli insan kaynaklarının odak olarak benimsenerek ve pazar piyasasına iletişim ağlarıyla erişilebilen bilgi toplumu ifade etmektedir (Taşcı, 2007:317-318).

Teknolojinin bu şekilde gelişme içerisine girmesi, piyasada var olan vasıflı işgücü ile vasıfsız işgücü arasındaki gelir farkını ortaya koymaktadır. Bu dağılımı takip

eden süreçte ise bilgi toplumu olma yönündeki eğilimin artması da bireyler arasındaki gelir dağılımı uçurumunu arttırmaktadır.

2.1.6. Teori ve Ölçüm Metodları Bakımından Gelir Dağılımı

Teori ve ölçüm metodları, iktisat düşünürleri tarafından farklı şekillerde değerlendirilerek uygulanmakta ve teoriler üretilmektedir. Ölçüm metodları ülkelerin, bölgelerin gelir dağılımına karşı tavrını ortaya koyduğundan ve istatistik veriler açısından önem teşkil ettiğinden incelenmesi gereken konular dahilindedir.

2.1.6.1. Gelir Dağılımı Teorileri

İktisadi düzenin sistematik olarak kurulmaya başlandığı ilk günden itibaren iktisatçıların temel görevlerinden biri toplumsal ürünün, üretime dâhil olan insanlar arasında nasıl dağılacığını açıklamak olmuştur. Bölüşüm kuramı ilk olarak 17. yüzyılda açık bir şekilde ifade edilmiş ve bölüşüm kuramına ilişkin ilk çalışma Fizyokratlar tarafından gerçekleştirilmiştir (Öztürk, 2010:60).

Fizyokratlar, gelir akım şeması ile gelir oluşumu ve kullanımı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Fizyokratların gelir dağılımı teorisinde, toplum üç sınıfa ayrılmıştır. Bunlar; çiftçi ve üreticilerden oluşan sınıf, toprak sahipleri ve ticari ve sanayi faaliyetleri ile uğraşan (zanaatkârlar ve mali sermaye grupları) kısır sınıf olarak nitelendirilmektedir. Fizyokratlara göre gerçek sınıf, üretken ve toprağı işleyen sınıftır. Yani tarımsal üretimi tek üretken faaliyet olarak görmekte diğer unsurları “kısır” olarak nitelendirmektedir. Çünkü üretimde bulunanlar yarattıkları artık değer ile hem kendi geçimlerini sağlayabilmekte hem de sınıfların ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Fizyokratlar, gelirin oluşumu ve kullanımı arasındaki ilişkiyi üretken olan sınıfın, diğer sınıflara artık değer yarattığı kanısına varmış olmalarına rağmen, gelir dağılımını çözüm getirilmesi gereken bir sorun olarak görmemişlerdir (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 92).

Fizyokratların öncülük ettiği klasik okul düşünürleri, gelir dağılımını ücret, rant ve kar olarak ele almışlardır. Klasik ekolün öncülüğünü üstlenen Adam Smith, bir ulusun bir yıl içinde elde ettiği ürünün üç gelir kategorisi arasında bölüşüldüğünü, işçilerin ücret, sermaye sahiplerinin kar ve toprak sahiplerinin ise rant şeklinde yaratılan gelirden pay aldıklarına işaret etmektedir. Bileşenler tek tek ele alındığında fiyatı ya da

değişim değeri bu üç bileşenden meydana geliyorsa, her ülkenin toplam yıllık emeğinin değeri toplu bir şekilde ele alındığında yine bu üç bileşene ayrılmak zorundadır. Ücretler, kar ve rant gelirlerinde olduğu gibi mübadele değerini belirleyen kaynaklardır. Bu nedenle A.Smith, tüm gelirlerin bu üç kaynağın birinden ya da diğerinden türetildiği görüşünü benimsemektedir (Öztürk, 2010:62).

Klasik ekolün diğer temsilcileri olan D. Ricardo ve Karl Marx fonksiyonel gelir dağılımı ve gelir akış kaynaklarının sınıfsal dağılımı ile ilgilenmişlerdir (Dünhaupt, 2013:11). Ricardo ve Marx kapitalist üretim sisteminin uzun dönemde geçireceği süreç ile ilgilenmiş ve sınıflar arasında gelirin nasıl dağılacığı konusu üzerinde durmuşlardır. Ricardo, emek, sermaye ve topraktan oluşan üç üretim faktörünün fiyatlarını açıklamaya çalışmıştır. Ricardo, gelir dağılımı teoremini iki ayrı ilke ile açıklamıştır. Birinci ilke, milli hasılanın kira, ücret ve karlar arasındaki bölüşümünü açıklayan “marjinal ilke” yaklaşımıdır. İkinci ilke ise, milli hâsıladan kiranın çıkarılmasından sonraki bakiyenin ücretler ve karlar arasındaki bölüşümünü açıklamaya yönelik kullanılan “artık ilkesi” yaklaşımı olarak açıklanmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:2).

Klasik iktisatçılar gibi tam rekabet ve tam istihdam şartlarını benimseyen neo-klasik iktisat anlayışı gelir dağılımını, fayda maksimizasyon davranışlarından türetilen emek arz eğrisi ile açıklanmaktadır. Firmaların kar maksimizasyon davranışları ile ortaya çıkan emek talep eğrisinin kesiştiği noktanın temsil ettiği emek piyasasında emek arz ve talep eğrisini eşitleyerek denge noktası sağlanmaya çalışılmaktadır (Ünsal, 2007:31). Neo-klasik iktisat teorisi, kapitalizmin benimsediği sömürü anlayışını dışlayarak, üretim sonucunda elde edilen gelirin marjinal verimlilik kapsamındaki dağılımın adil olarak gerçekleştirilmesini savunmaktadır (Dünhaupt, 2013:13).

Gelir dağılımı konusunda sosyalist-marksist doktrinin temsilcisi Karl Marx’ın, Ricardo’nun aksine baştan itibaren bölüşüm teorisini emek-değer teorisi üzerine inşa ettiği belirtilmektedir. Marx’ın gelir dağılımı teoremini oluşturan temel kavramlar, işgücü değeri ile artık değerdir. Kapitalizm ile birlikte üretim araçları olan sermaye ve işgücünün bir mal haline gelmesine paralel olarak, yukarıda bahsedilen değer ilişkisi Marx ile toplumsal bir nitelik kazanmıştır. Marx’ın gelir dağılımı teoremi, toplumsal nitelik ile belirlenen kavramsal çerçeve üzerine kurulmuştur. Üretim araçlarının içerdiği dolaylı işgücü “değişmeyen sermaye”, işgücünün değeri de “değişen sermaye” haline

gelirken, Marx'ın teoremi ile bu kavramlar toplumsal üretim ilişkisinin gerektirdiği dönüşümü öngörmüştür (Akyüz, 1980:28).

Keynes kapitalist toplumun, iki önemli sorununun olduğunu ifade ederek bunlardan ilkinin tam istihdam, ikincisinin ise gelir dağılımı olduğuna dikkat çekmiştir (Ulutürk ve Ersezer, 2005:99). Fakat bu söylemine rağmen Keynes, gelir dağılımı konusu ile çok fazla ilgilenmemiştir (Dünhaupt, 2013:15). Keynesyen teoriden farklı olarak Neo-Keynesyen teori gelir dağılımı ile ilgilenmiştir (Ulutürk ve Ersezer, 2005:100). Neo-Keynesyen görüş, serbest ekonomi sürecini istikrarsız olarak görmektedir. Üretimde rekabetin olduğu kadar monopol ve oligopol'ün de olduğunu savunan bu yaklaşım, eksik rekabet koşulları ile fiyatlandırma yöntemi üzerinde durmuştur. Toplam gelirin ücret ve kar arasındaki dağılımını belirleyen etken fiyat olarak belirlenmiştir. Fiyatlardaki herhangi bir değişim ücret üzerine bir etki yaparak, bölüşümü değiştirecektir. Bu bölüşüm kapsamında işçi ve kapitalist sınıflar incelenerek, kapitalist sistemde ortaya çıkan gelir eşitsizliğini önlemek için gelir politikasının uygulanması gerektiği önerilmiştir. Bu politika ise devlet, işçi ve işveren arasındaki işbirliği ve uzlaşmaya dayalı olduğundan, insanların doğrudan bu sürece katılımını gerektirmektedir. Bu nedenle, üretkenliği ve birikimi zarara uğratacak her türlü ücret baskılarının önüne geçilmesi gerekmektedir (Ataman, 1996:53-54). Kalecki'nin gelir dağılımı teoremi de bu doğrultuda oluşmakta ve fiyatlandırma davranışını sanayi sektörüne yönelik gerçekleştirmekte ve sanayi sektöründeki fiyat değişiklikleri maliyetler tarafından belirlenmektedir (Dünhaupt, 2013:16).

Keynesyen her ne kadar gelir dağılımı teorisi ile ilgilenmemiş olsa dahi Keynesyen olarak adlandırılan Kaldor gelir dağılımı teorisini şu şekilde açıklanmaktadır (Dünhaupt, 2013:15). Yatırımın, gelir oranında meydana getirdiği değişimi kar ve ücretlerin, gelir paylarında meydana getirdiği değişim ile açıklamıştır. Toplumun, ücretli girişimcilerden ve mülk sahiplerinden oluştuğu varsayımı ile milli gelirin ücret ve kar unsurundan oluştuğuna dikkat çekmektedir. Gelir dengesinin yatırım ve tasarruf eşitliğine dayandığı ifade edilmektedir. Bu varsayımına göre toplam tasarruf, ücret gelirleri ile elde edilen tasarruf ve kar gelirlerinden elde edilen tasarruf toplamına eşit olacağı savunulmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:6).

Gelir dağılımı teorileri konusunda A.Smith'ten bu yana birçok teori geliştirilmiştir. Bu teorilerden biri de Sahota tarafından 1978 yılında geliştirilmiştir. Gelir dağılımını bütün yönleri ile ele alan bir teori henüz geliştirilemediğinden, Sahota'nın 7 temel başlık kapsamında geliştirdiği bireysel gelir dağılımı teorileri üzerinde durulacaktır. Bu teoriler *Yetenek*, *Stokastik (Raslantısal)*, *Bireysel Tercih*, *Beşeri Sermaye*, *Eğitim Eşitsizliği*, *Miras*, *Kamu Gelir Dağılımı* ve *Ömür Dönüşüm Teorisi* olarak sıralanmak mümkündür (Sarı, 2005:56).

A.Smith dönemine değin uzanan “*yetenek teorisi*” yaklaşımına göre bireysel verimlilikler ve buna bağlı olarak gerçekleşen gelir seviyeleri, yeteneklerin bir fonksiyonu olarak belirtilmektedir. Temel varsayım ise bireysel yeteneklerdeki farklılıkların, bireysel gelir farklılıkları yaratacağı anlayışıdır. “*Stokastik teori*” ise gelir dağılımı, tesadüf ve şans faktöründen etkilenerek, deprem, sel felaketi gibi önceden ön görülemeyen veya öngürülse dahi müdahale edilemeyen olayların etkisindedir. Friedman tarafından (1953)'te geliştirilen “*bireysel tercih teorisi*”ne göre bireylerin yaşamlarında yakaladıkları fırsatlardan birini tercih etmesi ile gelecekte elde edeceği geliri belirlemiş olacaktır. “*Beşeri sermaye teorisi*” ise bireye kendisi, ailesi veya devlet tarafından yapılan yatırımların bireyin gelecekteki gelirine etki edeceğini savunan bir anlayıştır. Eğitim eşitsizliği teorisine göre herkese eşit imkânlar sağlanmış gibi görünen eğitim olanaklarının, aksine aynı sınıf içerisindeki öğrencilerin dahi eşit olamayacağını açıklamıştır. “*Miras teorisi*”, kazanılmamış ve irat gelirlerindeki dağılımın, gelir dağılımı üzerindeki etkileri ve sonuçları üzerinde durmuştur. “*Ömür dönüşüm teorisi*” ise bireyin geliri ile yaşını ilişkilendirerek, genç iken elde edilen tecrübe ve eğitime bağlı olarak artan gelir, yaşamın ilerleyen safhalarında beklentiler, tercihler veya yatırım eğilimleri doğrultusunda azalacağı görüşünü savunmuştur. Bu nedenle gelir dağılımı analiz edilmeye çalışılırken, bireyin sadece belli bir dönem içerisinde elde ettiği geliri değil, yaşam boyu elde edeceği geliri de dikkat alarak verimli sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir (Sarı, 2005:56-59).

2.1.6.2. Gelir Dağılımı Ölçüm Metodları

Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri, bir ülkenin gelir dağılımında meydana gelen değişimi, diğer ülkelere karşı durumunu ve zengin-yoksul kesim arasındaki farkı

gözeterek, devletin gelir dağılımı eşitsizliğine müdahale edici politikalar uygulamaya teşviki açısından önem arz etmektedir. Bu şekilde gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçülmesi amacı ile çeşitli metotlar geliştirilmektedir. Bu metodları; Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzdelerle dilimleme yöntemi, değişim katsayısı ve değişim aralığı gibi ölçüm metotları olarak sıralamak mümkündür. Ancak kullanım alanı itibari ile en fazla başvurulan metotların Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı olduğu bildirilmektedir (Çalışkan, 2010:97).

Gelir dağılımı ölçütlerinden (DPT, 2001:5-8) bazıları;

- Bir serideki maksimum gelir ve minimum gelir arasındaki farkı ifade eden ve arada kalan terimlerin değişkenliğini göz ardı ederek eleştirilen *değişim aralığı ölçütü*,
- En yüksek ve en düşük gelirlerin karşılaştırıldığı ve iki düzey arasındaki farkın ortalama gelire oranı biçiminde tanımlanan ve en ilkel ölçüm yöntemi olarak bilinen *aralık ölçütü*,
- Dağılımda bütün gelir düzeylerini ortalama gelir ile karşılaştıran, tüm farkların değerlerinin toplamını bularak bu fark toplamının, toplam gelire oranlanması sonucunda meydana gelen ve ortalamanın aynı tarafında bulunan yoksul bir bireyden zengin bir bireye doğru yapılan gelir transferlerine karşı eleştirilen *görelî ortalama sapma*,
- Mutlak fark değerlerinin basit toplamını almak yerine, bu farkın karesi toplamı sonucunda ortalama uzaklaşan farkları ifade eden, değişimin ortak istatistikî ölçüsü *varyans*,
- Terimlerin aritmetik ortalamalarından, farklarının (sapmalarının) kareleri ortalamasını ifade eden ve dağılım ölçüsü olarak istatistiksel analizlerde kullanılan *standart sapma ölçütü*,
- Gelir düzeylerinin artması sonucu, gelir düzeyleri farklarında daralma meydana gelmesi ile birlikte, refah açısından düşük gelirli olanların gelir transferlerine daha fazla önem verilmesi gerektiğinde kullanılan *logaritmik varyans ölçütü*,
- Bir serinin standart sapması, serinin aritmetik ortalamasına bölünerek, elde edilen sonucun 100 ile çarpılması ile ortaya çıkan ve her düzeydeki gelirler

arasındaki gelir transferlerine karşı duyarlı olma özelliği ile ülkelerin birbirleri ile karşılaştırılmasında kullanılan *değişim katsayısı*,

- Gelir düzeyi yükseldikçe bireylerin üst gelir grubuna yükselme imkânının nasıl arttığını yaklaşık olarak gösteren *Pareto Katsayısı* olarak belirtilmektedir.

Gelir dağılımı ölçütleri yukarıda değindiğimiz ölçütlerle sınırlı kalmamaktadır. Kullanım özellikleri açısından farklı yorumlara tabi olan ölçütlere de mevcut bulunmaktadır. Bu ölçütlere birkaç örnek verecek olursak; Atkinson ölçüsü, gelirlerin eşit dağılması halinde belli bir zaman dâhilinde sosyal refah seviyesine ulaşabilmek için bu zaman diliminde, toplam gelirin ne kadarlık bir bölümünün yeterli olduğunu ifade eden ve normatif değer temsilci olarak bilinmektedir (Kaplow, 2002:3). Theil ölçümü, nüfus oranları arasındaki eşitsizliğe atfedilen ve yüksek gelirli gruplar arasındaki eşitsizliğe karşı duyarsız fakat düşük gelirli gruplar arasındaki eşitsizliğe daha duyarlı olan bir ölçüm olduğu ifade edilmektedir (Malan: 1998, 13). Bir ülkenin kalkınma faktörünü ele alarak açıklayacak olursak, kalkınma aşamasından önce bireyler arasındaki gelir dağılımının eşit olduğu ancak kalkınma süreci ile birlikte gelir dağılımında aksaklıkların meydana geleceğini ve ilerleyen süreçte ise gelir dağılımının tekrar iyileşeceğini ifade eden *kuznets hipotezidir* (Dişbudak ve Süslü, 2009:147). Ükelere arası karşılaştırmada yaygın olarak kullanılan ve milli gelirden pay alan tüm birey veya hane halkları, eşit yüzdeler dilimlere (%5, %10, %20) ayrılarak en düşük gelirli yüzdeler diliminden en yüksek gelirli yüzdeler dilime doğru sıralanan eşitsizlik ölçüsü, *yüzdeler dilimleme yöntemi*dir (Çalışkan, 2010 :97).

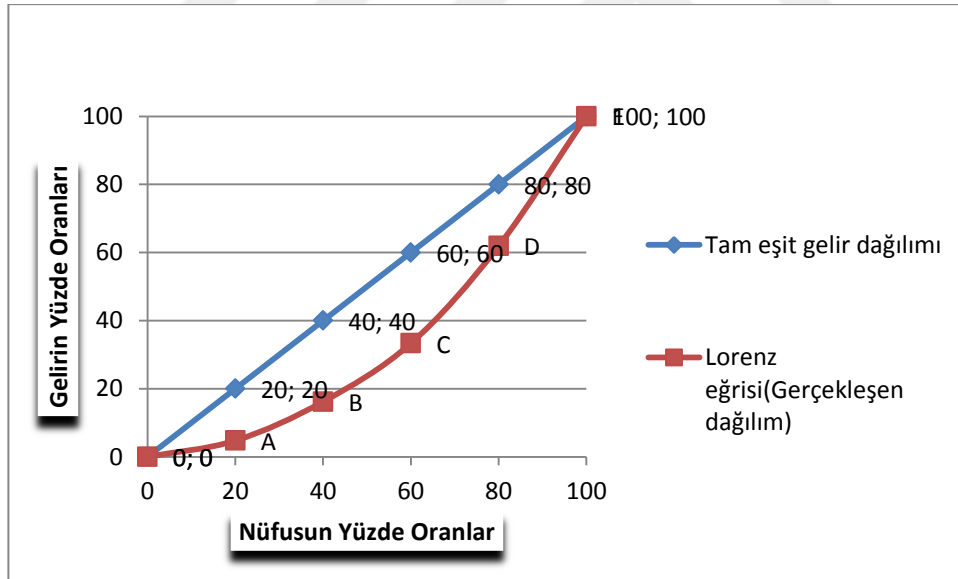
Önem arz eden iki ölçütten biri olan *Lorenz eğrisi*, 1905 yılında Lorenz tarafından önerilen gelir dağılımı ölçüm aracıdır. Bu ölçüm yönteminin amacı elde edilen milli gelirin, nüfus arasındaki dağılımını göstermektir. *Lorenz eğrisi*, gelir paylarını belirleyen yüzdeler dilimleme ölçümü ile benzer olmakla birlikte, gelir paylarını belirlemek yerine gelirin birikimli payını, bireylerin birikimli payı ile eşleştirmektedir (Bellu ve Liberati, 2005:2).

Şekil 2.1. Lorenz Eğrisinin Oluşum Aşamaları

Adım	Operasyonel İçerik
1	Gelir düzeyine göre gelir dağılımı sıralaması
2	Bireylerin ve toplam nüfusun gelir oranını tanımlamak
3	Kümülatif gelir ve toplam nüfus oranını tanımlamak
4	Dağılmış eş gelir doğrusunu tanımlamak
5	Nüfusun kümülatif oranına karşı gelirin kümülatif oranını tanımlamak

Kaynak: Bellu ve Liberati, 2005: 4

Şekil 2.2. Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Lorenz Eğrisi

Kaynak: Seyidoğlu, 2006:409

Toplumda gelirin ne ölçüde eşit veya eşitlikten uzak bir biçimde dağıldığını göstermek için yaygın olarak kullanılan Lorenz eğrisi, Şekil 2.2’de görüldüğü üzere dikey eksende ulusal gelirdeki yüzde paylarının, hanehalkı yüzdelерinin ve yatay eksen de en alt kısımdan yukarı doğru nüfus yüzdelерinin gösterilmesiyle elde edilmektedir. Grafikte tam eşit bir gelir dağılımı, “OE” gibi düz ve çapraz (diyağonal)

çizgi ile gösterilmektedir. Böylece bu çizgi, belirli nüfus (hane halkı) yüzdesinin milli gelirden aynı oranda pay aldığına da işaret etmektedir. Nüfusun en alt 20'lik grubunun gelirin yüzde 20'sini, yüzde 40'lık grubunun da gelirin yüzde 40'ını alması vs. gibi durumların göstergesidir. Buna karşın, yüzde nüfus gruplarının ulusal gelirden aldıkları payları gösteren noktaların birleştirilmesi ile toplumun gerçek Lorenz eğrisine ulaşılmaktadır (Seyidoğlu, 2006:409).

Dünyanın birçok ülkesinde en fazla kullanılan eşitsizlik ölçümü Lorenz Eğrisi ve Gini katsayı olduğu bilinmektedir. Corrado Gini tarafından 1912 yılında önerilmiş, en çok kullanılan gelir eşitsizliği ölçüsüdür. Gini katsayısı 0-1 arasında değer almaktadır. Gelir dağılımı eşitliğinin sağlanması durumunda Gini katsayısı sifira eşit olurken, gelir dağılımı eşitsizliği durumunda ise Gini katsayısı 1'e eşit olmaktadır. Diğer bir tanımlamaya göre Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasındaki alanın, mutlak eşitlik doğrusu altında kalan alana oranı ile ifade edilmektedir (Malan, 1998:11).

2.2. YOKSULLUK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE KONULAR

Çalışmanın bu aşamasında öncelikle yoksulluk kavramı ve tanımı incelenerek, yoksulluk söyleminin gelişimi araştırılacaktır. Yoksulluk kavramı irdelenerek, modern dünyadaki yoksulluk kavramı ele alınacaktır. Yoksulluğun çok boyutluluğunu ortaya koymak amacıyla yoksulluğun ölçümü, endeksleri, boyutları ve nedenleri araştırılacaktır.

2.2.1. Yoksulluk Kavramı ve Tanımı

İnsanoğlu eşitsizlik ile doğduğu gün tanışmıştır. Bebeklerin bir kısmı zengin ailelerin çocukları olarak doğmakta ve henüz doğum olayı gerçekleşmeden geleceğe dair planları yapılmaktadır. Hangi okullarda okuyacağı veya hangi işin başına geçeceği itinalı bir şekilde belirlenmektedir. Diğer kısmı, insanlar ise şansızdır ve çok yoksul bir ailenin dördüncü, beşinci ve hatta dokuzuncu çocuğu olarak doğmaktadırlar. Büyük kardeşlerinin eskileri büyürler, tahsil yapamazlar ve dengesiz beslenirler. Aileleri ile benzer bir şekilde yarı aç yarı tok yaşamlarını sürdürmeye çalışmak onların kaderi olarak tayin edilmektedir. Bu doğrultuda, küreselleşen dünya ölçeği kapsamında

insanlığın en zengin dönemi olarak ifade edilen çağımızda, yoksul insan sayısının en yüksek seviyelere ulaştığını söylemek mümkündür (Öztürk ve Göktolga, 2010:4).

Yoksulluk, 19. yüzyılın son evrelerinde İngiltere’de yapılan çalışmalar kapsamında gelir ve tüketim harcamaları ile yeterli kaynağa sahip olunamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk araştırmalarının, başlangıç aşamasını oluşturan bu parasal ifade ile başlangıçta yaşamın sürdürülebilirliği açısından sadece gerekli gıda harcamaları dikkate alınırken, sonraki çalışmalarda temel eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanabilme, barınma ve giyim gibi ihtiyaçların karşılanamaması durumu olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle, Dünya Bankası ve ILO’nün (Uluslararası Çalışma Örgütü) yoksulluk çalışmaları, temel ihtiyaçlar yaklaşımı kapsamında değerlendirilmektedir (Doğan, 2014:6).

Yoksulluk, karmaşık bir olguya sahip olmasının yanı sıra çok boyutlu bir olguyu da bünyesinde barındırmaktadır (Temiz, 2008:61). Yoksulluk, çoğu zaman zenginliğin karşıtı olan fakirlik, yani sefalet, yokluk, muhtaçlık, hayatta kalabilme savaşı, kazançtan ve gelirden mahrum olma gibi çaresizliğin ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluğun çok boyutluluğuna değinecek olursak, sosyal siyaset açısından yoksulluk, insana yakışır bir hayat standart’ının altında kalması halini belirtmektedir. Diğer bir ifade ile ahlak, toplum, aile ve kültürel yaşamı tehdit altına alan sosyal bir felaketin işareti olarak tanımlamak mümkündür. Siyasi ve sosyo-ekonomik anlamda yoksulluk, maddi ve sosyo- kültürel ihtiyaçların karşılanamaması dâhilinde asgari yaşam standart’ının altında sürdürülen bir hayata işaret etmektedir. Yani ortalama gelir seviyesinin altında kalma durumunu ifade etmektedir. Sosyal bilimciler ise yoksulluğu, ekonomik boyutu ile izah etmeye çalışmaktadırlar (Seyyar, 2003:40-41).

Yoksulluk, tarihin her evresinde var olan fakat bir siyasi söylem olarak 1990’lı yılların başlarında ortaya çıkmıştır. Kurumsal olarak ilk söylem ise Birleşmiş Milletler tarafından 1992’de 17 Ekim’in “Yoksulluğun Yok Edilmesi Uluslararası Günü” ilanı ile ortaya çıktığı belirtilmektedir. 1980’li yılların başlarında dünyaya sirayet etmeye başlayan iyimserlik, bloklu dünya yapılanmasından sonra her şeyin daha kolay çözümlenebileceği düşüncesinin hâkim kılındığı belirtilmektedir. Fakat bu iyimserlik algısı, belirsizlik ve kaygı yaratan bir olguyu da beraberinde getirdiği belirtilmektedir. Bu nedenle, modern çağın ulus devleti bu belirsizlik kapsamında çeşitli gerilimler

yaşamaktadır. Beraberinde ise birçok kavram tek boyutlu olarak ele alınmakta ve bütünsel çerçeveden çok uzak bir tavır sergilemektedir (Yılmaz, 2003:252).

Bu söylemler ile yoksulluğun çok eski zamanlardan beri var olduğunu ifade etmek modern zamanların yoksulluğu ile aynı anlamı taşımamaktadır. Modernlik kavramı, birçok şeyin dönüşümüne sebep olduğu gibi, yoksulluğu da dönüştürerek modern yaşamın bir parçası haline getirmektedir. Böylece modern zamanda yoksulluk, ortadan kaldırılması gereken bir sorun olmaktan çıkmakta, modern yaşamı üretmenin ve modern yaşamı devamlı kılmanın bir boyunduruğu haline gelmektedir. Bu nedenle modern toplumlar, yoksulluğu yeniden tanımlayarak, tüketilebilecek bir yapıya dönüştürmektedirler (Demirci, 2003:15).

2.2.2. Modern Dünyada Yoksulluk Kavramı ve Tanımı

Yoksulluk kavramı, modern dünyada, sosyal ve ekonomik açıdan değişkenlik göstermektedir. Yeni yoksulluk olarak tanımlanan bu değişim, sadece gelir veya tüketim sorunlarından kaynaklanan, mutlak yoksulluk sınırında yaşayan insanları değil, onların yaşamlarını iyileştirecek imkânlardan kısmen veya tamamen mahrum kalması durumuna da dikkat çekmektedir. Yeni yoksullar, yoksulluğa karşı direnç gösteremeyen, ekonomik, sosyal ve siyasal olarak dışlanan veya kronik işsizlik ile karşı karşıya kalan insanlardan oluşmaktadır (Topgül, 2013:284).

Yeni yoksulluğu açıklamaya çalışan sosyal bilimler özellikle üç kavram üzerinde durmaktadır. Toplumsal dışlanma (social exclusion), alt-sınıf (underclass) ve kenardalık (marginality) olarak adlandırılmaktadır. Bu kavramlar farklı coğrafyalardan kaynaklanan ve farklı sosyal teori ve politika önerilerini içermektedir. “*Kenardalık*” genellikle Latin Amerika ölçeğinde kullanılan ve sisteme dâhil olamama, uyum sağlayamama durumunu ifade etmektedir. “*Kenarda*” kalanların sistemden hiçbir şey beklemeden, kültürel ve yeni ekonomik platformun dışında kalarak kendi kendilerine çözüm üretmeleri olarak da adlandırılmaktadır. “*Alt-sınıf*” kavramı ise ABD ölçeğinde meydana gelen ve önceleri sistemin içinde işçi olarak bulunan insanların, sistemin dönüşmesiyle beraber aynı imkânlara sahip olamaması durumunu ifade etmektedir. Bu insanlar, toplumsal sınıf olarak değil, sınıflar altı bir tabaka olarak yaşamlarını sürdürmektedirler (Buğra ve Keyder, 2003:20). “*Sosyal dışlanma*” ise daha çok AB ülkelerinde kullanılan bir kavram

olup, bireyin toplum ile bütünleşmesini sağlayan ve bireyin kendi geleceğini oluşturan fırsatlara tam olarak erişimini engelleyen bir yoksulluk klasiği olarak tanımlanmaktadır. Temel gereksinimlerden yoksun kalma, sosyal, siyasal ve ekonomik haklardan yoksun olma veya yoksun bırakılma, toplum ile olan bağlarının kopması gibi toplumsal yaşamın dışında bırakılma durumu olarak da tanımlanmaktadır (Topgöl, 2013:284). Yeni yoksulları, diğer yoksullardan ayıran en önemli özellikleri, yeterli gelire sahip olamama durumundan dolayı yeterince tüketememek ve sosyal çevreden, dışlanma hali olarak açıklamak mümkündür (Tunç, 2014:245-246).

İstanbul örneğini göz önüne alacak olursak 1990'lı yıllara kadar bu bölgeye göç eden insanlar, herhangi bir zorluk yaşamadan arsa bulup, yerleşebiliyor ve servet sahibi olabiliyordu. Fakat son yıllarda gecekondulaşmanın bitmiş olması ve küreselleşmenin getirdiği (siteler, iş merkezleri vb.) faaliyetler ile ilçe belediyeleri kendi bölgelerine yeni nüfusun gelmesini önlemeye çalışmaktadır. İstanbul'a göç etmek zorunda kalan erkekler ise mekânsal ve politik dışlanma ile karşılaşmaktadırlar. Apartmanlarda kalabalık bir şekilde ikamet eden bekâr Kürt erkekler, değim yerindeyse kültürel tecrit içinde yaşamakta ve ikametgâhları olmadığı için siyasi çemberin dışında bırakılmaktadırlar. Toplumsal bütünleşme ihtimaline darbe niteliğinde olan yeni yoksulluk kavramı, sosyal politika çevrelerince titizlik ile incelenilmeye ve araştırılmaya değer bir sorun olarak gündeme gelmektedir (Buğra ve Keyder, 2003: 23-24). Son zamanlarda yaşanan bu kırılmanın yoksulluk boyutuna farklı bir pencereden bakmayı sağladığı belirtilmektedir (Temiz, 2008: 62-63). Bu pencere, modern dünyada yaşanan yoksulluğun süreklilik arz etmeye başladığını ve yoksulluk kültürü kavramının gündeme geldiğini sorgulamaktadır.

Yoksulluk kültürü kavramını ilk defa kullanan Lewis “ Beş Aile: Yosulluk Kültüründeki Meksikalılar Üzerinde Alan Çalışması” adlı eseri ile öne çıkmıştır. Lewis bu çalışmasında, ailelerden dördünü alt-gelir grubundan seçerek beş Meksikalı ailenin günlük yaşamını aktarmaktadır. Lewis'in yoksulluk kültürü kavramsallaştırmasına yer verdiği bir diğer eseri “Sanchez'in Çocuklar”, “Meksico City” de yaşayan yoksul bir Meksikalı aile ile ilgilidir. “Beş Aile” de anlatılan ailelerden birinin hikâyesinin derinlemesine anlatıldığı bu eserde, bireylerin kendi hayat hikâyesini kendi sözleri ile ifade etme yöntemi benimsenmektedir. Lewis 1965 yılında ele aldığı “İşte Hayat” adlı

eserinde ise Porto Rikolu Rios ailesi üzerinde alt-kültür yaşam biçimi ele alınmaktadır. Lewis'in bu eserlerinde anlatılmak istenen, modern toplumlarda yoksulluğun geleneksel toplumlardan farklı bir yere konulduğu sınıf çatışmalarının doğduğu, yoksulluğun kendi alt kültürünü oluşturduğu ve ulusal kültüre katılımı etkileyen dinamik bir faktörlere dönüştüğü anlatılmaktadır (Özdoğan, 2009:11-13).

Yoksulluk kültürü, bireylerin yaşamlarında süreklilik arz etmekte ve büyük oranda nesilden nesil'e aktarılmaktadır. Aynı zamanda açlık, sağlıklı içme suyuna erişememe, kötü beslenme düzeyi, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe durumu olarak da ifade edilen bu kavram, ayrımcılık ve istismar kavramlarını da gündeme getirmektedir. Yoksulluk kültürüne dair yalın bir tanımla yapacak olursak, salt ekonomik haklardan yoksun olmanın yanı sıra uzun süreli ve şiddetli bir biçimde yaşanan yoksulluk anlamına gelmektedir. Bireylerin bu yoksulluk çemberini kırıp, yoksulluktan kurtulabilme olasılıkları ise oldukça düşük bir ihtimal olarak görülmektedir (Temiz, 2008:63).

Yoksulluk kültürünün bileşenleri: a) Fertlerin, ulusal kurumlarla bütünleşme olanaklarının yokluğu, b) düşük oranda toplumsal örgütlenme, c) yaşamak için gerekli bir mücadele içinde bulunmaları olarak sıralanabilmektedir. Evrensel nitelikleri temsil eden bu bileşenler, yoksulluk kültürü üzerinde önemle durulmasını gerektirmektedir. Örneğin, kırsal bölgelerden büyük kentler göç eden insanlar, belirli fiziksel çevrelerde kümelenirler ve inançlarının, tutumlarının ve değerlerinin örtüştüğü insanlar ile aynı kültürel alanda bulunmayı tercih etmektedirler. Bu etkileşim, yan kültür denilen kavramı ortaya çıkarmaktadır. Yan kültür, yoksulluk kültürünün ulusal kültüre ancak belirli noktalarda katılabilmesi anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak düşük ücret, sürekli geçim sıkıntısı, öğrenim ve eğitim yetersizliği, yaşamak için mücadele, yüksek alkolizm oranı, psiko-patolojik davranışlar ve kalabalık yerlerde yaşamak bu yan kültürün özelliklerini oluşturmaktadır. Yoksulluk kültürünün bu nitelikleri, ulusal kültür ile birleşmesini zorlaştırdığı gibi her türlü toplumsal reform hareketlerini de engellemektedir (Türkdoğan, 1974:4-5).

2.2.3. Yoksulluğun Ölçümü

Yoksulluğun sınırlarının belirlenmesi, ülkelerin gelişmişliğinin ölçülmesi açısından önem teşkil etmektedir. Mutlak yoksulluk ile açlık sınırının ilişkilendirilmesi, görelî yoksulluk ile yoksulluk sınırının ilişkilendirilerek, diğêr yoksulluk ölçümlerinin yapılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra objektif-subjektif, gelir-insani yoksulluk, kentsel-kırsal yoksulluk ölçümlerinin değêrlendirilmesi faydalı olacaktır.

2.2.3.1. Mutlak Yoksulluk ve Açlık Sınırı

Mutlak yoksulluk, bireylerin ve hane halklarının yaşamlarını idame ettirebilmeleri ve biyolojik olarak ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gereken asgari tüketim düzeyini karşılayamaması durumudur (Temiz, 2008:61). Mutlak yoksulluğun önlenememesi sonucunda ortaya çıkan açlık olgusu, yaşam standartlarının altında ve açlık sınırının çok altında sürdürülmeye çalışılan sefil bir hayatın tasnifi olarak karşımıza çıkmaktadır (Seyyar, 2003:41).

Açlık sınırı, diğêr sosyal grupların yaşam standart'ından bağımsız olarak belirlenmektedir. Önemli derecede yardıma muhtaç yoksulların, temel insani ihtiyaçlarını (beslenme, barınma, giyinme vb.) kendi güç ve imkânları ile gerçekleştirememesi açlık sınırı olgusunu gündeme getirmektedir. Bu durum ile karşı karşıya kalan aciz ve yoksul bireyin, harici bir yardım almadan hayatını sürdürebilmesi neredeyse imkânsızdır ve yardımların gerçekleşmemesi durumunda yoksul bireyin, ölüm riski ile karşılaşması kaçınılmaz olmaktadır (Seyyar, 2003:41). Mutlak açlık sınırı ise minimum temel gıda maddelerinden oluşan gıda sepetinin maliyetiyle hesaplanmaktadır. Buna göre tüm nüfus için önerilen kişi başına günlük alınması gereken kalori miktarı temel alınarak, bundan daha az kalori alan bireyler bir yoksulluk çizgisi kapsamında değêrlendirilmektedirler. DB'nın, 1990 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre bir insanın hayatını sürdürebilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olarak belirlenen 2.400 kalorilik gıda sepetinin fiyatı yoksulluk sınırı olarak belirlenirken, TÜİK'in (Türkiye İstatistik Kurumu) ise 2008 yılında yaptığı yoksulluk çalışmasında FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) ve DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından belirlenen yetişkin bir bireyin minimum harcaması gereken günlük kalori miktarı 2.100 olarak belirlenmektedir. Günümüzde ise birçok az gelişmiş ülkelerde temel ihtiyaçlar

yaklaşımı, baz alınarak mutlak yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır (Taş ve Özcan, 2012:424). Bu faktörlerin değişkenliği ve yaşam boyu etki derecesine göre açlık sınırının rakamsal olarak ifade edilmesi, toplumlar ve bireyler arasında değişkenlik göstermektedir (Seyyar, 2003:42).

Mutlak yoksulluk kavramı ile kişisel tüketim tercihlerinin dikkate alınmaması, eleştirel bir bakış açısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Mutlak yoksulluğun tanımlanmasına göre bireylerin gıda dışı harcamalarda bulunması veya lüks tüketime doğru eğilimlerde bulunması sonucunda gelir düzeyi yüksek olmasına rağmen minimum kalori düzeyinin altında kalabilmektedirler. Bu nedenle mutlak yoksulluğun eleştirisi olarak göreceli yoksulluk kavramının geliştirildiği vurgulanmaktadır (İncedal, 2013:21).

2.2.3.2. Göreceli Yoksulluk ve Yoksulluk Sınırı

Göreceli yoksulluğu tanımlayan Adam Smith'e göre, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen fakat kişisel kaynakların yetersizliğinden, toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve sosyal açıdan topluma katılımı engellenmiş olan göreceli yoksullardır. Göreceli yoksullar ikinci derecede dar gelire sahip olan asgari yaşam düzeyini yakalamış fakat ortalama refah seviyesinin altında olan insanı temsil etmektedir. Bu insanlar temel ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilmekle beraber eğitim, sağlık ve sosyal katılım yönünden zayıf kalmaktadırlar (Taş ve Özcan, 2012:424).

Diğer bir tanımlamaya göre göreceli yoksulluk, gelir kaynaklarına sahip olma yetisi bakımından yoksul hane halkı veya o toplumda yaşayan bireylerin mevcut ortalama bir gelire sahip olan hane halkı ve bireyler arasındaki gelir farkını yani açıklığı ifade etmektedir. Bu açıklık, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği, nüfusun nitel ve nicel değişimi, enflasyon ve yüksek faiz oranları, işgücü piyasası ve işsizlik gibi kavramları açısından değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme her toplum için farklılık arz ettiğinden ülkelere göre yoksulluk tanımları özgün ve değişken bir seyir izlemektedir. Yoksulluk oranının, ülkeden ülkeye değişkenlik göstermesi yoksulluk düzeyini de etkilemektedir. Buna göre yoksulluk düzeyinin ülkelerarası veya ülke içinde belirlenmesi için toplam nüfus içinde kimlerin yoksul olarak adlandırılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Yoksulluk analizindeki temel prensip yoksulluk sınırının belirlenmesidir. Bu sınır belirlenirken çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bunun

sebebi ise hane halkı büyüklüğü değiştiğinde farklı yoksulluk sınırlarının tanımlama kapsamına girmesidir. Bu durumda, her toplumun kendi ekonomik ve kültürel koşullarına uygun olarak yoksulluk sınırını tanımlaması daha doğru bir bakış açısının geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (Canbay ve Selim, 2010:628).

2.2.3.3. Objektif- Sübjektif Yoksulluk

Uzun yıllardan beri yoksulluk analizi, sosyal bilimler yelpazesinde hızla büyüyen bir yapı haline girdiği bilinmektedir. Bu büyüme, nitel (sübjektif) ve nicel (objektif) yoksulluğun yaşam standartlarına göre kullanılabilirliği ile paralellik göstererek ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu nedenle çeşitli yaklaşımlar ile objektif ve sübjektif değerlendirmeler yapılmaktadır (Carletto ve Zezza, 2004:2-3).

Karl Marx'ın öznel teoremine göre sübjektif düzey, insani duygusal aktivite ve uygulamaları yansıtırken, objektif düzey, nesnel faaliyetleri yansıtmaktadır. Objektif düzey, maddi üretim modları ve üretim şekline göre oluşturulan ilişkilerden kaynaklanan pozisyonları içermektedir. Sübjektif düzey ise öznel düzey koşullarında bireylerin maddi varoluş koşulları çerçevesinde kendi anlayış ve kişisel amaçları ile hareket edilmesini içermektedir. Diğer bir ifade ile objektif düzey, nesnel bir biçimde tam ve doğru bir yorumu göstermesine karşın sübjektif düzey, bir kültürün içindeki bireylerin ömürlük deneyi olarak tasnif edilmiştir (Juckes ve Barresi, 1993:207).

Yoksulluğun ölçümü iki aşamayı esas almaktadır. İlk aşama yoksulun belirlenmesi, ikinci aşama ise yoksul özelliklerinin belirlenen bu kritere uygun bir şekilde toplanmasıdır. Böylece yoksulluğun belirlenmesinde öncü rol oynayan iki kavram ortaya çıkmaktadır. Objektif yaklaşıma göre; bireylerin ve hane halklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayan tüketim harcamaları, gelir veya mal hizmetler ile tanımlanan, yoksulluk çizgisi altında kalan bireyler veya hane halkları yoksul olarak belirlenmektedir. Sübjektif yaklaşım ise gelirin refah fonksiyonuna dayanarak iki yoksulluk yaklaşımını öne çıkarmaktadır. İlk yaklaşım, bireylerin ve hane halklarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere gelirin ne kadar yeterli olduğuna dair MGS'nu (Minimum Gelir Sorusu) kapsarken ikinci yaklaşım, bireylerin ve hane halklarının gelir seviyeleri ile refah seviyelerini incelemeye dair GDS'nu (Gelir Değerlendirme Sorusu) kapsamaktadır (Başaran ve Çetinkaya, 2013:245). Buna göre sübjektif yoksulluk sınırı

ile objektif olarak ölçülen gelir, daha sonra refah göstergesi olarak kullanılabilir (Carletto ve Zezza, 2004:2-3).

2.2.3.4. Gelir Yoksulluğu- İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu, bireylerin ve hane halklarının yaşamlarını sürdürmek için asgari yaşam standart'ını karşılamak amacıyla ihtiyaç duyduğu temel gereksinimleri karşılayamama durumunu ifade etmektedir. Asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için ihtiyaç duyulan gelir, yoksulluk sınırı olarak belirlenmektedir. Ülkelerarası çeşitli yoksulluk sınırına dair tespitler yapılmasına rağmen, bu tip bir sınıma şeklinin faydalı olmayacağı belirtilmektedir. Çünkü ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar, mal ve hizmet fiyatlarında ve bunlara erişimde farklılıklar olabileceğinden yoksulluk sınırı açısından farklı tespitler ortaya çıkmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:6).

İnsani yoksulluk boyutuna gelindiğinde ise UNDP; 'insani yoksulluğu' sürdürülebilir bir yaşam için gerekli fırsat, imkân ve seçeneklere sahip olamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Gelir düzeyi ile ilişkilendirilmemesi gereken bu tanımda yoksulluk, insanın yeterli sağlık hizmetlerine, eğitim hizmetlerine, temiz su kaynaklarına ve uzun bir yaşam sürme hakkına sahip olamamasının bir ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır (Kaynak, 2011:101). Bu nedenle asgari gereksinimlerden ziyade daha fazla maddi refahın olması gerektiğini savunan bu yoksulluk türü çok boyutlu bir yaklaşımın da ifadesi olarak gösterilmektedir (Aktan ve Vural, 2002:7).

İnsani yoksulluk kavramına yönelik ülkeler arasında karşılaştırmalar yapılmaktadır. Bu karşılaştırmalar, yaşam süresinin kısalığı, eğitim, kamu ve özel kaynaklara erişim noksanlığı gibi üç temel etken dikkate alınarak yapılmakta ve insani yoksulluk endeksi kullanılmaktadır (İncedal, 2013:23).

2.2.3.5. Kırsal- Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk, daha çok kırsal bölgelerde yaşanan bir sorun olup, temel ihtiyaçlara ulaşılamaması halinde yaşanan sıkıntılar, kişisel tüketim ile yeterli düzeyde sağlık, eğitim, temiz su, konut, ulaşım gibi eksiklikler kırsal yoksulluk kavramının derinleşmesine neden olmaktadır. Görüldüğü üzere en fazla zarar gören kırsal bölgede yaşayan insanlardır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun %77'sinin kırsal

alanlarda var olması şaşırtıcı bir sonuç olarak görülmemelidir. Kırsal yoksulluk beraberinde nüfus artışını getirmekte ve göçlerin yaşanmasını tetiklemektedir (Öztürk, 2005:85). Farklı bir bakış açısı ile değerlendirilecek olursa kırsal yoksulluk, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik dönüşümler ile tarım sektöründe yaşanan çözülme sonucu gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşümünün ifadesidir.

Kırsal alanda yaşanan yoksulluğun temel sebepleri şu şekilde sıralanabilmektedir (Taşcı, 2007: 485-486):

- Siyasi istikrarsızlıklar ve iç çatışmalar: İktisadi büyümenin önünde engel teşkil etmekte iken, kırsal ve etnik ayrımcılık uygulamaları yoksulluğun derinleşmesine sebep olmaktadır.
- Kırsal Alanda İkiliyet: Büyük toprak sahipleri ile küçük toprak sahiplerinin aynı anda bir uygulamada bulunması, gelir dağılımında eşitsizlik ve yoksulluk sorununu meydana getirmektedir.
- Kötü Yönetim: Uygulanan denetim ve düzenlemelerin halk üzerinde olumsuz bir etki yaratması ve kırsal alanda yaşayan bireylerin seslerini duyuramaması, kırsal yoksulluğun artacağına işaret etmektedir.
- Kırsal Kesimi Dışlayan İktisadi ve Sosyal Politikalar: Sermaye ve teknoloji odaklı çalışılarak kentlere öncelik verilmesi ve emek faktörünün önemsenmemesi gibi bazı politikalar kırsal yoksulluğun artmasında öncü rol oynamaktadır (İncedal, 2013:25).

Yukarıda belirtilen maddeler dâhilinde kırsal kesimde yaşayan yoksullar bağımsızlık, kimlik, güvenlik, karar alma özgürlüğü, siyasi ve hukuki haklar gibi maddi olmayan değerleri benimsemektedirler (Özbek, 2011:55). Kentsel alanlarda yaşanan yoksulluk ise kalori ihtiyacının aynı olmasına rağmen kent bölgelerindeki tüketim ile mal ve hizmet fiyatları kırsal yoksulluk ile farklılık göstermektedir. Ayrıca tüketim eğilimleri ve maliyet arttırıcı unsurlarıyla da kırsal kesimden farklı bir özellik göstermektedir (Eş ve Güloğlu, 20.03.2004). Kentsel yoksulluk, kent ve bölgesinin belirli kaynaklardan yoksun olma durumu olarak tanımlanacağı gibi, kentin görece dengesizliği, belli bir düzenden yoksun olması ve işlevsel özelliğini yitirmesi yani bozulması olarak da tanımlanabilmektedir (Taşcı 485-486). Kentsel yoksulluk, kırsal

yoksulluğa göre ağırlığını daha fazla hissettirmektedir. Bunun başlıca sebebi ise yaşanan göçler ile nüfusun hızlı bir artış eğilimine girmesidir (Özbek, 2011:55).

2.2.4. Yoksulluk Endeksleri

Yoksulluk endeksleri, insani gelişmişliğin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Bileşik yoksulluk endeksleri içerisinde değerlendirilen insani ve çok boyutlu yoksulluk endeksleri ülkelerin yoksulluk boyutunu ortaya koymaktadırlar. Bunun yanı sıra diğer yoksulluk endekslerinin de ortaya konulması ülkelerin yoksulluk ölçümleri hakkında bilgi sunacaktır.

2.2.4.1. Bileşik Yoksulluk Endeksleri

2.2.4.1.1. İnsani Yoksulluk Endeksi

İYE (İnsani Yoksulluk Endeksi), Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Raporları'nda 1997 yılından itibaren hesaplanmaya başlanmıştır. UNDP insani gelişmeyi, eğitim ve sağlık gibi gelişmelerin, ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE (İnsani Gelişme Endeksi) olarak ölçmektedir (Demir, 2006:4).

İnsani Yoksulluk Endeksi, gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler açısından farklı nitelikler temel alınarak hesaplanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler için hesaplanan İYE;

- 40 yaşın altındaki nüfus yüzdesi,
- Okuma-yazma bilmeyen nüfus yüzdesi,
- Temiz içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi,
- Temel sağlık hizmetlerinden yoksun nüfus yüzdesi
- 5 yaşın altında yeterli beslenmeyen, bu nedenle ciddi oranda düşük kilolu olan çocukların nüfus yüzdesinden oluşmaktadır (Kaynak, 2011:102).

Gelişmiş ülkeler için hesaplanan İYE;

- 60 yaşın altındaki nüfus yüzdesi,
- Fonksiyonel açıdan okuma-yazma bilmeyen nüfus yüzdesi,
- Gelir yoksulluğu sınır altında bulunan nüfus yüzdesi

- Uzun dönemli işsizlik oranını meydana getiren bireylerden oluşmaktadır (Kaynak, 2011:102).

2.2.4.1.2. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

Kalkınma, 1970'lere kadar ulusal gelir artışı ve endüstrileşme temelli ekonomik büyüme olarak tanımlanmıştır. Ekonomik büyüme ile ifade edilen kalkınma bir süre sonra eleştirilmeye başlanmıştır. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadığı ve çeşitli toplumsal sorunlara çözüm getirmediği anlaşılmıştır. Bunun en önemli örneği ise 1970'li yıllarda hızlı ekonomik büyüme içerisinde olan bazı ülkelerin yükselen işsizlik, siyasal istikrarsızlık ve gelir dağılımı eşitsizliği gibi birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Böylece uluslararası topluluk 1980'lerde, tek başına yüksek gelirin veya hızlı büyüme oranlarının, yoksulluktan muaf ya da yüksek yaşam kalitesi olarak algılanmaması gerektiği kanısına varmıştır (Gürses, 2009:341).

Tüm bu göstergeler sonucunda Oxford Üniversitesi'nde yer alan 'Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme Girişimi (Oxford Poverty and Human Development Initiative) ile UNDP'nin işbirliği sayesinde geliştirilen ÇBYE (Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi), 1997 yılından itibaren İYE'nin yerine kullanılmaya başlanmış ve İGE ve İYE'nde olduğu gibi, ÇBYE'de yoksunlukları; eğitim, sağlık ve yaşam olarak sıralamıştır (Kaynak, 2011:103). Ayrıca çok boyutlu yoksulluk endeksinin hesaplanabilmesi için hane halkı yoksunluk değerinin %33,3'ün üzerinde olması gerekmektedir. ÇBYE, göstergeler çerçevesinde hesaplanan yoksul nüfus oranı ve yoksunluğun yoğunluğunun çarpımı sonucunda bir veri elde edilmektedir (Karaca ve Gökçek, 2014:2).

Tablo 2.2. ÇBYE Boyutları, Göstergeleri ve Ağırlıkları

Boyut	Boyut Ağırlıkları	Gösterge	Gösterge Ağırlıkları	Gösterge Ağırlıkları (%)
Sağlık	1/3	Beslenme	1/6	16.7%
		Çocuk Ölümü	1/6	16.7%
Eğitim	1/3	Okullaşma Yılı	1/6	16.7%
		Çocukların Okullara Devamlılığı	1/6	16.7%
Yaşam Standardı	1/3	Pişirme Yakıtı	1/18	5.6%
		Tuvalet	1/18	5.6%
		Su	1/18	5.6%
		Elektrik	1/18	5.6%
		Yer (Zemin)	1/18	5.6%
		Varlıklar	1/18	5.6%

Kaynak: Karaca ve Gökçek, 2014:2

Tablo 2.2’de görüldüğü üzere sağlık boyutu, beslenme ve çocuk ölümünden meydana gelirken, eğitim boyutu okullaşma yılı ve çocukların okullara devamlılığından meydana gelmektedir. Yaşam standardı boyutu ise pişirme yakıtı, tuvalet, su, elektrik, yer ve varlık göstergelerinden meydana gelmektedir. Beslenme göstergesi, yetersiz beslenen en az bir hane halkı bireyi olmasını; çocuk ölümü göstergesi, hane halkında bir veya daha fazla sayıda çocuk ölümü olmasını; okullaşma yılı göstergesi, hane halkı bireylerinden hiçbirinin beş yıllık eğitimi tamamlamamış olmasını; çocukların okullara devamlılığı göstergesi, ailede en az bir okul çağındaki çocuğun okula devam etmemesini göstermektedir. Pişirme yakıtı göstergesi, ailenin yakacak olarak tezek, odun veya karbon içeren maddeler kullanmasını; tuvalet göstergesi, yeterli tuvalet imkânının olmamasını; su göstergesi, temiz içme suyu erişimine sahip olunamamasını; elektrik göstergesi, elektrik olmamasını; yer göstergesi, aile bireylerinin çamurlu, kirli ya da gübreden bir zeminde evi olmasını; varlık göstergesi ise aile bireylerinin araba, kamyon

ya da benzeri motorlu taşıtlara veya bisiklet, radyo, telefon, televizyon gibi varlıklara sahip olamamasını ifade eden göstergelerdir (Karaca ve Gökçek, 2014:2)

Eğitim, sağlık ve yaşam olarak tanımlanan yoksunluklar bir toplumun refah kavramından da yoksun olduğunu göstermektedir. Çok boyutlu bir özelliğe sahip olan refah kavramı yalnızca yüksek geliri temsil eden parasal ifadeler ile kullanılmamalı, gelirin yanı sıra beslenme düzeyi, kamu mallarına ulaşılabilirlik, özgürlük, okur-yazarlık oranı gibi parasal olmayan göstergelerle de kullanılması gerekmektedir. Böylece Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişme Yaklaşımı ÇBYE'ne katkı sağlayan Sen'in, görüşlerini benimseyerek, insanoğlunun yaşamındaki iyileşmelerin kalkınma için temel amaç oluşturduğunu vurgulamaktadır (Karabaş, 2007:377-378).

2.2.5. Diğer Yoksulluk Endeksleri

2.2.5.1. Kafa Sayısı Endeksi

KSE (Kafa Sayısı Endeksi) yoksulluğun yaygınlığını ölçmek amacıyla kullanılan bir ölçüm yöntemi olarak bilinmektedir. Yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun, genel nüfusa oranını ölçen bu ölçüt, yoksulluğun şiddeti hakkında herhangi bir bilgi vermemesi açısından eksik kalmaktadır. Kafa sayısı endeksi aşağıdaki gibi formülize edilmektedir (Kaynak, 2011:108).

$$KSE = q/n$$

q= Yoksulluk Sınırı Altında Kalan Alan

n= Toplam Nüfus

2.2.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

YAE (Yoksulluk Açığı Endeksi), yoksulluk sınırından her yoksul kişinin geliri çıkarıldıktan sonra bu gelirin toplanarak yoksul kişi sayısına oranlanması ile yoksulluk açığına ulaşılabilirliğini göstermektedir. Yoksulluk açığı, yoksul bireylerin yoksulluk sınırının ne kadar altında gelir elde ettiğinin temsili göstergesidir. Yoksulun, ortalama gelirden aldığı payın azlığını gösteren bu derinlik ölçütü şu şekilde ifade edilmiştir (Kaynak, 2011:108).

$$1 - \frac{q}{n} \sum_{i=1}^q (z - y_i/z)$$

z=Yoksulluk Sınırı

y_i=Yoksulların Geliri

n=Toplam Nüfus

q= Yoksul Sayısı

2.2.5.3. Sen Endeksi

SE (Sen Endeksi) Amartya K.Sen tarafından yoksulluğun şiddetini daha iyi ölçen ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını dikkate alan bu ölçü önerilmektedir.

$$SE= H [I+(1-I) G_p]$$

H= Kafa Sayısı Endeksi

G_p= Yoksulların arasındaki gelir dağılımına ilişkin Gini katsayısı

I (Gelir Açığı) = Yoksulluk sınırı (z) – yoksulluk ortalama geliri (M_p) arasındaki farkın, yoksulluk sınırına (z) oranını ifade etmektedir.

Buna göre;

I= $\frac{z - M_p}{z}$ formülü ile ifade edilmiştir (Kaynak, 2011:109).

Herhangi bir yoksul bireyin gelirinde meydana gelen bir azalma yoksulluk ölçütünde bir artışın yaşanmasına sebep olmaktadır. Yani, yoksul bireylerin veya hanelerin durumunda bir kötüleşme olması, yoksulluk oranını arttırmaktadır. Zengin bir bireyin yoksul bireylere gelir transferi yapması durumunda ise yoksulluk ölçütünde bir azalma meydana gelmektedir. Yoksulluk ölçütü zenginlerin gelirlerinin karşısında bir

değişkenlik hali içerisinde girmezken, yoksulların durumu üzerine yoğunlaşmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:29). Yoksullar arasında tam bir eşitsizliğin olması durumunda $G_p=1$ olacak ve SE, KSE'ye eşit konuma gelmektedir. Yoksullar arasında tam bir eşitliğin olması durumunda ise, $G_p=0$ olacak ve SE, YAE'ye eşit konuma gelmektedir (Kaynak, 2011:109).

2.2.5.4. Foster-Greer-Thorbecke Endeksi

FGTE (Foster Greer Thorbecke Endeksi) Cornell Üniversitesi'nde bulunan bir kuramcı (Foster) ve iki ampirik eğimli kalkınma ekonomistleri (Greer ve Thorbecke) tarafından ortaya çıkarılan bir proje olarak tanınmıştır. Thorbecke, Maliye Bakanlığı tarafından desteklenen bir projenin parçası olarak Kenya'da gıda yoksulluğu değerlendirmeleri ile ilgili olmuştur. Thorbecke başkanlığında yoksulluk ölçümü hem kavramsal hem de ampirik konuları ile ele alınmıştır. Foster ise doktora programında aksiyomatik sosyal seçim teorisi üzerine çalışmalarda bulunan bir kuramcı olarak adlandırılmıştır. Yapılan bu çalışmalar ile birlikte 1979 yılında Cornell Üniversitesi, Amartya Sen tarafından ziyaret edilerek FGT projesinin önemli bir katalizör olduğu ortaya çıkmıştır. Bu proje tam olarak 1983 yılında kabul edilerek 1984 yılı itibari ile ortaya çıkararak anlaşılabilir teorik ve uygulanabilir yoksulluk önemleri için yeni bir sınıf tanıtmaktadır (Foster vd. 2010:6-7).

Toplam yoksulluğun, alt grup yoksulluk düzeyinin tartılı ortalaması olarak ifade edilen ve yoksulluk sınırından uzağa düşen en yoksullara daha fazla tartı verdiği için yoksulluğun yoğunluğuna önem veren bu ölçüt aşağıdaki gibi formülize edilmektedir (Kaynak, 2011:109-110).

$$1 - \frac{q}{n} \sum_{i=1}^q (z - y_i/z)^2$$

FGT, çeşitli şekillerde yoksulluk literatürüne katkıda bulunmuş bir ölçüttür. Yeni ve pratik aksiyomları kullanarak yoksulluğu önlemeye yönelik projelere yardımcı olmaktadır (Foster vd. 2010:7).

2.2.6. Yoksulluğun Boyutları

Yoksulluğun derinleşmesi ve kökleşmesi, yoksulluğun boyutlarının ortaya konulmasına neden olmaktadır. Yoksulluk boyutlarını oluşturan çalışan yoksullar, istihdam düzeyinin ortaya konulmasını sağlarken, diğer bir boyut olan çocuk yoksulluğu ülkelerin yoksulluk çemberini ortaya koymaktadır. Kadın yoksulluğu ise istihdam edilen veya edilmeyen kadınların yoksulluk çemberi içerisindeki sürdürülebilirliği yansıtmaktadır. Bu nedenle yoksulluğun bu üç boyutunu irdelemek anlamlı olacaktır.

2.2.6.1. Çalışan Yoksullar

Çalışan yoksul kavramı “çalışma” ve “yoksulluk” kavramlarından doğan melez bir kategori örneğidir. Çalışan yoksulluğunun, istihdam veya yoksulluk kavramları ile ilişkilendirilmeden açıklamak oldukça güç bir davranıştır. Bu nedenle çalışan yoksulluğun açıklanabilmesi için “çalışma”, “istihdamda olma” ve “yoksul olma” gibi kavramların tanımlanması faydalı olacaktır. ILO’nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) bu kapsamdaki “çalışan” tanımı, referans döneminde en az bir saat çalışanları kapsarken, ABD’de ise yıl içerisinde en az 27 haftasını (çalışarak veya iş arayarak) geçirenler “çalışan” olarak tanımlanmaktadır. NCW (Kanada Ulusal Refah Konseyi), toplam hane halkı gelirinin %50’den fazlasının maaş, ücret veya kendi hesabına çalışma gelirinden oluşması koşulunu göz önünde bulundururken, İsviçre Federal İstatistik Bürosu ile Avustralya Sosyal Politika Araştırmaları Merkezi ise, çalışma süresini dikkate almadan bütün aktif bireyleri çalışan kategorisine dâhil etmektedir. Çalışan yoksullar istihdam durumu açısından da tam zamanlı, yarı zamanlı ve kendi hesabına çalışan yoksullar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Gündoğan, 2007:5). Çalışan yoksulluk, ekonomik ve sosyolojik olarak belirlenmiş istatistikî bir kavramdır. Böylece, evrensel olarak bakıldığında yoksul bir hanede yaşayan çalışanlar “çalışan yoksul” olarak adlandırılmaktadır. Çalışan yoksullar, çalışan ve yoksulluk sınırının altında gelire sahip hane halkı üyesi olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Çalışan yoksulluğu, çalışanın tek başına elde ettiği gelir ile açıklamak mümkün değildir. Bu nedenle düşük ücret ve gelir ile çalışmak eş anlamlı olarak görülmemektedir. Düşük ücretli çalışmak bireysel bir özelliği yansıtırken, çalışan yoksulluk hane halkı ile ilgili bir durumunu yansıtmaktadır. Örneğin, aynı

düzyeyde ücret alan iki çalışandan biri yoksul olarak belirlenirken, diğer çalışan yoksul olarak belirlenmeyebilir. Bu durumun sebebi ise çalışanların hane halkı yapılarındaki ve toplam hane gelirlerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Kapar, 2010:54).

Çalışan yoksulluğu eşitsizlik açısından değerlendirecek olursak, 19. yüzyıl kapitalizm koşullarında bu yoksulluk türü işçi sınıfına atfedilmiş bir davranış olarak görüldüğu bilinmektedir. 19. yüzyıl klasik iktisatçıları çalışan yoksulluğu, sosyal adaletsizlik ve ekonomik büyüme, eğitim yetersizliği, nüfus yoğunluğu gibi ölçüm yöntemleri ile açıklamaya çalışırken, Marx, çalışan yoksulluğu kapitalist sistemin işleyişi için kaçınılmaz bir parça olarak görmektedir. Marx'ın yoksulluk yaklaşımının birinci öğesi, çalışan yoksulluğun sınıf eşitsizliğine dayanarak çözümlenmesidir. Bu çözümlenme, işçi sınıfın en çalışkan kesiminin açlık imtihanı ile zenginlerin kapitalist birikime dayanan, aşırı tüketimleri arasında yakın bir ilişkinin olduğu bilincine varılmadığu sürece mümkün görülmemektedir. Marx'ın ikinci öğesi sınıf içi gelir eşitsizlikleridir. Burada kapitalist sistem tarafından yaratılan gelir ve fırsat eşitsizliği ile ücret farklılıkları süreklilik kazanmaktadır. Marx'ın üçüncü öğesi ise, kapitalist sermaye birikimi boyunca ortaya çıkarılan yedek işgücü ordusudur. Kapitalist sistem işleyişi dâhilinde gerektiğinde istihdam edilen, gerekmediğinde istihdam dışı bırakılan bu ordu aynı zamanda yoksulluk ordusunu da temsil etmektedir. Çalışan yoksulluğun bu şekilde kullanılması, güvencesiz bir toplum olma yönündeki görüşlerin artmasına sebep olmaktadır (Erdoğdu ve Kutlu, 2014:66).

Bu olumsuzluklar, insanların sosyal sorunlarını çözmeye ve onların mutluluk ve yaşam kalitesini arttırmaya yönelik uygulamalar ile sosyal refah politikaları çözümlenebilmeli ve uygulanabilmeli görüşü benimsemektedir. Bu uygulamaların, bütün yoksul gruplar gibi çalışan yoksulları da olumlu yönde etkileyeceği düşünölmektedir (Gündoğan, 2007:103).

2.2.6.2. Çocuk Yoksulluğu

Yazarlardan bazıları, çocukların herhangi bir gelire sahip olmadığu için “yoksul” sayılamayacağı görüşünü benimsemiş olmalarına rağmen “çocuk yoksulluğu” günümüzün en önemli sorunlarından biri olarak görölmektedir. Bu yoksulluğun en önemli sebebi ise kuşkusuz aile faktörüne bağlı olarak gelişen durumlardır. UNİCEF

(Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu), çocuk yoksulluğunun göstergesi olarak bebek ve çocuk ölüm oranlarını, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranını, sağlık bakımını, tam aşıli çocuk oranını, beş yaş altındaki düşük ağırlıklı veya kısa boylu çocuk oranını ve ilköğretime başlayan çocuk oranını kabul etmektedir (Hatun vd. 2003:252).

Yoksulluk, her zaman aile içerisindeki en masum ve savunmasız olan çocukları daha fazla etkilemektedir. Özellikle yoksulluk çemberinde olan yeni doğmuş bebekler, hayata kötü bir başlangıç yapmakta ve fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri tam bir handikap içerisinde gerçekleşmektedir. Yoksulluğun yaygınlaşması ve derinleşmesi sonucunda ise, solunum yolu enfeksiyonu, kızamık ve yaygın birçok hastalık çocuk ölümlerine sebep olmaktadır. Çocukluk döneminde yetersiz beslenme, kötü sağlık koşulları ve bakımsızlık çocukların gelecekte öğrenme vb. faktörlerini engelleyebilmektedir. Bu durum kısır döngü haline gelerek, yoksul nesiller için büyük bir risk oluşturmaktadır. Yoksulluk olarak adlandırılan kısır döngünün, erdemli bir yaşam döngüsüne dönüştürülmesi için yoksulluğun azaltılması çocukluk döneminden başlanması gerekmektedir (UNİCEF, 2000:8-9).

Yoksul çocukların maruz kaldığı diğer bir problem ise erken yaşta çalışmaya başlama durumudur. Bu sorun, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yaşanan temel problemlerden biri olarak görülmektedir. Çocukların çalışmalarına neden olan toplumsal etkenler, ülkeden ülkeye veya ülke içerisinde bölgelere göre değişkenlik arz etmektedir. Çalışan çocuklar; tam gün, mevsimlik veya okul dışı zamanlarda çalışmaktadırlar. Çalışan çocuklar, aile bütçesine katkı sağlamak için sokakta çalışan çocuklar ve aile desteğinden tamamen uzak, evden kaçan, başıboş dolaşan çocuklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Son grupta yer alan çocuklar büyük bir yaşam mücadelesi vererek, ekmek parası kazanmak için sokakta, çeşitli işlerde çalışmaktadırlar (Bilgin, 2009: 234).

Dünya ülkelerinde, bu sorunlar ele alınarak, elde edilen gelirler ve çeşitli yatırımlar ile desteklenmeli, tüm çocukların yeterli gıda, temiz su ve temel eğitim ve sağlık hizmetleri asgari yaşam standardı düzeyinde karşılanmalıdır. Çocuklara yönelik yapılan bu yatırımlar, bugün daha adil ve sürdürülebilir bir kalkınmanın yaşanmasını sağlayacağı ve geleceğe umut ile bakabilmenin garantisi olacağı düşünülmektedir (UNİCEF, 2000:9).

2.2.6.3. Yoksulluğun Kadınlaşması

Kadın yoksulluğu kavramı, 1970’li yıllardan itibaren ABD’de ev halkı reislerinin artması ve kent içerisinde enformel sektörde çalışmaya başlayan kadınların oranındaki artış nedeniyle gündeme gelmeye başlamıştır. 1980’li yılların sonunda ise özellikle Latin Amerika ve sahra altı Afrika gibi ülkelerde uygulamaya konulan yapısal uyum politikaları ile yaşanan ekonomik krizler sonucunda yürütülen birçok araştırmanın, kadın yoksulluğu üzerine olduğu bilinmektedir. 1990’lı yıllardan itibaren birçok ülkede uygulanan makro ekonomik politikalar sonucunda, artan yoksulluğu önlemek amacıyla uluslararası platformda, kadın yoksulluğunun daha fazla inceleme alanı bulduğu tespit edilmektedir (Kardam ve Yüksel, 2004:45).

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı ise ilk olarak 1978’de Diane Pearce tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Bu kavram, Amerika’da yoksulların çoğunun kadınlardan oluştuğu ve zaman içerisinde işgücüne katılım oranlarının arttığı bilinmektedir. Bu nedenle yoksulluğun kadınlaşması kavramı, 1950-1970’li yıllar arasında kadınların ekonomik konumlarının giderek bozulması ve kötüye gitmesi nedeniyle kullanılmaktadır. Yapılan birçok araştırma yoksul kadın sayısının, yoksul erkek sayısının üzerinde olması yoksulluğun erkek ve kadınlar üzerinde farklı biçimlerde tecrübe edildiğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, 1995 yılında yapılan 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı’nda “Yoksulluğun Kadınlaşması” söylemine yer verildiği de görülmektedir (Ulutaş, 2009:25).

Emek gücünün bozulmaya başlaması, kadın yoksulluğunun sermaye birikim süreçleri bakımından anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu süreç içerisinde kadınlar düşük ücretli ve güvencesiz olarak esnek üretim süreçlerinin bir parçası haline getirilmektedir. Piyasa ekonomisinin yeniden yapılanma sürecine girmesi ile rekabet üstünlüğü güç kazanmakta ve emek maliyetleri aşağı çekilmektedir. Böylece yeni enformelleşen süreç kapsamında istihdam olanakları açısından kadınların gelir ve çalışma koşulları, erkeklere oranla daha eşitsiz bir konuma gelmektedir (Güneş, 2011: 218-219). Sıkça tartışılan bu eşitsizlik, kadınların erkeklere oranla daha az mal ve mülk sahibi olabildikleri, çeşitli pazarlarda varlığını sürdürme imkânlarına sahip olamadığı ve refah endişesi ile karşı karşıya kaldığına işaret etmektedir. Refah endişesi yaşayan, kendilerine ve çocuklarına bakmakla yükümlü dul, boşanmış ya da terk edilmiş kadınlar

sosyal dışlanma, tecrit ve tacize tabi olabilmektedirler. Çocuklarına bakmakla yükümlü olan bu kadınlar zaman içerisinde çalışma imkânlarına karşılık veremediğinden piyasa dışında bırakılmakta ve bu durum, kadınların erkeklere göre zamanla daha yoksul hale gelmesine neden olmaktadır (Cagatay, 1998:3). Bu olumsuzlukların yaşandığı küresel dünya ölçeğinde, yoksul kadınların çocukları için hisse yatırımları ile yeterli gıda, temiz su, temel sağlık hizmetleri ve temel eğitim hizmetleri de dâhil olmak üzere bir yaşamın asgari standart düzeyinin sağlanması gerekmektedir (UNİCEF, 2000:1).

Cinsiyet perspektifi; politikalar, programlar, makro ekonomik istikrar koşulları, yapısal uyum, dış borç sorunları, vergilendirme, yatırımlar, istihdam, piyasalar ve yoksulluk kapsamında, ekonominin tüm sektörlerinin de dâhil edilerek incelenmesi gerekmektedir. Özellikle kadınlar üzerinde aile refahı ve koşullar üzerindeki etkileri değerlendirilerek, daha adil dağılımı teşvik etmek ve servet, gelir ve hizmet gibi fırsatlar tanınarak, refah yönlü bir değişimin sağlanması gerekmektedir (Moghadam, 2005:5-6).

2.2.7. Yoksulluk Sorununun Nedenleri

Yoksulluğun tanımı genişledikçe, yoksulluğun nedenlerinin belirlenmesi de zorlaşmakta ve yoksulluğun nedenleri, zaman içerisinde sosyo-ekonomik değişiklikler ile çeşitlilik kazanmıştır (Hazman, 2010:3). Yoksulluğun nedenlerini açıklayan birçok kuram bulunmaktadır. Fakat bu kuramları tek tek ele almak mümkün olmayacağından yoksulluk çalışmasının, ön plana çıkardığı temel nedenler üzerinde durmanın faydalı olacağı belirtilmektedir. Yoksulluğa hangi etmenlerin neden olduğu ve yoksulluğun zaman içinde devam etmesinde hangi etmenlerin rol oynadığı, cevaplanması gereken soruların başında gelmektedir (Şenses, 2002:145).

Yoksulluk, fazla üretemeden ve üretilen değerler karşısında elde edilen değerlerin bireyler arasında, bölgeler arasında ve sektörler arasında adil bir şekilde paylaşılmasından kaynaklanmaktadır (Aktan, 2003:149). Fazla üretim yapamamanın nedenleri arasında; iklim ve doğa koşullarının olumsuz seyrettiği bazı ülkeler ve ülke içindeki bazı bölgelerin üretme olanağından yoksun kalmaları olarak ifade edilmektedir. Bu durumda ülke veya bölge insanları koşulsuz bir şekilde yoksul kalabilmektedir. Üretememenin bir diğer nedeni ise nüfus oranı ile ters düşecek şekilde yoğun bir tüketimin yaşanmasıdır. Nüfus artışı bazı ülkelerin daha fazla üretmesini sağlarken, bazı

ülkelerin tüketim toplumu olma yönündeki eğilimini arttırmaktadır. Bu yönlü bir eğilim, üretimden vazgeçerek bireylerin daha fazla tüketmelerine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra iklim ve doğa koşulları açısından çok iyi konumda olmayan ülke ve ülke içi bölgelerde yaşanan nüfus artışı, yoksullaşmayı kaçınılmaz hale getirmektedir.

Yoksulluğun kaynakları arasında şu faktörleri sıralamak mümkündür (Öztürk ve Çetin, 2009:2668):

- Olumsuz ekonomik konjontür,
- Çözülen geleneksel yapılar ve sosyal güvencesizlik,
- Uluslararası finans sermayesinin etkisi ve sosyal güvencesizlik,
- Gelir dağılımındaki uçurumun,
- Demografik yapıdaki değişim ve artan göç hareketleri,
- Enformel sektörün gelişimi ve sendikasızlaştırma politikaları,
- Doğal afetler'dir

Yoksulluğun diğer nedenlerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Aktan, 2003:149):

- Adaletsiz vergi sistemi,
- Yüksek faiz ve rant ekonomisi,
- Çalışmayacak durumda olan engelli sayısının fazla olması,
- Bireyler arasındaki yetenek farklılıkları,
- Miras yolu ile elde edilen gelirler,
- Piyasada tekelleşmenin olması,
- Devlet teşvikleri
- Enflasyon
- Düşük eğitim seviyesi ile birlikte gelen işsizliktir.

Yukarıda sıralanan nedenlere ek olarak, yoksulluğu kişilerin sorumlulukları ve disiplin anlayışı, gösterdiği çaba ve tutumluluk derecesi bireyin kişisel özellikleri ile açıklamak mümkündür. Diğer nedenler ise yoksulların dışında başta ekonomik

politikalar olmak üzere, yetersiz eğitim ve istihdam imkânları, düşük ücretler ve ayrımcılık gibi bireyin kendi denetimi olmadan gerçekleşen “yapısal” etmenleri sosyo-ekonomik sistem ile ilişkilendiren nedenlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlenen dönemde, yoksulluğun nedenleri sosyal-yapısal unsurlar ile ilişkilendirilirken, son yirmi yılda neo-liberal söylemler ile yerini kişisel nedenlere bıraktığı görülmektedir. Bu değişkenlik yoksulluğun nedenleri konusundaki çeşitliliğe ve genelleme gücüne işaret etmektedir. (Şenses, 2002:145-147). Yoksulluğun nedenlerinin araştırılmasındaki en önemli yol, yoksul insanlar tarafından vurgulanan insan varlıkları, doğal varlıklar, fiziksel varlıklar, finansal varlıklar, sosyal varlıklar gibi boyutların tüm gerçekliği ile incelenmesi gerekmektedir (World Development Raport, 2000-2001:34).

Yoksulluğun, ulusal olduğu kadar uluslararası boyutlarının da olduğunu ifade eden yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, küreselleşme sürecini eleştirerek, günümüz “küreselleşen” dünya ölçeğinde IMF (Uluslararası Para Fonu) gibi kuruluşların yoksulluğun nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik çaba göstermediğini ve sürmekte olan yoksulluğun nedeni olduğunu savunmaktadırlar. Bu söylem, küreselleşme sürecinin yaşanması ve buna paralel olarak refah devleti kavramındaki aşınmanın gelişmiş ülkelerde de “yoksulluk adaları” oluşturmaya neden olmaktadır (Erken, 2003:310).

Gelirin büyük bir çoğunluğunu elinde bulunduran bazı ülkelerinin haricinde yoksulluk oranı, az gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerde %40 ile %80 arasındayken, gelişmekte olan ülkelerde %40’ın altında seyretmektedir (Yıldırım vd. 2011:6). 2002 ağustos ayında Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde toplanan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde yoksullukla ilgili önemli saptamalar yapıldığı bilinmektedir. Bu toplantı, özellikle son yirmi yıl içerisinde küresel kalkınma politikalarının sonuçlarını değerlendirmek açısından oldukça önem taşımaktadır. Söz konusu zirvenin sonuç bildirgesinde dünyada 1,2 milyar insanın günde bir dolardan daha az, dünya nüfusunun yarısının da iki dolardan daha az bir günlük gelir düzeyine sahip olduğu ve onların açlık, işsizlik, umutsuzluk, hastalık gibi olumsuz durumlara maruz kaldıkları kaydedilmektedir. Bu durum, dünya nüfusunun yarısından fazlasının gıda, içme suyu, eğitim, sağlık ve modern enerji imkânlarından oldukça yetersiz bir şekilde yararlandığını göstermektedir (Uzun, 2003:157-158). Tüm bu sorunların temel nedeni imkân ve olanaklardan yoksun bırakılan ülkeler ve toplumların göz ardı edilmesinden

kaynaklanmaktadır. Günümüz ölçeğinde de değerlendirildiğinde bu sorunların aciliyeti anlaşılabilir. Toplumların bu şekilde ayırt edilmesi ve sorunlara çözüm odaklı yaklaşamaması, yoksunluğa doğru yoksulluğun sınırlarını zorlamaktadır.

Yoksulluk nedenlerinin, tek bir başlık altında toplanabilecek basit bir kavram olmamasının yanı sıra türlerine göre, farklı nedenler ile açıklanabilmektedir. Sürekli yoksulluk ile kısa dönem yoksulluğun aynı nedenlerden kaynaklandığını söylemek mümkün olmayacağından, yoksulluğun nedenlerinin yoksulluğun süresine göre değişiklik arz edeceği beklenmektedir. Bir örnek ile açıklayacak olursak, eğitim seviyesinin düşüklüğü, toprak veya krediye erişim yetersizliği gibi yapısal unsurların neden olduğu uzun süreli yoksulluk ile kısa süreli işsizlik veya boşanma durumunda ortaya çıkan kısa süreli yoksulluğun nedenleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılık ülkeden ülkeye veya ülke içinde bölgeden bölgeye değişen deneyimlerin yadsınamaz gerçekliğini ortaya çıkarmaktadır (Şenses, 2002:148).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ

3.1. DÜNYADA GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ

Dünya ekonomisinin, küreselleşme ile birlikte giderek artan adaletsiz yapısı üzerine Dünya Ticaret Örgütü, DB ve IMF gibi kuruluşlar zengin ve yoksul ülkeler arasındaki eşitsizliği tüm açıklığı ile ortaya koymaktadırlar. Bunun yanı sıra DB ve UNDP raporları Dünya'ya hâkim olan gelir eşitsizliğini kapsamlı olarak araştırmaktadır. Küresel gelir eşitsizliği ise GSMH temel alınarak düşük, orta ve yüksek gelir düzeyine göre ele alınan ülkeler kapsamında belirlenmektedir (Çelik, 2004:61).

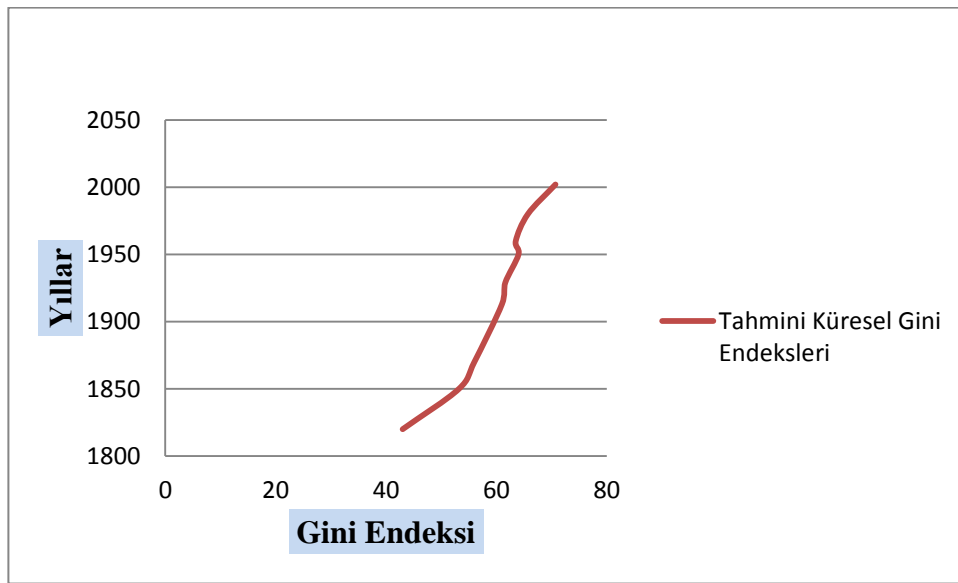
Gelir dağılımı ve yoksulluk ile ilgili ilk baskı olan “Post-1970 Trendlerinde Ülke İçi Eşitsizlik ve Yoksulluk” 13 yıl önce oldukça kabataslak bir şekilde incelendiği ve ayrı bir bölümünün ise yoksulluk ölçümü için ayrıldığı belirtilmektedir. Gelir dağılımı ile ilgili uluslararası standartlarda hazırlanan ilk çalışmaların, Canberra Raporu (2001) ve Lüksemburg Gelir Çalışması olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmalar, 1980-1995 yılları arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk verileri ile en az 20 zengin ülke baz alınarak yapıldığı açıklanmaktadır. Bu dönemde karşılaştırılabilir gelir dağılımı açısından OECD yönteminin henüz gelişme göstermediği ve sadece Fransa'daki üst gelir gruplarının uzun vadeli dağılımına yönelik bir yayın çıkardığı belirtilmektedir. Veri dünyası'nın 14 yıl içinde karşılaştırılabilir hane geliri verileri, servet ve yoksulluk verileri açısından uzun bir yol kat ettiği ve günümüz dünyasında daha fazla veri serisi elde ettiği açıklanmaktadır. Hem OECD verileri hem de LBS (Lüksemburg Gelir

Çalışması) ile zengin, gelişmekte olan veya orta gelirli ülkelerin gruplara ayrılarak değerlendirildiğine de dikkat çekilmektedir (Morelli vd. 2014:1-5).

Gelir dağılımı eşitsizliğinin, yoksulluk üzerindeki etkileri herkes tarafından bilinmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin artması ile birlikte yoksul bireylerin gelirden pay almaları zorlaşmakta, sosyal ve ekonomik alanlarda dışlanma olgusu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Dünya geneline sirayet eden bu eşitsizlik ile bireylerin eğitim, sağlık gibi temel imkânlardan faydalanma olanağı kısıtlanmaktadır. Fakat Doğu Asya yoksulluğun azaltılması için geçtiğimiz kırk yıl içerisinde yükselen eşitsizliğe rağmen yoksulluğu azaltmayı başardığı ifade edilmektedir. Çin örneğine bakacak olursak, Çin’de 1981-2005 yılları arasında hesaplanan Gini endeksi ile ölçülen eşitsizlik oranı 1980 yılında 0.16 iken 2001 yılında 0.48’e yükseldiği görülmektedir. Fakat %10’luk bir büyüme gerçekleştiren Çin, yıllık yoksulluk oranını tahmini % 6.6 oranında düşürmeyi başardığı görülmektedir (Report on the World Social Situation, 2013:67).

Dünyadaki gelir dağılımını belirleyen ve en çok kullanılan ölçüt olarak bilinen Gini endeksi, milli gelir eşitsizlik ölçütü olarak ülkelerin gelir dağılımının tahmini için kullanılmakta ve gelir dağılımına yönelik ülkeler arasında kıyaslama yapılmasını kolaylaştırmaktadır (Ortiz ve Cummins, 2011:20).

Şekil 3.1. Tahmini Küresel Gini Endeksleri (1820-2002)

Kaynak: Ortiz ve Cummins, 2011:20

Şekil 3.1’de görüldüğü üzere tahmini küresel Gini endeksinin ortaya çıkarılması ile birlikte Gini endeksinin yıllar içinde arttığı ve gelir eşitsizliğinin meydana geldiği gözlenmektedir. Bu eşitsizliğin ise küresel ekonomik krize yol açacağı vurgulanmaktadır (Ortiz ve Cummins, 2011:20-26).

UNDP 1999 Dünya İnsani Gelişme Raporu, ülkelerin insana yaptıkları yatırımları değerlendirmek üzere “insani gelişme endeksi” oluşturulduğu bilinmektedir. Eğitim, beklenen ömür ve PPP ile düzeltilmiş GSYH gibi veriler kapsamında hesaplanan endeksler uluslararası karşılaştırmalar açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu göstergeler ile 174 ülke arasında yapılan endekse göre 45’inin yüksek, 94’ünün orta, 35’inin ise düşük düzeyde insani gelişmeye sahip olduğu belirtilmektedir. Türkiye ise 174 ülke arasında 86. sırada yer almaktadır. Bu ülkelerin kişi başı gerçek GSYH verileri, en yüksek kişi başı gelire sahip olan Lüksemburg’da 30.863\$ iken, en düşük kişi başına gelire sahip olan Sierra Leone’de 410\$ olduğu ifade edilmektedir. Lüksemburg’da kişi başına GSYH’nın, Sierra Leone’ye oranla 75 kat fazla olduğu açıklanmaktadır. UNDP, gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu İGE ile açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre, ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğinin oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (UNDP,1999:128-129). 1980-2013 yılları arasındaki İGE değerleri karşılaştırılarak 2013 yılına ait mevcut en son veriler revize edilerek aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (UNDP,2014:157)

Tablo 3.1. İnsani Gelişmişlik Açısından Ülkeler

Çok Yüksek Düzeyde İnsani Gelişme	Yüksek Düzeyde İnsani Gelişme	Orta Düzeyde İnsani Gelişme	Düşük Düzeyde İnsani Gelişme
Norveç	Uruguay	Maldivler	Nepal
Avustralya	Bahamalar	Moğolistan	Pakistan
İsviçre	Karadağ	Türkmenistan	Kenya
Hollanda	Belarus	Samoa	Svaziland
ABD	Romanya	Filistin Devleti	Angora
Almanya	Libya	Endonezya	Myanmar
Yeni Zelanda	Umman	Botsvana	Ruanda
Kanada	Rusya Federasyonu	Mısır	Kamerun
Singapur	Bulgaristan	Paraguay	Nijerya
Danimarka	Barbados	Gabon	Yemen

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014

Günümüz dünyasında yoksulluk sorununun karmaşık bir hal almasının yanı sıra, dünyada yoksulluk sorununun derinden hissedildiği bölgeler mevcut bulunmaktadır. Buna göre Güney Asya ve Sahra Altı Afrika’ında mutlak yoksulluğun yüksek oranlarda olduğu ve tahmini verilere göre Güney Asya’da ve Sahra Altı Afrika’ında nüfusun %40’ından fazlasının mutlak yoksulluk ile mücadele ettiği bilinmektedir. Gelir eşitsizliğinin ortaya çıkarıldığı 2006 İnsani Gelişme Raporu verilerine göre en fakir %20’lik grup dünya gelirinin sadece 1,5’e sahip iken, en fakir %40’lık grup dünya gelirinin sadece %5’ine sahip olabilmektedir. OECD ülke içerisinde yer alan her 10 kişiden 9’u dünya gelir dağılımının ilk ‘20’lik grubunda yer alırken, Sahra Altı Afrika ülkelerinde yaşayan her 2 kişiden 1’i ise en fakir %20’lik grubun içine dâhil edilmekte iken dünya nüfusunun %80’i ortalama dünya geliri olan 5533\$’dan daha az gelir elde etmektedir. Dünyanın en zengin ilk 500 kişisinin yıllık geliri (serveti hariç) 100\$ olarak hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu rakam ise dünyanın en fakir 416 milyon bireyin toplam yıllık gelirine denk geldiğine dikkat çekilmektedir (Tunç, 2014:240-241). UNDP (2014) tarafından yayınlanan HDR’nda ise (İnsani Gelişme Raporu) İnsani Gelişme,

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere bölgesel bazda değerlendirilerek ortalama yıllık büyüme endeksi %’lik veriler halinde hesaplanmaktadır. Buna göre bölgesel insani gelişmişlik endeksi aşağıda görüldüğü gibi sıralanmaktadır.

Tablo 3.2. Bölgelere Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi

Bölgeler	YILLAR		
	1980-1990	1990-2000	2000-2013
Arap Devletleri	1.14	1.05	0.85
Doğu Asya ve Pasifik Avrupa	1.23	1.42	1.29
Avrupa ve Orta Asya	...	0.21	0.8
Latin Amerika ve Karayipler	0.79	0.87	0.62
Güney Asya	1.37	1.16	1.39
Sahra Altı Afrika	0.44	0.52	1.37
World	0.66	0.67	0.73

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere bölgesel insani gelişmişlik endeksi, Asya bölgelerinde yüksek oranlarda seyretmektedir. İnsani gelişmişliğin bu bölgelerde yoğunlaşması, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla ilgili yapılacak olan çalışmalara ışık tutmakta ve bu iki sorunun önlenebilirliğine katkı sunmaktadır. İnsani gelişmişlik endeksinin en az olduğu bölge ise Sahra Altı Afrika olarak gözlenmektedir. Bu durum yoksulluk ile kıvranan bir bölgenin yaşadığı vahametın açık bir göstergesidir. Bu nedenle gelir dağılımı eşitsizliği açısından umut barındırmayan bir yapı ile karşılaşılacağı tartışılmaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

World Bank, World Development Indicators (2014) tarafından edinilen bilgiler dâhilinde seçilmiş ülkelerin bireysel gelir dağılımı Tablo 3.3’de görüldüğü gibi sıralanmaktadır.

Tablo 3.3. Seçilmiş Ülkelerde Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Ülke	Anket Yılı	Gini Endeksi	En Yoksul %10 (a)	En Zengin %10 (b)	b/a
Çek Cumhuriyeti	2011	0.26	4	22	5.5
İsviçre	2005	0.26	4	21	5.25
Danimarka	2010	0.27	3	22	7.33
Finlandiya	2010	0.28	4	23	5.75
Almanya	2010	0.31	3	24	8.00
Fransa	2005	0.32	3	25	8.33
Hollanda	2010	0.33	4	27	6.75
Kanada	2010	0.34	3	26	8.66
Yunanistan	2010	0.35	2	26	13.00
İtalya	2010	0.36	2	26	13.00
İspanya	2010	0.36	1	25	25.00
Çin	2011	0.37	2	30	15.00
İngiltere	2010	0.38	2	29	14.5
İran	2005	0.38	3	30	10.00
Rusya	2009	0.40	3	31	10.33
Türkiye	2011	0.40	2	31	15.5
ABD	2010	0.41	1	30	30.00
Arjantin	2011	0.44	2	32	16.00
Meksika	2012	0.48	2	39	19.5
Paraguay	2012	0.48	1	37	37.00
Şili	2011	0.51	2	42	21.00
Namibya	2010	0.61	1	52	52.00
Güney Afrika	2012	0.65	1	54	54.00

Kaynak: World Bank, World Development Indicators 2014

Gini endeksi dikkate alınarak yapılan araştırmada, gelişmiş ülkelerin gelir eşitsizliğinin daha az olduğu saptanmaktadır. Dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye 0.40 Gini endeksi ile gelir dağılımı açısından gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Gini endeksine göre dünyada gelir dağılımı en adil olan ülkeler; Çek Cumhuriyeti, İsviçre, Finlandiya iken en zengin %10 ile en yoksul %10 arasındaki farkın en fazla olduğu ve gelir dağılımının en bozuk olduğu ülkeler; Güney Afrika ve Namibya olarak tespit edilmektedir.

Orta ve Yüksek gelirli ülkeler arasındaki eşitsizlik geniş bir yelpazede bulunmaktadır. Böylece yukarıdaki tabloda gösterilen ölçümlere göre ABD bu ülkeler arasında en eşitsiz gelir dağılımına sahip ülke konumunda yer almaktadır. ABD ve

İngiltere zengin ülke statüsüne sahip olmasına rağmen artan eşitsizlik ile beraber 2010 yılında yapılan anket çalışmaları yıllar geçmesine rağmen eşitsizlik düzeyinde çok farklı olmadığını göstermektedir. Almanya, Fransa İtalya, Yunanistan, İspanya ülkelerinde de gelir dağılımı eşitsizliği gözlenmektedir. Bu ülkelerde ABD ve İngiltere gibi gelirlerinin dağılımı eşitsiz olmaktadır. Arjantin, Meksika, Güney Afrika gelişmekte olan ülkeler ise ABD'den daha eşitsiz bir dağılımı yansıtmaktadır (Morelli vd.2014:36).

Aşağıda World Bank tarafından Dünyadaki yoksulluğun boyutları günlük gelirler ile Tablo 3.4'de açıklanmaya çalışılmaktadır. Buna göre, 1.25\$ olarak belirlenen satın alma gücü paritesi ile yoksulluk sınırının altında kalan nüfusa dikkat çekilmektedir.

Tablo 3.4. Geliri Günlük 1.25\$ (Satın Alma Gücü Paritesi ile)'lık Yoksulluk Sınırının Altında Olan Nüfus (%) -2005

Bölgeler	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2010	2011
Doğu Asya ve Pasifik	57.01	51.66	38.27	27.34	16.56	13.72	13.72	10.29	7.93
Avrupa ve Orta Asya	1.54	2.87	4.28	2.13	1.26	0.49	0.49	0.64	0.49
Latin Amerika ve Karahipler	12.63	11.14	10.57	10.22	7.35	5.37	5.37	4.76	4.63
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5.77	5.33	4.78	3.83	2.99	2.05	2.05	1.69	1.69
Güney Asya	54.09	52.07	48.55	44.10	39.28	34.05	34.05	28.96	24.50
Sahra-Altı Afrikası	56.78	60.84	59.75	57.18	52.86	49.65	49.65	48.19	46.85
Toplam	43.44	41.56	35.87	30.62	24.77	21.85	21.85	19.15	16.99

Kaynak: <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet>

Yoksulluk tahminlerinin uluslararası karşılaştırmalar ile yapılması hem kavramsal hem de pratik sorunlar yaratmakta ve ülkelerin yoksulluğa ilişkin farklı tanımlarını ortaya çıkarmaktadır. Ülkeler arasında tutarlı karşılaştırmalar yapmak zor olabilmektedir (Worldbank, World Development Indicators, 2013:33). Bu nedenle bölgesel yoksulluk oranlarını değerlendirmek daha anlaşılır olmaktadır. Tablo 3.4'de görüldüğü üzere Asya, diğer gelişmekte olan bölgelere göre olağanüstü bir büyüme trendine ve daha düşük yoksulluk oranına sahiptir. Fakat kendi içinde bölgelere ayırarak

incelendiğinde tüm bu gelişmelere rağmen ulusal düzeyde gelir eşitsizliğine, kırsal ve kentsel alanlarda rastlamak mümkündür. Latin Amerika ve Karahipler ise 1990 yılının başlarından itibaren yoksullar için kamu transferi gerçekleştirilmesi ve eğitim alanını genişletmesi ile yıllar içinde yoksulluk handikabından uzaklaşmaya çalışan bir bölge olduğu bilinmektedir (Dünya Sosyal Durum Raporu,2013:31). Sahra-altı Afrika’da yetişkinlerin dörtte birinden az kısmı resmi finansal hizmetlere erişebilmektedir. Bu da ekonomik büyüme ve refah üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle IFC, küçük ve orta ölçekli girişimciler için mikro finans kurumları, mobil finans hizmetleri, teminat kayıtları gibi danışmanlık hizmetleri ile yoksulluğa karşı mücadeleyi güçlendirmekte ve kapsayıcı ekonomik büyümeyi hedeflemektedir. Bu durum da yoksulluğun yıllar içinde azalma eğilimini yakalamasını kolaylaştırmaktadır. Böylece IFC Sahra-altı Afrika’da bölgesel ve küresel bir toplumun inşasına büyük oranda katkı sağlamaktadır (Stein, 2013).

3.2. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ

Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadele edebilmenin en önemli yolu, problemin temel kaynağına inmektir. Bu nedenle çözüm önerilerinin doğru bir strateji ile buluşarak uygulanabilmesi için Türkiye’de gelir dağılımı açısından önem arz eden ve gelir dağılımı çeşitleri arasında yer alan bireysel, fonksiyonel ve bölgesel gelir dağılımını incelemek şüphesiz faydalı olacaktır. Diğer yandan, yoksullukla ilgili problematiği kavramak amacıyla yoksulluğu, yoksulluk sınırı yöntemleriyle, hanehalkı büyüklükleriyle, cinsiyet rolleriyle, istihdam edilenler ile açıklamak doğru olacaktır.

3.2.1. Türkiye’de Gelir Dağılımı Görünümü

Türkiye’de gelir dağılımının incelenebilmesi için gelir dağılımının önemli unsurları arasında yer alan ve gelir dağılımının görünümü hakkında açık fikir edinilmesini sağlayan bireysel, fonksiyonel ve bölgesel gelir dağılımının Türkiye ölçeğinde görünümünü ortaya koymak ve incelemek mücadele politikalarının anlaşılabilirliğini arttırması açısından büyük önem arz etmektedir.

3.2.1.1. Bireysel Gelir Dağılımı Görünümü

Gelir dağılımı eşitsizliklerinin etkisi, sosyal alanlarda olumsuz bir şekilde görüldüğünden günümüz siyasi istikrarını da etkileyen önemli bir faktör olarak görülmektedir (Selim vd. 2014:21). Türkiye’de gelir dağılımında meydana gelen bu olumsuzluk, özellikle 1980 sonrasında uygulanan yanlış politikalar ile daha olumsuz bir noktaya ulaşmaktadır. Fakat 1961 ve 1982 Anayasaları ile “sosyal adalet” ve “sosyal devlet” ilkelerinin benimsenmesi ve adil bir gelir dağılımının sağlanması için devletin çeşitli politikaları uygulamaya koyduğu bilinmektedir. Politikaların uygulanmasına rağmen 1980 sonrası istenilen ve ulaşılmaması gereken gelişim düzeyinin sağlanamadığına dikkat çekilmektedir (DPT, 2007:17).

Bireysel gelir dağılımı, gelirin bireyler ve haneler arasındaki dağılımını ve eşitsizliğini ortaya koyan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gelir dağılımı türü, bireylerin sosyal veya sınıfsal durumuna bakmaksızın, bireylerin ya da hanelerin elde ettikleri gelirlerin büyüklüğüne göre sıralanmakta ve bu şekilde gelir eşitsizliği ölçülmektedir. Bu ölçüm yöntemi ile hane halkları çeşitli dilimlere bölünerek gelir dağılımı adaletsizliği hakkında genel bir değerlendirmeye varılmaktadır. Burada yaygın olarak kullanılan yöntem ise hane halklarının yüzde 20’lik dilimlere yöntemi olarak belirtilmektedir (Çelik, 2004:60).

Bireysel gelir dağılımı ve diğer faktörler incelenirken kullanılacak yöntemlerden bir diğeri TÜİK tarafından yayımlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Anketleridir. Bu anketlerin amacı, hane halklarının tüketim kayıplarından ortaya çıkan değişiklikleri analiz etmektir. TÜİK tarafından yürütülen Hanehalkı Bütçe anketleri ve Yaşam Koşulları Anketleri gelir dağılımı ve yoksulluk ölçümlerinde yararlanılacak kaynakların başında gelmektedir (Selim vd. 2014:30).

1987-1994 yıllarında yapılan çalışmaların gelir olarak milli geliri esas aldığına dikkat çekilirken, 2002 ve sonrasında yapılan çalışmalarda harcanabilir gelirin kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Bu şekilde değişkenlik gösteren yöntemlere rağmen gelir dağılımının görünümünü ortaya koymak için eldeki verileri kullanmaktan başka bir yol bulunmamaktadır (Çalışkan, 2010:105).

Tablo 3.5. %20'lik Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımı 2006-2013, Türkiye, Kent, Kır

TÜRKİYE							
Yıl	Gini	En Yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20	P80/P20
2006	0.428	5.8	10.5	15.2	22.1	46.5	8.01
2007	0.406	6.4	10.9	15.4	21.8	45.5	7.10
2008	0.405	6.4	10.9	15.4	22.0	45.3	7.07
2009	0.415	6.2	10.7	15.3	21.9	46.0	7.41
2010	0.402	6.5	11.1	15.6	21.9	44.9	6.90
2011	0.404	6.5	11.0	15.5	21.9	45.2	6.95
2012	0.402	6.5	11.0	15.6	22.0	45.0	6.92
2013	0.400	6.6	10.9	15.4	21.8	45.2	6.84

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>; TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2013

Tablo 3.5'in Devamı

KENT							
Yıl	Gini	En Yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20	P80/P20
2006	0.415	6.2	10.7	15.3	22.0	45.8	7.38
2007	0.394	6.9	11.2	15.5	21.6	44.8	6.49
2008	0.395	6.7	11.1	15.5	21.9	44.8	6.68
2009	0.405	6.6	10.9	15.4	21.7	45.5	6.89
2010	0.389	6.9	11.4	15.7	21.6	44.3	6.42
2011	0.394	6.8	11.1	15.5	21.8	44.8	6.58
2012	0.391	7.0	11.3	15.6	21.6	44.6	6.37
2013	0.392	7.0	11.1	15.4	21.6	44.9	6.41

KIR							
Yıl	Gini	En Yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20	P80/P20
2006	0.406	5.8	10.6	15.3	22.3	46.2	7.96
2007	0.375	6.6	11.1	15.9	22.3	44.1	6.68
2008	0.378	6.7	11.3	15.7	22.1	44.2	6.59
2009	0.380	6.6	11.5	16.0	22.6	43.3	6.56
2010	0.379	6.8	11.5	16.0	22.4	43.3	6.36
2011	0.385	6.6	11.3	15.9	22.4	43.8	6.63
2012	0.377	6.4	11.2	15.8	23.0	43.5	6.79
2013	0.365	6.8	11.5	15.9	22.7	43.1	6.33

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>; TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2013

Tablo 3.5’de, 2006-2013 yılları arasında TÜİK tarafından harcanabilir gelire göre sıralı yüzde 20’lik grupların yıllık hane halkı gelir dağılımı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırma Sonuçları kapsamında özet halinde sunulmaktadır (Selim vd. 2014:65). P80/P20 göstergesi ise son yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı payın, ilk yüzde 20’lik gruba oranla ne kadar arttığını göstermektedir (<http://www.tuik.gov.tr>).

Buna göre, Türkiye ekonomisine ait Gini katsayıları ile birlikte ve en yoksul hanelerden başlayarak en zengin hanelere doğru sıralama yapıldığında %20’lik gelir gruplarının toplam gelirden aldıkları paylar incelenmektedir. Gini Katsayısına bakacak olursak, 2012 yılında 0.402 ve en son 2013 yılında 0.400 olduğu gözlenmektedir. Türkiye’nin Gini katsayısı gelişmiş dünya ülkeleri ile kıyaslandığında son iki yıl içinde istikrarlı düşme eğilimi göstermektedir. Buna rağmen Gini endeksinin hala çok yüksek bir düzeyde olduğunu söylemek anlamlı bir gözlem olarak belirtilmektedir. Bunun yanı sıra en yoksul %20’lik dilim 2010-2012 yılları arasında %6.5 iken, bu oran 2013 yılında %6.6 oranında seyretmektedir. En zengin, en yoksul kesime oranı 2012 yılında 6.92 kat iken, 2013 yılında bu oranın 6.84 kat olduğu görülmektedir.

Kentsel ve kırsal yerleşim yerleri için hesaplanan Gini katsayısı yıllar içinde değişkenlik göstermesine rağmen düşüş eğilimi içerisinde oldukları gözlenmektedir. 2011 yılında en yoksul %20’lik dilim %6.8 iken, 2012 ve 2013 yıllarında ise %7.0 olarak aynı oranda arttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra 2012 yılında kentsel yerleşim yerlerindeki en zengin %20’lik dilimin, en yoksul %20’lik diliminin 6.37 katı iken 2013 yılında 6.41 kat yükseldiği görülmektedir. 2012 yılında kırsal yerleşim yerlerinde

yaşayan en yoksul %20'lik dilimden aldığı pay %6.4 iken, 2013 yılında bu oran %6.8'e yükseldiği görülmektedir. 2012 yılında kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan en zengin %20'lik dilimin, en yoksul %20'lik diliminin 6.79 katı iken, 2013 yılında bir düşüş eğilimi yaşayarak 6.33 katı olduğu görülmektedir.

Yaşanan düşüş ile gelir dağılımında gerçekleşen bu düzelme, en yoksul %20'nin payının artmasından değil, orta dilimlerin payının artmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki bu oransal düzelmelerin mutlak anlamda bir iyileşmeye katkı sunduğunu söylemek mümkün olmayacaktır (Çalışkan, 2010:107-108).

Bireysel gelir dağılımında meydana gelen bu eşitsizlik tek yönlü veya tek bir nedene dayanmamaktadır. Bireysel gelirler, ücret, rant, faiz ve kar gelirlerinden oluştuğu için bu eşitsizliğin emek gelirlerindeki eşitsizlikten meydana geldiği vurgulanmaktadır. Böylece emek geliri eşitsizliğin birinci nedeni, *bireylerin eğitim düzeylerinin farklılık göstermesi*, ikinci nedeni, *bireysel yeteneklerin ve çabaların farklı olması*, üçüncü nedeni, *iş zahmetlerindeki farklılıklar*, Dördüncü nedeni ise *çalışma ve boş zaman tercihlerinde meydana gelen farklılıklar* olarak sıralanmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, emek gelirlerindeki eşitsizliğin yanı sıra sermaye gelirlerindeki eşitsizliğe de dayandırılmaktadır. Sermaye gelirlerinin eşitsiz dağılmasına neden olan faktör ise servet dağılımının eşitsiz dağılımıdır. Yani, tarla, döviz, fabrika, hisse senedi, tahvil gibi varlıklarda meydana gelen dağılımı göstermektedir. Elde edilen kazanımların farklı olması kişisel gelir düzeyi, kişisel tasarruf düzeyi ve girişimcilik kabiliyeti ile ölçülmektedir (Ünsal, 2007:604-605).

3.2.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı Görünümü

Gelir dağılımı türleri arasında bulunan fonksiyonel gelir dağılımı, ulusal gelirin üretilmesine katkı sağlayan ve üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payı ücret, rant, faiz ve kar şeklinde dağılımını amaçlayan bir kavram olarak ifade edilmektedir. Bu gelir dağılımı türü, çeşitli sosyal gruplar arasında gelirin nasıl dağıldığı hakkında bilgi vermenin yanı sıra üretime katılan üretim faktörleri sayısınca da parçalara ayrıldığına dikkat çekilmektedir (Aktan ve Vural, 2002:1).

Gelirler, faaliyet (ücret ve müteşebbis) ve faaliyet dışı gelirler (menkul, gayrimenkul ve transfer gelirleri) olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Faaliyet gelirleri

hane halklarının göstermiş olduğu faaliyetin bir sonucu iken, faaliyet dışı gelirler sahip olunan servet ve birikim sonucu elde edilen faiz-kira gibi gelirlerden meydana gelmektedir (TÜSİAD, 2008:43).

Tablo 3.6'da, Türkiye genelinde 2006-2013 yıllarında hane halklarının elde ettikleri toplam yıllık kullanılabilir gelirin türleri açısından dağılımı gösterilmektedir. Türkiye genelinde, 2012 yılında maaş ve ücret gelirlerinin toplam gelir içindeki payı %46.5 iken 2013'de %48.3 seviyelerine ulaştığı görülmektedir. Yevmiye gelirlerinin toplam gelirden aldıkları paylar incelendiğinde; 2012 yılında %3.4 olarak gözlemlenen yevmiye gelirin 2013 yılında %3.2'ye gerilediği görülmektedir.

Müteşebbis gelirlerinin toplam gelir içinde aldığı paylar tarım ve tarım dışı olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Müteşebbis gelirlerinin aldıkları paylar 2012'de %20.4 iken, 2013'de %19.6 olarak düştüğü gözlenmektedir. Tarım gelirlerinin toplam gelirden aldığı paylar 2012 yılında %6.8 iken, 2013 yılında %6.4'e düştüğü görülmektedir. Tarım dışı gelirlerin toplam gelirden aldığı paylar ise 2012'de %13.6 iken, 2013'de bu oranın %13.2'ye gerilediği gözlenmektedir. Gayrimenkul gelirlerinin toplam gelirden aldığı paylar 2012'de %3.3 iken, 2013 yılında %3.1'e düştüğü görülmektedir.

Sosyal transferlerin, toplam gelirden aldığı paylar emekli ve dul yetim aylıkları ve diğer sosyal transferler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Emekli ve dul yetim aylıkları 2012'de %18.4 iken, 2013'de %18.2'ye düştüğü görülmektedir. Diğer sosyal transferler ise 2012'de %1.6 iken, 2013 yılında %1.5'e düştüğü gözlenmektedir. Hanehalkı transferlerinin, toplam gelirden aldığı paylar 2012'de %2.7 iken, 2013'de %2.5'e düştüğü gözlenmektedir. Diğer gelirler ise 2008'de %0.9 iken, 2009-2010-2011-2012-2013 yıllarında %0.2'ye gerileyerek aynı oranda kaldığı görülmektedir.

Tablo 3.6. Eşdeğer Hanehalkı Yıllık Kullanılabilir Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı (%) 2006-2013

Gelir Türleri	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Maaş ve Ücret	40.8	39.7	41.9	42.9	43.7	44.8	46.5	48.3
Yevmiye	3.7	4.0	4.1	3.5	3.6	3.6	3.4	3.2
Müteşebbis Geliri	24.2	23.2	22.4	20.4	20.2	21.4	20.4	19.6
Tarım	7.1	6.4	6.2	5.4	6.3	6.8	6.8	6.4
Tarım dışı	17.1	16.8	16.1	15.0	13.8	14.6	13.6	13.2
Gayrimenkul	3.1	4.1	4.4	5.0	4.2	3.9	3.5	3.3
Menkul Kıymet	6.1	7.0	4.2	5.3	4.5	3.8	3.3	3.1
Sosyal Transferler	17.8	18.2	19.1	19.6	20.5	19.4	20.0	19.7
Emekli ve dul-yetim aylıkları	16.9	17.0	18.1	18.3	18.6	17.8	18.4	18.2
Diğer sosyal transferler	0.9	1.1	1.1	1.3	1.8	1.5	1.6	1.5
Hanelerarası Transferler (Alınan)	2.9	2.6	3.1	3.1	3.1	3.0	2.7	2.5
Diğer Gelirler	1.5	1.1	0.9	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2013

(*) Toplam gelire izafi kira dahil değildir.

(**) Sosyal Transferlere 2008 yılından itibaren emekli ikramiyesi ve kıdem tazminatları dâhil edilmiştir.

2006-2013 yılları arasındaki durum bir bütün olarak incelendiğinde, maaş ve ücret gelirlerinin toplam gelir içindeki payının önemli ölçüde arttığı, diğer gelir türlerinin payının ise azaldığı görülmektedir.

3.2.1.3. Bölgesel Gelir Dağılımı Görünümü

Türkiye ekonomisinin temel sorunlarının başında bölgelerarası gelişmişlik farkları gelmektedir. Ülkemizdeki bu farklılıkların meydana gelmesindeki ana etmenler bölgelerin içerisinde yer aldığı coğrafi koşullar, pazara ve girdi piyasalarına olan yakınlık, beşeri sermaye, alt yapı düzeyi ve uygulanan kalkınma modelleri gibi birçok sosyo-ekonomik unsurun etkisi olduğu gözlenmektedir. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları ile az gelişmiş bölgeler, ülkenin diğer bölgeleri ile entegre olamamakla birlikte iç pazar olanaklarından yararlanamamaktadır. Türkiye’de geçmiş yıllarda bölgesel kalkınma farklılıklarını gidermeye yönelik uygulamalar başarılı olamadığı ve

bölgesel kalkınma farklılıklarının artarak devam ettiğine dikkat çekilmektedir. İthal ikameci dönemde ve 1980’li yıllardan itibaren ihracata dayalı büyüme modelinin uygulamaya konması ile özel kesim kaynak tahsis tercihi Marmara bölgesi başta olmak üzere ülkemizin gelişmiş Batı bölgeleri lehine kullanılmaktadır. Böylece ülkenin az gelişmiş kırsal kesimi yatırım olanaklarının dışında bırakılmakta ve kalkınma farklılıkları artarak birçok sosyo-ekonomik sorunun yaşanmasına sebep olmaktadır (Eşiyok ve Sekmen, 2012:1).

Türkiye ekonomisinde bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının hangi boyutlarda olduğu ampirik bulgular ile analiz edilmektedir. Türkiye’de bölgesel kalkınmanın önemli göstergelerinden biri olan yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir dağılımı, nüfusu %20’lik dilimleme yöntemi ile ayırarak en zengin ve en yoksul kesim arasındaki farkı belirleyen önemli unsurlar arasında bulunmaktadır. Bu nedenle ilk %20’lik dilim olarak ifade edilen en yoksul kesim ile son %20’lik dilim olarak ifade edilen en zengin kesim, bölgeler bazında Tablo 3.7’de gösterilmektedir. Bunun yanı sıra gelir eşitsizliğini ölçmeye yarayan Gini katsayı değeri de bölgesel ölçekte değerlendirilmektedir.

Tablo 3.7. Düzey 1 Bazında Dilimler İtibariyle Gelir Dağılımı ve Gini Katsayı

Bölge Adı	2013 Genel*	İlk %20	Son %20	Gini Katsayısı
TR Türkiye	13.250	4.016	30.889	0.400
TR Kent	15.046	4.811	34.900	0.392
TR Kır	9.374	3.128	20.293	0.365
TR1 İstanbul	18.248	6.502	43.253	0.392
TR2 Batı Marmara	13.400	5.145	28.004	0.337
TR3 Ege	15.243	5.431	34.150	0.370
TR4 Doğu Marmara	14.098	5.715	28.679	0.322
TR5 Batı Anadolu	16.294	5.399	38.297	0.396
TR6 Akdeniz	11.849	3.935	28.011	0.399
TR7 Orta Anadolu	11.174	4.153	23.375	0.342
TR8 Batı Karadeniz	11.515	4.374	23.679	0.331
TR9 Doğu Karadeniz	12.366	5.041	24.810	0.315
TRA Kuzeydoğu Anadolu	8.521	2.744	19.979	0.398
TRB Ortadoğu Anadolu	7.740	2.647	17.177	0.373
TRC Güneydoğu Anadolu	6.920	2.358	15.736	0.380

Kaynak: TÜİK veritabanı, *:TL

Tablo 3.7 gelir dağılımı eşitsizliğinin bölgeler itibari ile görünümünü ifade etmektedir. En son 2013 yılı için yapılan istatistik veriler sonucunda en az gelişmiş bölgelerimizden Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki ilk %20'lik dilimin gelirden aldığı pay 2.358 TL iken, son %20'lik dilimin gelirden aldığı pay 15.736 TL'dir. En gelişmiş bölgelerimizden olan İstanbul'da ise ilk %20'lik dilimin gelirden aldığı pay 6.502 TL iken, son %20'lik dilimin gelirden aldığı pay 43.253 TL'dir. Bunun sonucunda ise gelişmiş bölgelerdeki son %20'lik dilim ile ilk %20'lik dilim arasındaki farkın az gelişmiş bölgelere göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Bunun en temel sebebi ise kırdan kente doğru göç unsurunun ağırlıkta olmasıdır. Buna göre kentsel alanlarda yıllık ortalama hanehalkı eşdeğer kullanılabilir gelir 15.046 TL iken, kırsal alanlarda 9.374 olduğu görülmektedir.

Ampirik bulgular ışığında Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinde kişi başına düşen gelirin düşük olduğu gözlenirken, Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinde ise kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle bölgeler arası gelir düzeylerinin birbirlerine yaklaşmadığını söylemek mümkündür. Aradaki bu farkın en aza indirilmesi için sosyal politikaların doğru bir şekilde analiz edilip uygulanması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan bölgelerin tarım, sanayi ve hizmet sektöründeki dağılımını, GSKD (Gayri Safi Katma Değer) ölçüsü ile incelemek gelir dağılımı eşitsizliğini ortaya koyabilmek için büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'de bölge bazında ulusal hesaplamalarda yaşanan kavramsal yapı sorunları nedeni ile Bölgesel GSKD'in (Gayri Safi Katma Değer) ölçülmesine öncelik verilmektedir. Bölgesel GSKD, belli bir dönem içerisinde, bir bölgede yerleşik ekonomik birimler tarafından ekonomik faaliyetleri sonucu elde edilen mal ve hizmet değerinden, üretimde bulunabilmek için kullanılan mal ve hizmet değerinin çıkarılması ile ölçülmektedir. Bölgesel GSKD ile bölgede ikamet eden üretici birimlerin ekonomik faaliyetlerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu gösterge, en temel ifade ile bölgelerin üretim gücünü ölçmeyi esas almaktadır (TÜİK, 2014:2).

Türkiye’de İBBS-2 bazında ele alınan bölgeleri TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR31 (İzmir), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51 (Ankara), TR52 (Konya, Karaman), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR62 (Adana, Mersin), TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye), TR71(Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat), TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır), TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) olarak sıralamak mümkündür. Bu bölgeler baz alınarak tarım, sanayi ve hizmetler sektöründeki dağılımı incelemek faydalı olacaktır.

Tablo 3.8. İBBS-2 Bazında Bölgesel GSKD'nin Sektörel Dağılımı (Katma Değer Payları)

	Sektörlerin GSKD İçindeki Payı % (2004)			Sektörlerin GSKD İçindeki Payı % (2011)		
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
TR	10.7	28.0	61.3	9.0	27.5	63.5
TR10	0.4	28.9	70.7	0.2	27.4	72.4
TR21	16.4	32.8	50.7	9.7	39.1	51.2
TR22	25.3	20.9	53.8	22.3	22.2	55.4
TR31	6.0	30.4	63.6	5.4	26.9	67.7
TR32	19.0	25.0	56.0	16.7	22.8	60.5
TR33	22.5	32.0	45.4	19.0	35.9	45.2
TR41	7.9	42.3	49.9	5.6	41.1	53.4
TR42	8.2	41.5	50.3	6.9	36.1	57.1
TR51	3.4	25.2	71.4	2.8	25.7	71.5
TR52	24.6	25.0	50.4	22.5	23.6	53.9
TR61	16.2	14.6	69.2	16.6	13.3	70.2
TR62	17.4	23.0	59.6	14.7	21.0	64.2
TR63	19.8	24.9	55.2	14.4	27.5	58.1
TR71	28.4	22.7	48.9	22.7	22.9	54.4
TR72	17.7	28.4	53.9	15.3	30.0	54.7
TR81	6.7	40.5	52.8	6.0	39.7	54.3
TR82	26.1	18.7	55.1	23.1	20.1	56.9
TR83	22.7	19.7	57.6	18.5	21.8	59.7
TR90	14.8	21.8	63.4	12.7	23.1	64.2
TRA1	23.5	17.5	59.0	17.4	20.0	62.7
TRA2	34.5	11.9	53.7	24.8	14.0	61.2
TRB1	15.4	21.3	63.2	14.0	22.8	63.2
TRB2	24.3	17.3	58.3	23.0	15.2	61.8
TRC1	12.0	29.2	58.8	10.5	32.0	57.5
TRC2	29.2	15.9	54.9	24.0	19.0	57.0
TRC3	21.2	23.1	55.7	17.3	28.8	53.9

Kaynak: TÜİK veritabanı

Tablo 3.8'de görüldüğü üzere 2004 ve 2011 yılları için, İBBS Düzey 2 bölgelerinin yarattığı toplam katma değer dağılımında çok önemli bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Buna göre Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgelerin GSKD içindeki payı, batı bölgelerine göre daha düşük olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de yaratılan katma değer TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara), TR31 (İzmir), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgelerinde yoğun olarak üretilmektedir. GSKD payı en düşük olan bölgeler ise TRA1

(Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve TR82'dir (Kastamonu, Çankırı, Sinop).

TRC2'nin (Şanlıurfa, Diyarbakır) sanayi sektörüne bağlı olarak katma değer içindeki payında önemli bir değişiklik olduğu kaydedilmektedir. GSKD payında yıllar içinde düşüş yaşayan bölgenin ise TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) olduğu ifade edilmektedir. Bunun en temel nedeni ise tarım sektörü payında yaşanan gerilemeden kaynaklanmaktadır. Tarım sektöründe, 2011 yılında 2004 yılına göre önemli bir değişikliğin olmadığı gözlenmektedir. Ayrıca tarım sektöründe Türkiye'nin kuzeyi ve doğusuna kıyasla, güneyi ve batısının daha büyük bir paya sahip olduğu belirtilmektedir. Sanayi sektörüne gelindiğinde bölgeler arası dağılımda belirgin farklılıkların olmadığına dikkat çekilmektedir. Sanayi sektöründe en büyük paya sahip olan bölgeler TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) ve TR31 (İzmir) olarak belirlenirken, sanayi sektöründe en düşük paya sahip olan bölge Türkiye'nin doğusunda yer alan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgeleri ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) bölgesi olarak belirlenmektedir. Hizmet sektöründe ise bölgeler arasında önemli bir farklılık gözlenmemektedir. Hizmet sektöründe de yıllar içinde önemli değişikliklerin olmadığı belirtilmektedir. Hizmet sektöründe yaratılan katma değerden en fazla paya sahip olan bölgeler TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara), TR31 (İzmir), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) ve TR62 (Adana, Mersin) olarak sıralanmaktadır (TÜİK, 2014:3-7).

Tarım, sanayi ve hizmet sektörünün batı bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yoğunluk ile batı bölgelerinde sektörler arası çözümlerin yaşanmasına neden olacağı gibi göç olgusunu da arttıran bir unsur durumuna gelmektedir. Doğu bölgelerinde ise tarım alanları azalmakta ve işlevselliğini kaybetmektedir. Bu durum sosyal politikaların doğru bir şekilde uygulanmadığının açık bir göstergesidir.

3.2.2. Türkiye'de Yoksulluğun Görünümü

Türkiye'de yoksulluk çalışmaları dünyayla kıyaslandığında uzun bir geçmişinin olmadığı görülmekte ve araştırmacılar tarafından 1990'lı yıllarda yoğun bir biçimde

araştırılmaya başlandığı bilinmektedir. Bu araştırmaların ana etkenin ise yoksul sayısının artması ve yoksulluk sonuçlarının giderek daha kötü bir hal alması olarak ifade edilmektedir. Türkiye 1999 ve 2001 krizleri sonunda, 2002 yılı sonrasında uygulanan sıkı ekonomik politikaların etkisiyle ekonomik büyümenin yaşanması, enflasyonun tek haneli rakamlara inmesi, bütçe açıklarının azaltılması, ortalama gayri safi yurtiçi hasılanın artması, ekonomik programının başarısı olarak değerlendirilmektedir. Reel ücretlerdeki düşüş ve işsizliğin yüksek oranlarda seyretmesi uygulanan politikaların gelir dağılımındaki eşitsizliği ve yoksulluğu azaltıcı etkisinin zayıf olduğunu göstermektedir (Tunç, 2014: 246).

Yoksulluk ölçümü için kullanılan veri türü her ülkenin istatistik sınırına göre değişkenlik arz etmektedir. Türkiye’de genellikle nüfus sayımları, idari kayıtlar ve hane halkı anketleri, veri kaynağı olarak kullanılmaktadır. Böylece en çok yararlanan kaynak hane halkı geliri ve tüketim harcamaları ile ilgili anket çalışmalarının olduğu belirtilmektedir (Özcan, 2000:13). Araştırma alanlarının ise gıda ve gıda dışı yoksulluk, gelir ve tüketim harcamaları, günlük 1, 2.15 ve 4.30 Amerikan doları esas alınarak yapılan çalışmalar olduğu belirtilmektedir (Aydın ve Güloğlu, 2011:91).

Tablo 3.9. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye, Kent, Kır, 2002-2013

Türkiye	Yöntemler	
	Yıl	Kişi başı günlük 2.15\$’in altı (1)
2002	3.04	30.30
2003	2.39	23.75
2004	2.49	20.89
2005	1.55	16.36
2006	1.41	13.33
2007	0.52	8.41
2008	0.47	6.83
2009	0.22	4.35
2010	0.21	3.66
2011	0.14	2.79
2012	0.06	2.27
2013	0.06	2.06

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2013

Tablo 3.9'un devamı

Yıllar	Kent		Kır	
	Kişi başı günlük 2.15\$'ın altı (1)	Kişi başı günlük 4.3\$'ın altı (1)	Kişi başı günlük 2.15\$'ın altı (1)	Kişi başı günlük 4.3\$'ın altı (1)
2002	2.37	24.62	4.06	38.82
2003	1.54	18.31	3.71	32.18
2004	1.23	13.51	4.51	32.62
2005	0.97	10.05	2.49	26.59
2006	0.24	6.13	3.36	25.35
2007	0.09	4.40	1.49	17.59
2008	0.19	3.07	1.11	15.33
2009	0.04	0.96	0.63	11.92
2010	0.04	0.97	0.57	9.61
2011	0.02	0.94	0.42	6.83
2012	0.02	0.60	0.14	5.88
2013	0.02	0.64	0.13	5.13

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2013

(*) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

Tablo 3.9'da görüldüğü üzere kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 2.15 doların altında kalan fert yoksulluk oranı 2011 yılında %0.14 olarak görülürken, 2012 ve 2013 yıllarında %0.06 olduğu görülmektedir. 4.3 dolar sınırına göre ise 2011 yılında %2.79 olan fert yoksulluk oranı 2012'de %2.27 ve 2013'de %2.06 olarak görülmektedir. Kentsel yerleşim yerlerinde kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayanların fert yoksulluk oranı 2011-2012-2013 yıllarında aynı düzeyde kalarak %0.02 olduğu görülmektedir. Kişi başı günlük 4.13 doların altında yaşayanlar ise 2011'de %94, 2012'de 0.60, 2013'de ise %0.64 olarak görülmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayanların fert yoksulluk oranı 2011'de %0.42 iken, 2012'de %0.14 ve 2013'de %0.13 olduğu görülmektedir. Kişi başı günlük 4.3 doların altında yaşayanlar ise 2011'de %6.83 olarak tahmin edilirken, 2012'de %5.88 ve 2013'de %5.13 olarak hesaplanmaktadır.

Türkiye'de gıda yoksulluğunun, gözlemlenen yıllar içerisinde bitme noktasına geldiği görülmektedir. Türkiye'de gıda artı gıda dışı yoksulluk oranı her yıl TÜİK tarafından açıklanmaktadır. En son 2011 yılının başında 2009 yılına ait yoksulluk oranları açıklanmaktadır. 2010 yılına ait yoksulluk oranlarının ise 2012 yılının sonuna ertelendiğine yönelik açıklamalar yapılmaktadır. Fakat 2012 yılının sonu itibari ile bu çalışmanın yayınlanmadığı, yapılan açıklamada çalışmaların devam ettiği ve belli bir

tarihin verilmediğine dikkat çekilmektedir (Tunç, 2014:247-248). Böylece yoksulluk boyutlarını ölçmeye yönelik en yeni çalışmalardan biri olan TÜİK tarafından yapılan 2009 yoksulluk araştırması dikkate alınmaktadır. Buna göre Tablo 3.10'un bölümler halinde incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 3.10. Yoksulluk Oranları, Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TÜRKİYE								
Gıda Yoksulluğu (açlık)(4)	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54	0.48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)(4)	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.11	18.08
Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk(2)(4)	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06	15.12
KENT								
Gıda Yoksulluğu (açlık)(4)	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25	0.06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)(4)	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38	8.86
Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk(2)(4)	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01	6.59
KIR								
Gıda Yoksulluğu (açlık)(4)	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18	1.42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)(4)	34.48	37.13	39.97	32.95	31.98	34.80	34.62	38.69
Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk(2)(4)	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00	34.20

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2013

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(4) 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanmamaktadır.

Tablo 3.10'da görüldüğü üzere Türkiye'de, 2008 yılında fertlerin %17.11'inin gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktayken 2009'da %18.08 olduğu görülmektedir. Türkiye'de harcama esaslı görelî yoksulluk oranı 2008'de %15.06 iken 2009'da %15.12 olduğu gözlenmektedir. Kentsel yerleşim yerlerinde, 2008 yılında fertlerin %9.38'i gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktayken, 2009'da %8.86 olarak görülmekte ve harcama esaslı

görelî yoksulluk oranı 2008’de %8.01 iken 2009’da %6.59 olduğu gözlenmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde, 2008 yılında fertlerin %34.62’si gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktayken 2009’da %38.69 olduğu görülmekte ve harcama esaslı görelî yoksulluk oranı 2008’de %31.00 iken 2009’da %34.20 olduğu görülmektedir.

Tablo 3.11. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Fert Yoksulluk Oranı (%)

Hanehalkı Büyüklüğü	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
1-2	16.48	13.50	13.96	8.25	10.66	8.84	9.57	10.64
3-4	16.68	17.48	13.84	9.36	8.49	8.30	8.48	9.65
5-6	29.47	32.04	27.74	22.77	17.76	21.20	21.54	22.20
7+	47.38	49.22	51.97	45.99	42.98	41.32	38.20	40.05
Kent	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38	8.86
1-2	7.16	8.93	6.06	3.17	3.26	2.92	2.92	3.21
3-4	13.24	15.37	8.75	5.12	3.99	3.90	4.27	4.52
5-6	26.47	29.00	21.01	14.62	10.80	14.36	12.20	12.72
7+	43.36	39.05	38.71	40.20	28.38	31.47	26.95	25.21
Kır	34.48	37.13	39.97	32.95	31.98	34.80	34.62	38.69
1-2	27.64	20.73	26.46	16.98	22.07	22.23	23.51	26.41
3-4	23.61	22.70	26.10	19.80	18.87	22.87	21.65	29.02
5-6	34.03	36.51	37.24	34.52	29.60	36.72	39.51	39.89
7+	51.18	56.59	63.49	51.00	55.22	51.71	54.03	54.06

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları 2009

(*) Yeni Nüfus Projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Tablo 3.11’de hanehalkı büyüklüğünün artmasıyla beraber yoksulluk riskinin de arttığı ve 2009 yılında hanehalkı büyüklüğü 3-4 kişi olan hanelerdeki kişilerin yoksulluk oranı %9.65 iken, 7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranının %40.05 olduğu görülmektedir. 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerden, kentsel yerlerde oturanlar için yoksulluk riski %25.21 olarak kaydedilirken, kırsal yerlerde bu oran %54.06 olarak kaydedilmektedir.

Tablo 3.12. Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009

TÜRKİYE								
Eğitim Durumu	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
6 Yaşından Küçük Fertler	33.17	37.75	34.19	27.71	24.78	24.52	22.53	24.04
Okur-Yazar Değil	36.99	38.01	37.52	31.53	28.10	28.98	30.50	29.84
İlkokul	26.13	27.55	24.36	17.13	14.19	14.24	13.44	15.34
İlköğretim	26.37	29.56	25.49	22.42	18.06	19.19	17.20	17.77
Ortaokul ve Dengi Meslek	18.77	18.31	13.00	8.37	8.07	9.16	8.34	9.76
Lise ve Dengi Meslek	9.82	11.19	8.28	6.79	5.20	5.88	5.64	5.34
Yükseköğretim	1.57	2.66	1.33	0.79	1.01	0.81	0.71	0.71

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları 2009

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Tablo 3.12’de, bireyleri eğitim seviyelerine göre değerlendirecek olursak, 6 yaşından küçük fertlerin yoksulluk oranı 2008 yılında %22.53 iken, 2009’da %24.04’e yükseldiği görülmektedir. Okur-yazar olmayanların yoksulluk oranı 2008’de %30.50 iken, 2009’da %29.84’ e indiği görülmektedir. İlkokul düzeyindeki fertlerin yoksulluk oranı 2008’de %13.44 iken, 2009’da %15.34’e yükseldiği görülmektedir. İlköğretim düzeyindeki fertlerin yoksulluk oranı ise 2008’de 17.20 iken, 2009’da %17.77’ye yükseldiği görülmektedir. Ortaokul ve dengi meslek okullarından mezun olan fertlerin yoksulluk oranı 2008’de %8.34 iken, 2009’da 9.76’ya yükseldiği gözlenmektedir. Lise ve dengi meslek okullarından mezun olan fertlerin yoksulluk oranı ise 2008’de %5.64 iken, 2009’da %5.34 olarak gözlenmektedir. Yükseköğretim düzeyindeki fertlerin yoksulluk oranı 2008’de %0.71 iken, 2009’da da %0.71 olarak aynı oranda kaldığı görülmektedir.

Tablo 3.13. Cinsiyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (%)

TÜRKİYE								
Cinsiyet	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kadın	27.19	28.31	25.98	21.01	18.27	18.26	17.72	19.03
Erkek	26.72	27.92	25.20	19.97	17.32	17.33	16.70	17.10
KENT								
Kadın	22.03	22.29	16.87	12.89	9.76	10.34	9.62	9.26
Erkek	21.88	22.32	16.24	12.77	8.84	10.38	9.13	8.45
KIR								
Kadın	34.92	37.65	40.79	34.03	32.32	35.95	35.29	40.15
Erkek	34.02	36.59	39.11	31.79	31.61	33.59	33.93	37.13

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları 2009

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Tablo 3.13’de cinsiyet temelli yoksulluğun, Türkiye’deki boyutuna bakacak olursak, Türkiye genelinde kadın yoksulluğu 2008’de %17.72 iken, 2009’da %19.03’e yükseldiği görülmektedir. Kentsel yerleşim yerlerinde yaşayan kadınların yoksulluk oranı 2008’de %9.62 iken, 2009’da %9.26 olduğu görülmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan kadınların yoksulluk oranı ise 2008’de %35.29 iken, 2009 yılında %40.15’e yükseldiği görülmektedir. Türkiye genelinde erkek yoksulluğuna bakacak olursak, 2008’de %16.70 olan yoksulluk oranının 2009’da %17.10’a yükseldiği görülmektedir. Kentsel yerleşim yerlerinde yaşayan erkeklerin yoksulluk oranının 2008’de %9.13 iken, 2009’da %8.45’e gerilediği görülmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan erkeklerin yoksulluk oranı ise 2008’de %33.93 iken, 2009 yılında %37.13’e yükseldiği gözlenmektedir.

Tablo 3.14. Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları (%)

İstihdamdaki Fertler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ücretli-Maaşlı	13.64	15.28	10.35	6.57	6.00	5.82	5.93	6.05
Yevmiyeli	45.01	43.09	37.52	32.12	28.63	26.71	28.56	26.86
İşveren	8.99	8.84	6.94	4.80	3.75	3.15	1.87	2.33
Kendi hesabına	29.91	32.38	30.48	26.22	22.06	22.89	24.10	22.49
Ücretsiz Aile İşçisi	35.33	38.51	38.73	34.52	31.98	28.58	32.03	29.58
İş Arayanlar	32.44	30.97	27.37	26.19	20.05	26.01	17.78	19.51
Ekonomik Olarak Aktif Olmayanlar	22.15	22.82	20.95	15.92	13.60	14.74	13.73	14.68
15 Yaşından Küçük Fertler	34.55	37.04	34.02	27.71	25.23	25.55	24.43	25.77

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları 2009

Tablo 3.14’de fertlerin işteki durumlarına göre yoksulluk riskleri de değişkenlik göstermektedir. 2008 yılında ücretli-maaşlı çalışanların yoksulluk oranı %5.93 iken, 2009’da bu oranın %6.05’e yükseldiği görülmektedir. Yevmiyeli çalışanlarda ise bu oran 2008’de %28.56 iken, 2009’da %26.86’ya gerilediği görülmekteyken, işverenin yoksulluk oranı 2008’de %1.87 iken, 2009’da %2.33’e yükseldiği görülmektedir. Kendi hesabına çalışanların yoksulluk oranı 2008’de %24.10 iken, 2009’da %22.49’a indiği görülmekteyken, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların yoksulluk oranının 2008’de %32.03 iken, 2009’da %29.58’e indiği görülmektedir. İş arayanların yoksulluk oranı 2008’de %17.78 iken, 2009’da bu oran %19.51’e yükseldiği gözlenmektedir. Ekonomik olarak aktif olmayanların yoksulluk oranı ise 2008’de %13.73 iken, 2009’da %14.68’e yükseldiği kaydedilmektedir. 15 yaşından küçük fertlerin yoksulluk oranlarının ise 2008’de %24.43 iken, 2009’da %25.77’ye yükseldiği görülmektedir.

Tablo 3.15. İstihdamdaki Fertleri Faaliyet Kollarına Göre Yoksulluk Oranları (%)

Sektörler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tarım	36.42	39.89	40.88	37.24	33.86	32.05	37.97	33.01
Sanayi	20.99	21.34	15.64	9.85	10.12	9.70	9.71	9.63
Hizmetler	25.82	16.76	12.36	8.68	7.23	7.35	6.82	7.16

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları 2009

Tablo 3.15’de görüldüğü üzere yoksulluğun en yüksek seyrettiği alanların başında gelen tarım sektöründe çalışanların yoksulluk oranı 2008 yılında %37.97 iken, 2009’da %33.01’e gerilediği görülmektedir. Sanayi sektöründe çalışanların yoksulluk oranı 2008’de %9.71 iken, 2009’da bu oran %9.63’e indiği gözlenmektedir. Hizmetler sektöründe çalışan fertlerin yoksulluk oranının ise 2008 yılında %6.82 iken, 2009 yılında %7.16’ya yükseldiği gözlenmektedir. TÜİK yoksulluk oranlarına ilişkin 2009 yılından sonra veri yayınlamamaktadır. Bunun temel nedeninin ise yoksulluk oranlarının giderek artış eğilimi içerisine girmiş olmasına bağlanmaktadır (Tunç,2014: 248).

Türkiye’de nispi yoksulluk, özellikle eğitim düzeyi çok düşük, özel sektörde yevmiyeli ve geçici olarak istihdam edilenler, tarım sektöründe ve gelir getirmeyen işlerde çalışanlar ve kadınlar arasında diğer gruplara nazaran daha yaygın olarak hissedilmektedir. Bu gruplar ise gelir dağılımında en alt sırayı almaktadırlar. Bunun yanı sıra Türkiye’de kayıt dışı ekonominin olması nedeniyle istatistiksel göstergelerin tam anlamı ile gerçeği yansıtmadığına dikkat çekilmektedir. Böylece Türkiye’deki yoksul kesimin beceriksiz ve tembel olduğu için yoksul duruma düşmediği vurgulanmaktadır. Eğitim alamamak, yaşlı olup emekli sistemlerine dâhil olamamak, sürekli bir işte çalışamamak, kadın olup dul kalmak, sosyal yardımlardan mahrumiyet, tarım sektöründe ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışmak gibi birçok olumsuz koşulun meydana gelmesi ile bu tür süreçler gerçekleşmektedir (Aydın ve Güloğlu, 2011: 114-115). Bu durumu yoksulluk çemberi veya yoksulluk kısılacı olarak yorumlamak doğru bir tutum olacaktır. Böylece yoksul bireylerin yaşam düzeylerinin yükseltilmesinin, gelir dağılımının iyileştirilmesinden geçtiği gerçeği unutulmaması gereken sosyal bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

4.1. DÜNYADA GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk dünya ölçeğinde sürdürülebilir bir durum olarak görülmeye başlandığı için mücadele politikalarının geliştirilmesine değinmek gerekmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliğinin bu iki soruna yönelik mücadele politikalarının incelenerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan uluslararası kuruluşların başında gelen Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün mücadele stratejilerini ortaya koymak büyük önem arz etmektedir.

4.1.1. Avrupa Birliğinde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla Mücadele Politikaları

AB, Avrupa halklarının ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda birbirleri ile güçlü bir iletişim kurmayı öngören, Avrupa devletlerinin ve vatandaşlarının bir araya gelerek oluşturduğu uluslarüstü bir yapıyı temsil etmektedir. Bu yapının, uluslararası üye devletlerarasında imzalanan uluslararası antlaşmalarla kurulduğu bilinmektedir. Aynı antlaşmalar ile bazı alanlarda karar alma ve düzenleme yetkisi üye devletler tarafından AB’ye verilmektedir. Bu doğrultuda, dünyada bir benzeri olmayan, tüm üye devletlerini ve vatandaşlarını aynı anda, aynı şekilde ve aynı ölçüde bağlayan bir hukuk sistemi oluşturmaktadır. Kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin Avrupa Birliği

sınırları içinde rahatça dolaşımının sağlanması için bir iç pazar kurulmaktadır. Diğer yandan AB, Avrupa ülkelerinde yaşayan kişilere özgürlük, adalet ve güvenlik alanı ile etkili işleyen ve rekabetçi bir sosyal piyasa ekonomisi içinde artan bir refah sunma hedefini gerçekleştirmeye çalışırken, dünya aktörü olma yönünde hedeflemelerini gerçekleştirmek için çaba göstermektedir (TC. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2-3).

Gelir dağılımının iyileştirilebilmesinde ve yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynayan faktörlerden biri sosyal politikanın Avrupalılaşmasıdır. Buna bağlı olarak sosyal koruma sistemleri AB üye devletleri içerisinde farklılık göstermektedir. Yani her üye devlet bu konuda özerkliğe sahip bulunmaktadır. Avrupa konseyi tarafından Haziran 1992’de belirtilen, ortak ölçütler ile sosyal koruma sistemleri ve sosyal yardımlaşma konularının ele alındığı bilinmektedir. Temmuz 1992’de ise sosyal koruma hedefleri ve politikaları ele alınarak, sosyal korumada iç pazarın geliştirilmesinin hedeflendiği bilinmektedir. Diğer önemli bir husus ise Avrupa Konseyinin yeni ve önemli bir adım olarak gördüğü, 2000 yılında ortaya çıkan Lizbon stratejisi olmaktadır. Lizbon Zirvesi’nin gündeme gelmesindeki amaç AB için stratejik hedefin 2010 yılı baz alınarak belirlenmesidir. Bu hedefleme, on yıllık bir süre içerisinde rekabetçi, dinamik ve bilgi tabanlı sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve daha fazla sosyal uyumu amaç edinmektedir. Lizbon stratejisi, ekonomik ve sosyal amacı benimsemek için AB ülkelerinde, sosyal modeli modernize etmek için gerekli bir ön koşul olarak görülmektedir. Bu nedenle uzun vadeli sürdürülebilirliğin ve sosyal güvenliğin sağlanması için katılım oranının arttırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra 2006 yılında ulusal eylem planı kapsamında sosyal koruma ve sosyal içermelerde yenilikler yapılmaktadır. 2007 ve 2008 yıllarında Avrupa Komisyonu tarafından sosyal katılımı teşvik etmek, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılması için temel öncelikler sunulmaktadır. Böylece savunmasız gruplar, özellikle çocuklar ve yoksullar önem arz etmektedir (Caminada ve Goudswaard, 2009:2-3).

Son on yıl içerisinde ise Avrupa’da zayıf bir büyüme performansının olduğu görülmektedir. Bu durum yükselen gelir için endişelerin artmasına sebep olmaktadır. Refah söylemleri ile sıkça karşılaştığımız Avrupa’da, 1980’lerin ortalarından itibaren artan eşitsizliğin, 2000’li yılların sonlarına doğru daha fazla arttığı belirtilmektedir. Avrupa’daki gelir eşitsizliği ülke-içi olarak değil, ülkenin tüm bölgelerini işaret eden

ülke boyutuna dikkat çekmektedir. Bu nedenle gelir eşitsizliğinin “çekirdek” içinde arttığı dile getirilmektedir. Bu nedenle birçok Avrupa ülkesi son yıllarda iyileşme gösteremeyen, durgun büyüme trendi karşısında gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun artacağına dair kaygı duymaktadır. Bu kaygıların giderilmesi ve büyümenin gerçekleştirilebilmesi için Avrupa Birliği, büyümeyi tanımlayan Avrupa 2020 stratejisi ile karşımıza çıkmaktadır (Fredriksen, 2012: 4-5).

Avrupa Birliği Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso tarafından 3 Mart 2010 tarihinde “Avrupa 2020 Stratejisi” raporunun açıklandığı bilinmektedir. Bu strateji, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedeflemesi dâhilinde değerlendirilmektedir. Stratejinin kapsayıcılığını belirlemek amacıyla büyüme modellerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Akbaş ve Apar, 2014: 3-4):

I. Akıllı Büyüme: Bilgi ve yeniliğe dayalı bir ekonomi,

II. Sürdürülebilir Büyüme: Daha verimli kaynak kullanan, yeşil ve rekabet edilebilir bir ekonomi,

III. Kapsayıcı Büyüme: Ekonomik, sosyal ve sınırsal anlamda bütünleşmeyi sağlayan yüksek istihdam ekonomisidir.

Bu üç öncelik dâhilinde, 2020 yılı için AB ekonomik hedefleri sıralanmaktadır:

i. 20-64 yaş arası nüfusun istihdam oranının %69 seviyesinden %75'e çıkarılması,

ii. GSYH'nin %3'ünün Ar-Ge'ye ayrılması hedefinin gerçekleştirilmesi; yenilikçi anlayış için yeni bir gösterge oluşturması ve özel sektörün Ar-Ge'ye yatırım yapması için koşulların iyileştirilmesi,

iii. Sera gazı salım'ının 1990 yılına kıyasla en az %20, şartlar elverişli ise %30 oranında azaltılması, %20 oranında enerji verimliliği sağlanması ve AB'nin enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payının %20'ye yükseltilmesi,

iv. Okulu erken bırakanların oranının %15 seviyesinde %10 seviyesine düşürülmesi, 30-34 yaş arası yüksek öğrenim mezunu nüfus oranının %31 seviyesinden en az %40 seviyesine yükseltilmesi, yoksulluk sınırı altında yaşayan AB vatandaşlarının sayısının %25 oranında azaltılması ve 20 milyon insanın yoksulluktan kurtarılması gibi hedeflemeler Lizbon gündeminin aksine temel ve kesin araçlar olarak tespit edilmektedir.

AB komisyonu, 2020 Stratejisi önceliklerini kullanarak, belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için üç büyüme stratejisi alanında toplam 7 ana girişim başlatmayı amaçlamaktadır (Akbaş ve Apar, 2014:4). Bu amaçları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Akses, 2014:12-13):

Akıllı Büyüme Hedefi:

“Yenilikçilik Birliği” girişimi:

- Bilgi paylaşımının mal ve hizmetlere dönüştürülerek istihdam yaratılması,
- Büyümenin gerçekleştirilebilmesi için yenilikçiliği destekleyen uygun koşulların oluşturulması,
- Finans kaynaklarına ulaşımın kolaylaştırılması için önlemlerin alınması hedeflenmektedir.

“Hareket Halindeki Gençlik” girişimi:

- Hayat boyu öğrenme sisteminin geliştirilmesi,
- Yüksek eğitim ve öğretimin verimliliğinin ve kalitesinin artırılması,
- Genç nüfusun istihdam olanaklarının geliştirilmesi,
- Öğrenin hareketliliğinin Avrupa Birliği kapsamında desteklenmesi hedeflenmektedir.

“Dijital Gündem” girişimi:

- Araştırma ve geliştirme alanındaki yatırımların teşvik edilmesi,
- Tek bir dijital pazarın oluşturulması,
- İklim değişikliği ve yaşlanan nüfus ile ortaya çıkan toplumsal sorunlara karşı iletişim ve bilgi teknolojilerinin uygulanması hedeflenmektedir.

Kapsayıcı Büyüme Hedefi:

“Yeni Beceriler ve İşler için Gündem” girişimi:

- Daha kalifiye bir işgücü piyasasının geliştirilmesi,
- Daha iyi bir işlerliğe sahip olan işgücü piyasasının geliştirilmesi,
- Çalışma koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

“Yoksulluğa ve Sosyal dışlanmaya Karşı Avrupa Platformu” girişimi:

- Sosyal içermenin desteklenmesinde AB fonlarından daha iyi yararlanılması,
- İşbirlikçi bir yaklaşım ile sosyal ekonominin özendirilmesi,
- Yoksullukla ve sosyal dışlanma ile mücadeleyle yönelik önlemlerin alınması hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir Büyüme Hedefi:

“Küreselleşme Çağı için Entegre Sanayi Politikası” girişimi

- Avrupa Tek Pazarı'nın güçlendirilmesi,
- Sanayinin içinde bulunduğu koşulların iyileştirilmesi,
- Sanayi modernizasyonunun teşvik edilmesi,
- Küreselleşmeden yararlanılması,
- Sektör dâhilinde önlemlerin alınması hedeflenmektedir.

“Kaynakları Daha Verimli Kullanan Avrupa” girişimi

- Doğal sermayenin ve biyoçeşitliliğin sağlanması,
- Avrupa Birliği'nin kaynaklarını daha verimli kullanan bir ekonominin sağlanması,

- Sektörlerde kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayacak uygulamaların yapılmasına yönelik teşviklerin hayata geçirilmesi hedeflenmektedir.

Devletlerin, eşitsizliği azaltıcı yönde çeşitli politikalara başvurduğu bilinmektedir. Eşitsizliği azaltmak üzere şeffaf ve verimli ürün piyasaları adı altında oluşturulan politikalara bakıldığında Orta ve Doğu Avrupa'da bu politikanın oldukça gelişmiş olduğunu ve yeni firmalar için külfetli vergilerin düzenlendiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan verimli ürün piyasası kapsamında Güney Avrupa ve Balkanlar'da, özel firmalara karşı çeşitli düzenlemeler yapılmakta ve daha fazla ilerlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Genişleyen finansal piyasalar açısından durumu değerlendirecek olursak, Orta ve Doğu Avrupa, Latin Amerika ve Karahipler ile karşılaştırılabilir olmasına rağmen OECD standartlarının gerisinde kalmaktadır. Böylece finansman olanaklarına erişim noktasında zorluklar yaşanmaktadır. Güney Avrupa ve Balkanlar'da ise çok sığ kredi piyasalarından yararlanılmaktadır. Emek piyasasının durumunu politika kapsamında değerlendirecek olursak, Orta ve Doğu Avrupa'da ve Güney Avrupa ve Balkanlar'da düşük vasıflı işçi gelirleri, ücret esnekliği korunarak yükseltilmeye çalışılmaktadır (Chapter 10: 333).

4.1.2. Uluslararası Kuruluşların Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla Mücadele Politikaları

Uluslararası kuruluşlar, dünyanın gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğunu belirleyen en önemli kuruluşlardır. Belirleyici bir rol üstlenen Dünya Bankası, Bileşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü dahilinde gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadele politikalarının ortaya konulması, dünya ölçeğindeki gelişimlerin değerlendirilmesi açısından önem teşkil etmektedir.

4.1.2.1. Dünya Bankası

Uluslararası Para Sisteminin esaslarının ortaya konulması amacıyla Bretton Woods anlaşması kapsamında 1944 yılında kurulmuş olup IMF ve DB, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin vazgeçilmez finansman kaynağı olduğu belirtilmektedir.

Dünya Bankası, ikinci dünya savaşı sonrası ülkelerin yeniden yapılanmalarına ve kalkınmalarına yardımcı olacak kaynakları sağlama görevini üstlenmektedir. DB'nın kuruluş amacının ise savaşta yıkıma uğramış ülkelerin, sayıları artmış olan üye ülkelerin veya az gelişmiş olan ülkelerin kalkındırılması için uzun vadeli (35-50 yıllık) kredi sağlayarak bu ülkelerin mali imkânlarını geliştirmek olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra çeşitli proje ve programlar kapsamında krediler vererek, yaşam kalitesini arttırmak ve yoksulluğu azaltmak amaç olarak benimsenmektedir. IMF ise, ülkelerin ödemeler dengesinde karşılaşmış oldukları açıkları finanse etme görevini üstlenmektedir. Böylece bu iki kuruluş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemini korumaktadır (Öztürk, 2006:36-37).

DB'nın, yoksullukla mücadele politikaları kapsamında 1990 yılında yayınlamış olduğu raporu aşağıdaki gibi özetlemek gerekmektedir (Uzun, 2003:161-162):

1. Ekonomik Büyüme: Banka, hiçbir ülkenin ekonomik büyüme sağlamadan yoksulluğu azaltamayacağını vurgulamaktadır. Ekonomik büyüme stratejisi olarak emek yoğun bir sanayiye ve geniş tabanlı tarımsal kalkınmayı hedeflemektedir. Bu hedefleme, nüfusunun %90'ının tarımla uğraştığı Afrika için uygun görünse de Bankanın yoksulluğu azaltmak için önerdiği neo-liberal politikaların (sermaye yoğun sanayilerin sübvansiyonunu azaltmak, döviz kuru reformları, tarım ürünleri üzerindeki fiyat sınırlamalarının kaldırılması vb.) gelişmekte olan ülkeler için uygun olmadığı ciddi bir tartışma unsuru olarak görülmektedir.

2. İnsana Yatırım Yapmak: Büyümenin olumlu etkilerinden faydalanılarak; sağlık, eğitim ve aile planlamalarına ağırlık verilmektedir. Özellikle kadın eğitiminin ön plana çıktığı görülmektedir.

3. Ekonomik Denge: Banka, 1980'li yıllardan itibaren uyguladığı ekonomik reform ve makroekonomik denge politikaları, yoksullar üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için zarar gören kesimlerde, kamu harcamalarından, temel sosyal hizmetlere daha çok pay ayrılması, bu bölgelerde

güvenlik ağlarının oluşturulması ve yoksullara yönelik sosyal hizmet etkinliğinin artırılması gibi önlemler benimsenmektedir.

4. Katılım ve Çevre: Yoksulluğun azaltılması için yoksul kesimi kapsayan projeler belirleyerek, bu projelere katılımı sağlamak ve sivil toplum kuruluşlarını güçlendirmek amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, yoksulların olumsuz çevre koşullarına maruz kalmaması için çevrenin korunması amaç olarak benimsenmektedir.

5. Dünya Bankası Borçları: Banka, yoksulluğun azaltılmasını borç verme yöntemi ile giderebileceğini düşünmektedir. Banka, kırsal alanlardaki temel altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi, beşeri kaynakların geliştirilmesi, çevrenin korunması ve sosyal sektörlere daha fazla kaynak tahsis edilmesi yönünde çalışmalar yürütmektedir.

Dünya bankasının temel amacı, yoksulluğun ortadan kaldırılması olmasına rağmen yoksulluğu ne ölçüde azaltacağı yönünde çeşitli tartışmaların yaşandığı bilinmektedir. Bunun üzerine uzun yıllar boyunca yoksulluğu azaltma çabalarının neden başarısız olduğu konusunda birçok önemli çalışmaya imza atan DB, iktisatçılarından William Easterly, gelişmekte ve az gelişmiş bölgelerde yüksek nüfus artışının çok önemli bir sorun olduğunu belirtmektedir. Doğum kontrolünün, ekonomik kalkınma ile sağlanacağına vurgu yapmakta ve yoksulluğun önlenmesi açısından iki tesbit'in yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir. İlki, gelir ve eğitim olanaklarının geliştirilememesi koşulunda nüfus kontrolünün sağlanmayacağı gerçeğidir. İkincisi ise, DB'nin gelişmekte olan ülkelere sağladığı yardımlar ve borçların, yoksullukla mücadeleden çok, borç krizlerini aşarak makroekonomik istikrarı sağlamaya yönelik olduğu belirtilmektedir. Örneğin, DB, 1990'lı yıllarda 24 geçiş ekonomisi var iken, Batılı iktisatçıların önerileri üzerine 143 yapısal denge amaçlı borç aldığı ve bunun sonucunda üretimde büyük kayıplar yaşayarak yoksulluğun arttığına dikkat çekilmektedir (Öztürk, 2006:38).

4.1.2.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

UNDP, ilk olarak 1990 yılında insani kalkınma amaç edinerek insani faktörlerin tekrardan devreye konulması ile ortaya çıktığı bilinmektedir. Bununla beraber İGR (İnsani Gelişme Raporu) oluşturulmaktadır. Bu rapor, insani gelişim kavramı doğrultusunda yerel ve global değerlendirmelerin yapılması açısından önem arz etmektedir. Böylece UNDP gelişme endeksini İYE-1 ve İYE-2 kapsamında açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre, İnsani Yoksulluk Endeksi-1, doğumda 40 yaşına kadar yaşamama olasılığını, yetişkin okur-yazarlık oranını, ekonomik yoksulluk oranını, kaliteli su kaynaklarını kullanamayanların oranını, beş yaşından küçükler arasında düşük kilolu olanların oranını açıklamakta iken, İnsani Yoksulluk Endeksi-2 olarak ifade edilen endeks ise, doğumda 60 yaşına kadar yaşamama ihtimali olanları, işlevsel okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranını, yoksulluk çizgisinin altında kalanların oranını ve uzun dönem işsizlik oranını açıklamaktadır (Tireli, 2009:102-106).

UNDP, dünyada halen aşırı yoksulluk içinde yaşayan bir milyardan fazla insanın olduğunu bildirmektedir. Küresel ilerlemenin yaşanmasına rağmen insani ihtiyaçların hala geniş çevrelerce karşılık bulduğu belirtmektedir. Bu nedenle UNDP, yoksulluğu azaltmada kapsamlı hedef ve politika çabaları içerisine girmektedir. Buna göre (UNDP,2013:1-2):

- UNDP, Milenyum gelişme amaçları ile yoksulluğu azaltmak için gelişmekte olan ülkelerin yavaş ilerleme performansını çözümlenmektedir. Örneğin; Moldovya'da HIV (Human Immunodeficiency Virus) ve tüberküloz sorunlarını açığa çıkararak hükümet desteği ile çözümlenmektedir. Verilebilecek diğer bir örnek ise UNDP, Kamboçya'da ekonomik güçlenme eğitim programları, girişimcilik ve cinsiyet kaynaştırma gibi etkinlikler ile yoksulluğu azaltmayı amaçlamaktadır.
- UNDP; kapasite planlama, bütçe ve yoksul yanlısı politika uygulamaları ile il yönetimi ve kırsal kalkınmayı sağlamak amacıyla en yoksul bölgelerden biri olan Karadağ için hükümete yardımcı olmaktadır.

- UNDP, engelli haklarının teşviki kapsamında 2,9 milyon ABD\$ ile engelli bireylerin haklarını tanıtmak amacıyla BM ile ortaklık kurulması desteklenmektedir. Örneğin; Kosta Riko'da engellilere istihdam veya girişimcilik yoluyla yeterli bir gelir elde etmesi yönündeki engellerin kaldırılması desteklenmektedir.
- UNDP, küreselleşme yönünde yapılan teşvikler ile Burkino Faso, Kamboçya ve Zambiya gibi az gelişmiş ülkeleri ticarete entegre etme amacı gütmekte ve bununla ilgili teknik yardım programı hazırlamaktadır. Bu program ile , Birleşik Arap Emirlikleri, Güney Sudan, Chad, Lesotho, Sao Tome ve Principe gibi ülkelerin, ticaret faaliyetleri geliştirilmeye çalışılmaktadır.
- UNDP tarafından insani kalkınmanın sürdürülebilmesi için kaynak yönetiminin güçlendirilmektedir. UNDP, düzensiz kentsel yerleşime sahip olan Kenya, Tanzania, Alt-Sahra Afrika ve Uganda gibi az gelişmiş ülkelerde su kaynaklarını sağlamak, yönetim sistemlerini geliştirmek için çalışmalar yapmaktadır.
- UNDP, Finansman kaynaklarının geliştirilmesini sağlamaktadır. İklim finansmanı adı altında, finansman kaynaklarına erişim ve etkili iletişim için Jamaica kapasiteli yeni bir iklim değişikliği bölümü kurmak için destek sağlamaktadır. Bu bilgi unsuru ile ürünlerin geliştirilmesi ve mali kaynakların yasa dışı çıkışlarının engellenmesi amaçlanmaktadır.
- UNDP, istihdamın sağlanabilmesi için tarımsal kalkınmanın teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Örneğin, Bolivya'da kadın eğitimine önem verilerek 4000'den fazla kadın ile toplum temelli işletmeler açılmaktadır. UNDP, işgal altında olan Filistin topraklarında ise yoksun aileleri ekonomik olarak güçlendirmek için küçük ölçekli girişimcilik faaliyetleri ile 66.000 aileyi yoksulluktan kurtarmaktadır. Hindistan'da ise UNDP ve IKEA Vakfı'nın ortak projesi ile mali okuma-

yazma ve işletme yönetimine yönelik eğitim sayesinde 12.000 finansal okur-yazar kadın ve 4.000 girişimci ile güçlü bir kadro oluşturulmaktadır.

- Yerel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için ölçeklemelerin yapılması gerekmektedir. Yani, mikro ve makro bağlantıları güçlendirerek, başarılı pilot bina uygulamaları ile kalkınma hedeflenmektedir. Buna yönelik Moğolistan, Nepal, Bangladeş, Çin, Kosta Riko ve Meksika gibi ülkeler üzerinden yönergeler geliştirilmektedir. UNDP, Kolombiya’da ölçekleme yöntemi ile düşük gelirli aileleri ve kadınları, yerli nüfusu ve engellileri kalkındırmayı amaçlamaktadır.

4.1.2.3. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)

Son otuz yıl içerisinde OECD ülkelerinde en yüksek düzeyde zengin ve yoksul kesim arasındaki gelir uçurumuna dikkat çekmektedir. 1980’li yıllarda OECD bölgelerinde zengin ve yoksul kesim arasındaki fark %7.1 oranında iken, son dönemlerde bu oranın %9.5’e ulaştığı bilinmektedir. Gini endeksi ise 1980’li yıllarda 0.29 iken, 2011-2012 yıllarında 0.32 puan artışı olduğu belirtilmektedir. OECD ülkelerinde görülen gelir eşitsizliği yoksulluğa dair politika uygulamaları hakkında kaygı uyandırmaktadır. Bu kaygının en önemli etkeni ise alt orta sınıf ile diğer gelir grupları arasındaki farkın oldukça fazla olduğu belirtilmekte ve şüphesiz büyüme hızını etkileyen önemli faktör arasında görülmektedir. Bu bulgular ışığında yoksullukla mücadelede düşük gelirli grupları problemin ana temasına koymak önem arz etmektedir (OECD, 2014:1-2).

Gelir eşitsizliğine vurgu yapmak amacıyla İngiltere ve İsveç örneğini vermek anlamlı olacaktır. İngiltere’de, zengin ve yoksul kesim arasındaki farkın %10 olduğu belirtilmektedir. 2005-2011 yılları arasında %10 olan en yoksul ortalama gelirin %2’ye düştüğü vurgulanmakta iken İngiltere’deki gelir eşitsizliğinin 2010-2013 yılları arasında OECD ortalamasının üzerinde seyrettiği vurgulanmaktadır. İngiltere’de sürekli vergi değişiklikleri, hane gelirlerini 2007’den beri düşürmektedir. Gelir vergisindeki artış nedeniyle düşük gelirli aileler büyük zarar görmektedir. Buna rağmen İngiltere ekonomisinde işsizlik, diğer ülkelere göre düşük bir seyir izlemektedir. İşsizliğin az olmasına rağmen verimlilik artışının düşük ve yoksulluk riskinin düşük gelirli haneler

için bir risk faktörü olduğu bilinmektedir. İngiltere, gelir dağılımı eşitsizliğinin önüne geçebilmek için refah yönlü reformlar yapmaktadır. Bu reformlar, evrensel kredi sistemleri dâhilinde ödeme kolaylığı sağlamak ve devlet harcamalarını azaltmak için teşvikleri geliştirmektedir. Bunun yanı sıra savunmasız insanları korumak için sosyal koruma zemini oluşturulmaktadır (OECD, 2015:1-3).

OECD (2015) gelir eşitsizliğine dair yapılan güncellenmiş veriler ışığında İsveç örneği incelenecek olursa, 1990'lardan beri gelir eşitsizliğinin arttığı söylenebilmektedir. Buna rağmen İsveç, OECD grubu içerisinde en eşit olan ülkelerden biri olarak ifade edilmektedir. OECD ülkelerinde, 1985-2010 yılları arasında eşitsizliğin üçte bir oranında arttığı bilinmektedir. Fakat İngiltere'ye göre OECD gelir eşitsizliği ortalamasının altında seyretmektedir. En zengin %1'lik kesiminin toplam gelir vergisi öncesinde gelirden aldığı pay 1980'de %4 iken, 2008 yılında bu oranın %7 oranında arttığına dikkat çekilmektedir. Üst marjinal gelir vergisinin ise 1979'da %87 iken, 2008 yılında %56'ya düştüğü ifade edilmektedir. Eşitsizlik en fazla pazar piyasasında kendini göstermektedir. 1980'li yıllardan itibaren kazanç farklılıkları en az ücretli, tam zamanlı çalışanlar arasında büyük oranda artış göstermektedir. Sermaye gelirlerine gelindiğinde ise 1980'den beri %8 olan sermaye geliri %13 oranında artmaktadır. Bilindiği üzere erkekler, gelir dağılımının ana etkenini oluşturmaktadır. Fakat gelir dağılımı eşitsizliğinin önüne geçebilmek için kadınların istihdam oranında büyük rol oynadığına vurgu yapılmaktadır. Bunun yanı sıra gelir vergisi ve nakit transferler de eşitsizliği azaltıcı yönde etki ettiği belirtilmektedir.

OECD ülkelerinde bilindiği üzere gelir dağılımı eşitsizlikleri görülmektedir. Bu eşitsizlikler, genel olarak teknolojik değişim ve küreselleşme faktörü ile dengelenmeye çalışılmaktadır. OECD ülkelerinde uygulanması gereken temel politikalar ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (OECD, 2012:182-184):

- Eğitim politikalarına önem verilerek, üst- orta mezuniyet düzeylerini arttırmak ve eğitim yardımlarını her bireyin erişebileceği şekilde gerçekleştirmek gerekmektedir.

- Nispeten yüksek asgari ücret, emek gelirlerini azalttığından işgücü piyasa politikalarının iyi tasarlanması gerekmektedir. Bu durum, işsizliği azaltıcı etkide bulunabilmekte ve eşitsizliği azaltmaktadır. Bunun yanı sıra sendikaları güçlendirerek, kurumsal düzenlemelerde bulunmayı ve iş koruma reformları sayesinde hükümet ile alt gelir grubu için kalıcı ve geçici sözleşmeler yaparak ücret dağılımını düzenli bir biçimde yapmayı kolaylaştırmaktadır. Böylece, istihdam yolunun açılması sağlanmaktadır.
- İstihdamın artırılması amaç edinilerek, ürün piyasaları için düzenlemeler yapmak ve rekabeti bastırmak gerekmektedir. Bu şekilde işgücü gelir eşitsizliğinin azaltılması sağlayabilmektedir.
- Göçmen entegrasyonunun sağlanması ve her türlü ayrımcılık ile mücadele edilmesi eşitsizliği azaltan temel politikalar arasındadır.
- Vergi ve transfer sistemleri, genel gelir eşitsizliğini düşürmede önemli rol oynamaktadır. OECD genelinde eşitsizliğin azaltılmasında dörtte üç oranında bir etkiye sahip olan transferler yer almaktadır. Fakat, nakit transferlerin, yeniden dağılımı ve boyutu ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin Avusturalya ve İngiltere’de nakit transferlerin boyutu küçük fakat ihtiyacı olanları hedef almaktadır. Fransa veya Almanya’da ise büyük transferler yapılmaktadır. Yaşam döngüsü boyunca bireylerde ayrı olarak gelirin yeniden dağılımı ve kademeli artışı genellikle düşük oranlarda seyretmektedir.
- Kişisel gelir vergisi ilerici olma eğilimindedir. Sosyal güvenlik katkı payları, tüketim vergileri ve emlak vergileri gerilemektedir. Fakat kademeli artış ağırlıklı olarak yüksek gelirli grupların lehine olmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için örneğin anaparada, ikincil konutlarda, hisse opsiyonlarında ve faiz satışından elde edilen sermaye kazançlarında hakkaniyeti sağlamak amacıyla marjinal emek gelir vergi oranları

arttırılacağı gibi üst gelirli için vergiden kaçınma araçları da azaltılabilmektedir.

- Birçok politika, gelir eşitsizliğini azaltmak ve kişi başına düşen GSYH'nin yükseltilmesini gerektirmektedir. Örneğin, toplu iş sözleşmelerinin idari uzantıları olan işçiler arasında ücret kazanç dağılımı azaltılabilir. Ancak, bazı işverenler için çok yüksek seviyelerde işçilik maliyetleri ayarlandığında rekabete, verimliliğe ve istihdama zarar verebilmektedir. İşe kaydetmek ve yatırım teşvikleri geliştirilmek isteniyorsa, düşük gelir ile hedeflenen nakit transferler ile bu sürecin hızlandırılması gerekmektedir.

Gelir dağılımı eşitsizliğinde ve yoksullukla mücadelede başarının sağlanmasında en önemli unsur kurumsal ve yoğun bir küresel işbirliğinin geliştirilmesi olduğu vurgulanmaktadır. Aksi takdirde borç unsurları ve yardımlar ile başarının sağlanması mümkün görülmemektedir. Uluslararası ticaret, göç, finansal akımlar ve yatırımlar yanında siyasi ve kültürel işbirliğinin de geliştirilerek kurumsal altyapının sağlanması zorunlu kılınmaktadır. Başarının sağlanmasında en önemli rolü, gelişmiş ülkelerin ve çok uluslu kuruluşların üstlenmesi gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerin ve kuruluşların, gelişmekte olan ülkelere bilgi ve teknik destek sağlaması gerekmektedir. Bunun yanı sıra borçların ve yardımların uygun koşullar çerçevesinde daha aktif bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Yolsuzluk finansmanın gerçekleştirildiği ülkelere yeni yardım ve kaynak tahsis edilmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde borçlar, verimsiz olarak kullanılmakta, toplam borç yükü ve faiz yükü artmaktadır. Bu durum, yoksulluğun derinleşmesini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle borçların ve yardımların hak eden ülkelere aktarılması gerekmektedir (Uzun, 2003:170).

4.2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN ÖNLENEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNE YÖNELİK MÜCADELE POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin "muasır" medeniyetler seviyesine gelme çabaları çok partili hayata geçiş ile birlikte büyüme oranlarıyla gerçekleştirilmeye çalışıldığı bilinmektedir. 1980 öncesi herhangi bir alt yapı olmadan elde edilen büyüme, 1980

sonrasında iktisadi kurumların oluşturulmasıyla temellendirilmeye başlandığı bilinmektedir. 1930'lu yıllardan itibaren giderek kapanan Türkiye ekonomisi piyasaların ve özel sektörün ikamesinin gerçekleştirilebileceği dışa açık bir ekonomiyi benimsediği ifade edilmektedir. Bunun sonucunda dönüşümden olumsuz etkilenen bir toplum ve dünya ekonomisine ayak uyduramayan bir Türkiye ile karşılaşmış ve ekonomik krizlerin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bu durumda sürdürülebilirliği güç, yüksek büyüme çabaları ülkenin makroekonomik dengelerini bozmaktadır. Büyüme çabalarının yol açtığı en büyük problem ise eşitlikten uzak bir gelir dağılımının varlığı olmaktadır (Selim vd. 2014:39). Yoksulluğun azaltılabilmesi için ön koşul olarak görülen, gelir dağılımının iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle aşağıdaki kısımda bu eşitsizliğin önüne geçmek için çeşitli mücadele politikalarına değinmek faydalı olacaktır.

4.2.1. Maliye Politikası

Ekonomide, kamu kesiminin temel amaçlarından biri toplumdaki tüm bireylerin yararlanabileceği ortak hizmetler yürütmek ve gelirin yeniden dağılımına etki etmek olduğu vurgulanmıştır (Yükseler ve Türkan, 2008:150). Maliye politikasının birer parçası olan vergi, kamu giderleri ve borçlanma politikası bireylerin yaşam seviyesini arttırmayı amaçlamaktadır. Marjinal fayda yaklaşımı kapsamında, yoksul bireylerin gelirlerinde meydana gelecek artışlar zengin olan bireylerin gelirlerinde meydana gelen ilave artışlardan daha fazla fayda sağladığından gelirin, yüksek gelirli gruptan düşük gelirli grubun lehine olacak şekilde yeniden dağılımı (ikincil dağılım) maliye politikalarının görev alanı dâhilinde bulunmaktadır. Bu şekilde sağlanmaya çalışılan adil gelir dağılımı sayesinde sosyal refah kaçınılmaz bir sonuç olmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:5).

Vergi ve kamu harcamalarına değinecek olursak, gelir dağılımının bireyler açısından adil olabileceği gibi aksi bir durumun da gerçekleşebileceğine dikkat çekilmektedir. Oluşabilecek olumsuz durumları şu şekilde sıralamak mümkündür (DPT, 2001:74) :

- Vergi politikalarında dolaylı vergilerin yükünün artması, marjinal tüketim eğilimine sahip düşük gelirli fertler için olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

- Ücretli kesimlerden alınan vergilerin, yüksek oranlı olması ve asgari ücretin de büyük oranda vergilendirilmesi emek aleyhinde bir sonuç doğuracağı ifade edilmektedir.
- Kamu kesiminde meydana gelen açıklar, Kamu Kesimi Borçlanma gereğini arttırarak, kamu kesiminin piyasadan borçlanmasına sebep olmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesiyle özel kesimin, yatırımlarından dolayı istihdam artışı yavaşlayacağına, emek dışı gelirler artacağına ve reel faizlerin yükseleceğine vurgu yapılmaktadır. Böylece kamu borçlanma politikasının, ücretliler aleyhinde sonuçlar doğuracağına dikkat çekilmektedir.

Adil bir dağılım sistemine doğru gidilmek isteniyorsa maliye politikası, hangi ekonomik düzen kapsamında olduğuna, ekonominin hangi eğilim doğrultusunda gelişme gösterdiğine ve var olan değer yargılarına göre değişkenlik göstermesi gerekmektedir (Türk, 1989:18). Bu doğrultuda maliye politikasının amaçları arasında bireylerin yaşama düzeylerini daha iyi duruma getirebilmek yatmaktadır. Bunun için veraset vergileri, artan oranlı vergiler haline getirilebilir, bu verginin istisna ve muaflik düzeyleri yüksek tutulmayabilir, harcama vergileri derecelendirilebilir ve bu vergilerin yapısına artan oranlılık konulabilir ve böylece bireylerin yaşam düzeylerini iyileştiren gelir ve servet dağılımı arasındaki eşitsizliğin giderilmesi dolaylı bir şekilde gerçekleştirilebilir olması vurgulanmaktadır (Türk, 1989:21). Eşitsizliğin azaltılması durumunda da yoksulluk oranlarının aşağıya doğru bir ivme göstereceği kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkacaktır.

4.2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesi

Devletin bilgisi ve kontrolü dışındaki kanuni ve kanun dışı faaliyetlerini temsil eden bu olgunun 1970'li yıllardan beri arttığı belirtilmektedir. Kamu harcamalarını finanse etmeye yönelik vergi oranlarındaki artış ile birlikte bireyler sürekli bir kaçış eğilimi içerisine girmektedir. Kayıt dışı ekonomi konusu başta gelir dağılımı olmak üzere birçok alanı olumsuz etkilediğinden son 25-30 yıldır hükümetlerin ve iktisatçıların ilgi alanına girdiği belirtilmektedir (Erkuş ve Karagöz, 2009:2)

Kayıt dışı istihdam, geniş ve heterojen bir kategoriden oluşmaktadır. Bu nedenle bir politika yönteminin belirlenmesi için kendi kendini istihdam edenler ve ücret dâhilinde istihdam edilenler şeklinde incelenmesinin homojen alt kategoriler halinde sıralanmasının faydalı olacağı belirtilmektedir. Böylece kendi kendini istihdam edenler; gayri resmi işletmelerin işverenleri, gayri resmi işletmelerde kendi hesabına çalışanlar, resmi ve gayri resmi işletmelerde aile işçisi olarak çalışanlar ve gayri resmi üretici kooperatiflerinin üyelerinden oluşmaktadır. Sosyal güvencesi olmadan, ücret dâhilinde istihdam edilenler ise gayri resmi işletmelerin çalışanları, gündelik ya da günlük işçi, geçici ya da yarı zamanlı çalışanlar, ücretli ev işçileri, taşeron işçisi, endüstride parça başına çalışan işçiler olarak sıralanmaktadır (Chen, 2012:7-8).

Durgunluk, yüksek oranlı vergi yükü, artan işsizlik, kayıtlı ekonomi ile ilgili kanuni düzenlemelerin çokluğu, sosyal güvenlik yükü, birden fazla işte çalışmanın yasaklanması, erken emeklilik, hükümet politikaları ve toplumun bu durumundan hoşnutsuzluğu kayıt dışılığa sürükleyen etkenler arasında gösterilmektedir. Bu durum sonucunda haksız rekabet gibi adil olmayan birçok sorunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Erkuş ve Karagöz, 2009:127).

Gelir İdaresi Başkanlığı (2015) öncülüğünde yürütülmüş olan onuncu kalkınma programına göre son yıllarda kayıt dışı ekonomi önlemleri ile başarı sağlanmış olmasına rağmen ülkemiz açısından halen önemli bir sorun oluşturmaya devam etmektedir. Kayıt dışı ekonominin azaltılması, orta ve uzun vadede başta gelir dağılımı olmak üzere birçok makroekonomik faktörün düzelmesine katkıda bulunacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle Onuncu Kalkınma Programı'nda, 2014-2018 yılları arasında kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi için yapılması gerekenlere değinmek faydalı bir tutum olacaktır. Buna göre;

- Kayıt dışılığın boyutunun gelir ve istihdam yönüyle araştırılması
- Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu arttırıcı uygulama ve sistemlerin geliştirilmesi
- Kayıt dışılıkla mücadele denetimlerinin daha nitelikli hale getirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması
- Toplumun ilgili tüm kesimlerinin bilinçlendirilerek, kayıt dışılıkla mücadeleye aktif katılımlarının sağlanması

- Kayıt dışılıkla mücadeleye katkı sağlayacak verilerin ilgili kurumlar arasında etkin paylaşımının sağlanmasına ilişkin sistem ve alt yapının oluşturulması şeklinde sıralanmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2015:1).

Bu yöntemler kullanılarak kayıt dışı ekonominin GSYH'ya oranı 2014 yılında %26 iken, 2015 yılında %25, 2016 yılında %24, 2017 yılında %23 ve 2018 yılında %21.5 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların tarım dışı istihdam oranı 2014 yılında %22 iken, 2015 yılında %20, 2016 yılında %19, 2017 yılında %18, 2018 yılında ise %17 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. Kayıtlı faal mükellef sayısı 2014 yılında 5 milyon iken, 2015 yılında 5.1 milyon, 2016 yılında 5.2 milyon, 2017 yılında 5.3 milyon ve 2018 yılında 5.4 milyon olacağı öngörülmektedir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2015:2).

4.2.3. Asgari Ücret Uygulaması

Ücret, çalışan bireyler için gelir unsuru iken, çalışmayan bireyler için maliyet unsuru oluşturmaktadır. Bu durum işçi ve işveren anlaşmazlıklarının temel sebebi haline gelmektedir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için devlet, ücretlere bir alt sınır getirilmesi tedbirini ortaya koymaktadır. Böylece asgari ücret kavramı söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Asgari ücretin belirlenmesi ile ailelerin ve işçilerin gelir ve yaşam standardının en alt düzeyi ortaya çıkmaktadır (Gerek, 1999:7).

Türk mevzuatında asgari ücret, 1961 anayasasında “Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır” şeklinde tanımlanırken, 1972 tarihli Asgari ücret Yönetmeliğinde “işçilere normal bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, sağlık, giyim, kültür ve ulaşım gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret” şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası yasal düzenlemelerde ise ilk olarak ILO, Anayasasında yer verilmektedir. Asgari ücret düzenlemelerine yönelik 1951 yılında ILO tarafından kabul edilip 1953'te yürürlüğe giren Tarımda Asgari Ücret Tespiti Usullerine yönelik 99 sayılı sözleşme mevcut bulunmaktadır. Uluslararası nitelik taşıyan diğer bir belgenin ise İnsan Hakları Sözleşmesi'nin sosyal ve ekonomik haklara yönelik

oluşturduğu Avrupa Sosyal Şartı olduğu vurgulanmaktadır. Bu belgede asgari ücret, “Tüm çalışanların kendilerine ve ailelerine, saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakkına sahip olmaları” şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye açısından önem arz eden bu belge 28 yıl sonra bazı çekincelere rağmen onaylanmaktadır (Gökdere, 1997:5-7).

Asgari ücret uygulamaları faktör gelir dağılımını eşitlemeyi amaç edinen bir uygulama biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu uygulama ile çalışan kesimin fiziki varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan gelir seviyesinde daha düşük bir ücret ile çalışmanın önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Asgari ücret uygulaması ile işsizliğe yol açma tehlikesi göz ardı edildiğinde, yoksulluk sınırına yakın bir ücret ile çalışan kesimin ortalama gelirinde bir artış yaratması, yoksulluğu azaltıcı etkisini ortaya çıkarmaktadır. Ortalama ile kıyaslandığında asgari ücret ne kadar yüksek ise düşük ücretlilerin toplam istihdam içindeki payı o ölçüde düşük olmakta ve yetişkinler ile gençler, kadınlar ile erkekler arasındaki kazanç farkının azaldığı vurgulanmaktadır. Fakat asgari ücretin gelir eşitleme aracı olarak bazı problemlere de yol açtığına işaret edilmektedir. Buna göre asgari ücret genellikle dört kişiden oluşan çekirdek aile üzerinden hesaplanmaktadır. Fakat asgari ücret sahibi olan birçok kişi yüksek gelirli hanelerin bireylerinden oluşmaktadır. Diğer bir problem ise işsiz bireyler için ücret uygulamalarının bir yararının olmamasıdır. Fakat düşük ücretli işçiler yoksul hanelerde yaşıyorsa asgari ücret artışları ile hane halkının yoksulluk düzeyinde bir azalmanın olası bir durum olduğu göz önünde bulundurulmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:26).

Görüldüğü üzere asgari ücret uygulamalarının çok güçlü ve çok yönlü etkileri bulunduğu için, asgari ücret tespitinde doğru ve sağlıklı kararlar verebilmek sosyal ve ekonomik açıdan olumlu etkiler doğurmaktadır. Aksi takdirde çeşitli sıkıntılar yaratmaktadır. Doğru kararların verilebilmesi için asgari ücret tespiti ile sorumlu olanların, gelir dağılımının bölgelere veya sektörlere dağılımı hakkında önemli bir bilgiye sahip olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra istatistik veri sisteminin ileri seviyelere taşınması, ulusal istatistik daireleriyle sürekli bir işbirliği halinde olunması bu alanın düzenli işleyişine katkı sunacağı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (Gerek, 1999:20).

4.2.4. İstihdam Arttırıcı Politikalar

İstihdam politikaları, işsizlik ile yoksulluk arasında kurulan ilişkide yoksulluğun ortadan kaldırılması için önemli bir etken olarak görülmekte ve yoksullukla mücadelede

en kestirme yol olarak görülmektedir. İstihdam politikaları pasif ve aktif politikalar şeklinde ayrılmaktadır. Yoksullukla mücadelede pasif politikalar, işsizlik sigortası ve işsizlik yardımlarından oluşmaktadır. Fakat işsizlik sigortasından, işsiz bireylere yüksek miktarda ödemeler olduğunda işsiz birey bir süre sonra önerilen işleri kabul etmede daha seçici davranacağına vurgu yapılmaktadır. Yani “işsizlik tuzağına” düşülmüş olacak ve bu durum işsizliğin daha fazla artmasına sebep olacaktır. Aktif istihdam politikaları ise gelir desteği olarak ifade edilen pasif politikaların karşısında durmaktadır. Bu politikanın amacı işsiz bireylerin çalışma hayatına dönmelerini kolaylaştırmaktır. Hedef kitlesi ise yoksulluktan en fazla etkilenen genç, kadın ve engelli işsizler gibi iş bulma şansları oldukça zayıf olan gruplardan meydana gelmektedir. Başlıca aktif istihdam politikalarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Gündoğan, 2003:161-170):

- Doğrudan İş Yaratma Programları,
- Yoksul emeğinin bilgi ve becerisinin geliştirilmesi,
- İstihdam sübvansiyonları,
- Yoksullar arasında kendi hesabına çalışmanın özendirilmesi,
- Kadın emeğinin emek piyasasına girişinin kolaylaştırılmasıdır.

Bu bilgiler ışığında yoksul bireylerin yoksulluk çemberinden kurtulabilmeleri, sahip oldukları emeğe bağlıdır. Bu önemli değeri emek piyasasında gerektiği gibi değerlendirebilmeleri uygulanacak isabetli istihdam politikaları ile mümkün kılınmaktadır.

Kamusal istihdam, gelişmekte olan ülkelerde yoksul bireylerin büyük bir kesiminin yer aldığı kırsal bölgelerde yoksulluğun azaltılması yönünde kullanılabilir. Kırsal kesimde ve özellikle tarım sektöründe istihdam imkânı sezonluk olmakla birlikte ücretler oldukça düşük seyretmektedir. Bu süreç kırsal kesimin yoksul olmasındaki en büyük etken olarak ifade edilmektedir. Tarıma dayalı endüstrilerin, emek yoğun bir büyüme gerçekleştirmeleri yoksulların daha kolay iş bulmasına ve ücretlerinin artmasında etkin rol oynaması gerekmektedir. Bu durumda kamu istihdam programlarının amacı ücretlerin piyasa fiyatı altında olması durumunda sadece hedef alınan kesimleri etkiler ve tarım sektörünün aktif olmayan dönemlerinde

istihdam yaratmaktadırlar. Bu dönemde, yarattıkları ilave istihdam ile yararlanan kesimin net geliri de artmaktadır. Bu politikanın doğru uygulanması sonucunda uzun dönemde ortalama gelirler arttırılabilir ve köyden kente yaşanan göçün önüne geçilebilir. Böylece önemli ölçüde dışsal fayda sağlanmış olmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:27).

4.2.4. Eğitim Politikası

Eğitim politikası, gelir dağılımı politikaları içerisinde en önemli politika aracı olarak bilinmektedir. Modern toplumlarda vasıflı bir işgücüne sahip olabilmek, yüksek bir eğitim seviyesine sahip olmakla nitelendirilmektedir. Böylece yüksek gelir getiren mesleklere girmeyi engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılmasının eğitim reformunun gerçekleştirilmesi ile emek gelirleri arasındaki eşitsizliği hafifleteceği düşünülmektedir. Devletin ise bu politikayı bir kamu hizmeti olarak benimseyip, bireylerin yetenekleri ve istekleri doğrultusunda yüksek ücretli mesleklere girmeyi mümkün kılan bir eğitim sistemi haline dönüştürmesi gerekmektedir. Eğitim hizmetinin parasız hale getirilmesini ve maddi açıdan yoksun olan ailelerin çocuklarına yeterli miktarda burs vermeyi gerektiren bir sistemler bütününün oluşturulması gerektiğine dikkat çekilmektedir (Türk, 1989:292).

OECD (2013), Türkiye’de uygulanan eğitim politikasının genel görünümünü incelenmekte ve bu inceleme öğrenci, kurumlar, denetim ve finansman başlıkları altında ele alınmaktadır. Buna göre Türkiye’de öğrenciler, matematik ve fen değerlendirmelerinde başarılı olmalarına rağmen OECD ülkelerinin gerisinde kaldığı tespit edilmektedir. Özellikle düşük sosyoekonomik altyapıya sahip öğrenciler arasında akademik başarı oranının düşük olduğu görülmektedir. Öğrencilerin, erken yaşta belirli yollarla sınıflandırılmalarına yönelik politikaların sonucunda eşitliği engelleyici durumlar ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra üst orta ve yükseköğrenim kurumlarında mezuniyet oranlarının OECD ülkelerinin gerisinde kaldığı bildirilmektedir. Fakat 2005 yılından itibaren bu oranlarda önemli artışların görüldüğüne ve bu seviyelere yönelik reformların uygulandığına vurgu yapılmaktadır.

OECD (2013), Türkiye’deki eğitim politikasını kurumlar düzeyinde incelediğinde okulların ve içinde buldukları öğrenme ortamlarının yetersiz olduğu kanısına varılmaktadır. Okul idarecilerinin ve öğretmenlerin, okulların ihtiyaçlarına

cevap verebilme kapasiteleri, öğretmenlerin mesleki öğrenim ve eğitimlerinin yetersizliği deneyim eksikliği, denetim yapısı içinde okullara esneklik tanınmaması yapılabilecekleri sınırlı kılmaktadır. Öğrencilerin kaydettikleri ilerlemeden ziyade hem sistem hem de okul düzeylerinde ölçme ve değerlendirme araçları kullanılmaktadır. Türkiye son zamanlarda ise eğitim düzeyinde iyileşme kaydetmek için öğrenci odaklı programlar yapmayı amaç edinmektedir.

OECD (2013), Türkiye'nin eğitim politikasında önemli bir yere sahip olan denetim ve finansman alanını da incelemektedir. Buna göre eğitim politikası, MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) ve YÖK (Yüksek Öğrenim Kurulu) tarafından yönlendirilmektedir. Okullar sınırlı özerliğe sahip olup, eğitim finansmanı çoğu zaman okul aile birliklerinin katkısı ile gerçekleşmektedir. İlk ve ortaöğretim için sağlanan finansmanın OECD ülkelerinin gerisinde kaldığı vurgulanmaktadır. Yükseköğrenim kurumları, ihtiyaçlara cevap verebilme açısından okullardan daha fazla özerliğe sahip olmasına rağmen bu kurumlarda finansman ve öğrenci giriş sınavları merkezi idarenin denetimi altında bulunmaktadır.

OECD (2013)'e göre Türkiye'de 15 yaşın altındaki nüfus oranı, genel nüfus oranı açısından OECD ülkeleri arasında en yüksek orana sahip ülkelerden biri olarak tespit edilmektedir. Bu gençlerin eğitimlerinin doğru bir şekilde tamamlayıp, işgücüne katılımlarını sağlamak büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de bu alanda ilerleme kaydedilmesine rağmen hem kalite hem de eşitlik alanında eksikliklerin olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle dezavantajlı öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması, kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki eşitliğin artırılması, nitelikli öğretmen ve okul idarecileri yetiştirmek ve eğitmek, yükseköğrenime erişimi ve tamamlama oranlarının artırılması ve eğitim sistemi için yeterli finansmanın sağlanması çözümlenmesi gereken öncelikli amaçlar dâhilinde görülmesi gerekmektedir.

4.2.5. Para Politikası

Para politikası, istihdam artışı, ekonomik büyüme ve fiyat istikrarı gibi hedeflere ulaşabilmek için paranın maliyetini etkilemeye ilişkin kararları temsil eden ve ülke merkez bankaları tarafından uygulanan politikaları ifade etmektedir. Para politikaları ile ulaşılmaya çalışılan hedefler ülkelere göre değişkenlik göstermektedir. Son yıllarda ise bu hedef, fiyat istikrarını ifade eden düşük ve istikrarlı bir enflasyon oranı olmaktadır.

Fiyat istikrarının herhangi bir etki altında kalmadan sağlanması önem arz etmektedir. Bu durumun sağlanması hem ekonomik kalkınma hem de gelir dağılımı yönünden diğer ülkelerden daha iyi konumda olduğunun göstergesidir. Para politikasının başarılı ve bağımsız bir şekilde uygulandığı batı ekonomileri bu durum için gösterilebilecek en iyi adres niteliğinde sayılmaktadır. Bu durum, sağlıklı gelir dağılımının oluşmasını sağlayan önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir (Özcan, 2006:4-5).

Türkiye örneğini inceleyecek olursak, Türkiye'nin uyguladığı temelden yanlış para politikaları mevcut bulunmaktadır. Bunun en güzel örnekleri, 1929 ekonomik bunalım sonucunda para değerinin, maliye bakanlığının görevi olarak sayılmasıyla birlikte birçok sorunun beraberinde gelmesi gösterilebilmektedir. Bu sorunun, 1940'larda gençlerin seferberliğe alınması ve tarımda insan gücünün azalmasıyla devam ettiği bilinmektedir. Takip eden süreçte, yani 1950'li yıllardan sonra dış ticaret ihracatı değil, hep ithalat teşvikinin yapıldığına dikkat çekilmektedir. Türkiye'nin bu dönemden sonra NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) üyeliğine alınca Sovyet tehdidinden kurtulduğu ve NATO ittifakına sıkı sıkıya bağlı kaldığı bildirilmektedir. Fakat bu durum, Türkiye'nin döviz borçlarının ve dış ticaret açıklarının önüne geçememekte ve yirmibirinci yüzyılda da artarak devam etmektedir. TL (Türk Lirası) değerinin yüksek tutulması ile dövizin ucuzlatılması ithalatı teşvik etmeye devam etmekte, ihracatı köreltmektedir. 1975 yılında ise DÇM (Dövizle Çevrilebilir Mevduat) büyük bir felaketi temsil ederken, 1975-77 yıllarında yapılan mal mükabili ithalat, kabul kredisinin ithalat endeksli olması, Tahtakale döviz piyasası ile yabancı dövizlerin alım-satımının, Hazine'nin tekeline verilmesi Türkiye'nin başarısız para politikalarına örnek olarak gösterilebilmektedir (Bulutoğlu, 2010:287 301).

Para politikası, gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine kısa ve uzun vadede etkide bulunmaktadır. Bu etkiler milli gelir, işsizlik ve enflasyon olarak sıralanmakta ve bu etkenlerde meydana gelecek bir değişimin yoksulların refahını önemli ölçüde etkilediği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Para politikası, genişletici para politikasının etkisi ile yoksulların durumunu aşağıdaki üç faktörün etkilediği söylenebilmektedir (Aktan ve Vural, 2002:1-2):

- Konjonktürel bir gelişme sonucunda ortalama gelirin artması yoksulluğun azalmasına yol açmaktadır. Böylece, genişletici para politikası ile kısa vadede ortalama gelir artacağından, yoksulların yararına bir mekanizma ortaya çıkmaktadır.
- Genişletici para politikası, işsizlik azalmakta ve işgücü ve reel ücretlerde artış meydana gelmektedir. Bu durumdan en fazla düşük düzeydeki işgücüne sahip bireyler faydalanmaktadır.
- Genişletici para politikasının meydana getirdiği olumsuz bir etkide bulunmaktadır. Bu etki, enflasyon sorunudur. Enflasyonun, 1970'li yıllarda sanayileşmiş ülkelerde reel refah düzeyinde meydana gelen azalmanın en büyük sebebi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kısa vadede uygulanan genişletici para politikası, geçici olarak işsizliği veya milli geliri olumlu yönde etkilemektedir. Değişkenlerin olumlu seyretmesi enflasyonun artmasına sebep olmaktadır. Bu değişkenler bir süre sonra tekrar normal düzeylerine dönmekte ve yoksulluğun geçici olarak hafifletilmesine katkıda bulunmaktadır. (Aktan ve Vural, 2002:1-2).

Para politikasının uzun vadede etki altına alması gereken unsurlar ortalama enflasyon düzeyi ve toplam talepteki dalgalanmalardan meydana gelmektedir. Bu unsurlar ise uzun vadede büyümeyi ve gelir dağılımını etkilemek amacıyla yoksulların refahı üzerine etki etmektedir. Para politikasının uzun vadede gelir dağılımı ve yoksulluk üzerindeki etkisini ise aşağıda maddeler halinde sıralamak mümkündür (Aktan ve Vural, 2002:2-3):

- Beklenmeyen enflasyonun yol açtığı yeniden dağıtıcı etki gelir dağılımı eşitsizliğine etki etmektedir.
- Mali piyasalardaki karışıklıklar ve belirsizlikler, sermayenin ortalama getirisini arttırıp ücretlerin baskı altında tutulmasına neden olmakta ve gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.

- Belirsizlikler ve enflasyon oranlarındaki istikrarsızlıklar sonucunda uzun vadede gelir dağılımı eşitsizliğini hafifletme imkânı ortadan kalkmaktadır.

Bu performanslar ışığında, para politikası, uzun vadede performans düzeyi açısından istikrarlı bir tutum sergilediği takdirde ve enflasyon oranlarını düşük tuttuğu takdirde yoksulların içinde bulunduğu koşulların iyileşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Aktan ve Vural, 2002:3):

4.2.6. Sosyal Güvenlik Politikası

Yoksullukla mücadele politikaları, ülkeden ülkeye yoksulluk profiline göre değişkenlik göstermektedir. Yoksullukla mücadelenin kimler aracılığı ile yapıldığı önemli konular arasında sayılmaktadır. 1970’li yıllarda piyasanın yeniden keşfedilmesi ile yoksullukla mücadele stratejileri geliştirilmeye çalışıldığı ve bu stratejilere devletin müdahale etmemesi gerektiği fikrinin savunulduğu bilinmektedir. Böylece, bu görevi sivil toplum örgütlerinin üstlenmesi gerektiği sıkça vurgulanmaktadır. Kapitalist sistemin “bir sorunu bir sorunla aşarak büyüme” evresinin baş gösterdiğine dikkat çekilmektedir. Yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşları büyük önem arz etmesine rağmen “sosyal devlet” varlığının unutulmaması gerektiğinin de farkına varılması gerekmektedir (Gündoğan, 2008:48).

Sosyal devlet, halkın sosyal durumları ile ilgilenen, onlara asgari yaşam düzeyi sağlamayı görev edinen ve bu görevi üstlenirken de gelir eşitsizliğini gidermeyi amaç edinen bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Sosyal devlet, vatandaşları tatmin edici düzeyde hayat ve sağlık standartlarına ulaşabilmeleri için gerekli olan toplumsal uyumu sağlayacak kurumların örgütlenmiş bir sistemi olarak görülmektedir. Sosyal devletin temel amacının, maddi ve manevi benliğin gelişebilmesi için insan onuruna uygun koşulların hazırlanması olarak ifade edilmekte ve toplumsal eşitliği göz önünde bulundurarak, sosyal ve ekonomik kalkınmayı hedeflemektedir. Diğer bir amacı ise kapitalizmin, yoksul kesimlerin toplumsal, sosyal ve siyasal adaptasyonunu sağlayacak şekilde düzenlemelerde bulunmak olduğu gerçeğidir. Böylece sosyal devlet varlığının,

temel sebebi olan güvenlik ve adalet işleyişi yerine getirilmiş olacağı kaydedilmektedir (Kayalidere ve Şahin, 2014:58-59).

Tarihsel olarak bakıldığında, 20. yüzyıl içerisinde değişik dönemlerde yoksullukla mücadele stratejilerinin geliştirildiği tespit edilmektedir. Bu kapsamda iki temel politika grubu ortaya çıkmıştır. İlk politika grubu, daha çok II. Dünya Savaşı sonrasında 1980’li yıllara kadar bütün dünyada yaygın olan ve yoksullukla doğrudan mücadele amacı taşıyan sosyal güvenlik ağını öngören sosyal politikalar iken, küreselleşme döneminin bir ürünü olarak ortaya çıkan diğer politika grubu ise yoksulluğa doğrudan etki etmeyen, yoksulluğu azaltmak için tasarlanmamış olan işsizlik sorununu azaltarak iktisadi büyümeyi gerçekleştirmeye yönelik politikalardan meydana gelmektedir (Gündoğan, 2008:48). Böylece Türkiye örneğinde, sosyal devletin bir gereği olarak bilinen sosyal güvenlik sistemlerine değinmek gerekmektedir.

Sosyal güvenlik, bireylerin kendi iradeleri dışında herhangi bir tehlikeye uğramaları durumunda koruma garantisi veren bir sistem, dayanışma, örgütlenme ve devletin hizmet aracı olarak tanımlanmaktadır. ILO’ya göre sosyal güvenlik, kamu programları vasıtası ile çalışma gücü kaybı, hastalık, işsizlik, yaşlılık, maluliyet ve ölüm nedenleri ile kazancın önemli ölçüde azalması veya kesilmesi ile ortaya çıkan sosyo-ekonomik tehlikelere ve tehditlere karşı bireylerin koruma altına alınmasını, çocuklarla birlikte aile yaşamını desteklemesini ve sağlık korumasını kapsayan sistemler bütünüdür teşkil etmektedir (Çelik, 2002:7).

Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren gelir-gider dengesizliği görülmeye başlandığı bilinmektedir. Bu doğrultuda emeklilik sistemi içinde aktif-pasif oranı iki seviyenin altına düşmektedir. 2006 yılında ise sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayan çalışanlar toplam istihdamın %48.5’ini oluşturduğu bilinmektedir. Böylece kayıt dışı istihdam, finansman açığının temel problemi haline gelmektedir. Emeklilik sisteminde yapılan prim hasılatı, emeklilere yapılan harcamaların oldukça gerisinde seyretmektedir. Bu nedenle yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik sistemi etkin bir şekilde faaliyet gösterememektedir. 2000’li yıllarda önem arz eden yasal düzenlemeler ile sosyal güvenlik sisteminde dönüşüm evresinin başlandığı, 2008 yılında çıkarılan 5510 sayılı kanun ile genel sağlık sigortasının uygulamaya konulduğu ve sağlık harcamalarının arttığı vurgulanmaktadır. Sağlıklı kurgulanan bir sistemin en az üç

kuşağa sorunsuz bir biçimde hizmet sunması beklenirken, Türkiye'nin henüz 50 yaşına varmadan ciddi yapısal sorunlar yaşadığı gündeme getirilmektedir (Gümüş, 2010:3-8).

4.2.6.1. Sosyal Sigorta

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de sosyal güvenliği; sosyal sigorta, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi, önemli ölçüde sosyal sigortaya bağlı kalırken, sosyal yardımlar bu oranın küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Sosyal sigorta kapsamındaki sağlık harcamaları, SSK (Sosyal Sigorta Kurumu), Bağ-Kur kapsamındaki Emekli Sandığı'ndan gelir ve aylık alanlar hak sahibi kuruluşlar tarafından karşılanırken, Yeşil Kart sahipleri ve devlet memurları, devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Fakat sosyal sigorta programlarının zaman içinde adil bir sosyal güvence sağlama işlevinden uzaklaştığı ifade edilmektedir. Bunun en temel sebebi ise çalışan kesimin önemli bir bölümünün sistem dışında kalması ve kayıt altına alınmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum sosyal güvenlik sistemlerindeki sistemdeki denetim ve bilgi eksikliğini açığa çıkarmaktadır (DPT, 2007:34-35).

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin önemli bir parçası olan sosyal sigorta sisteminde yetersiz primsiz ödemeler, primlerin toplanamaması gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu nedenle yoksullukla mücadele edebilmek için sosyal güvenlik tabanının genişletilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bunun için bağımlı nüfusun ve kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi ve kadınların işgücüne katılımının sürdürülebilir hale getirilmesi gerektiği savunulmaktadır (Şener, 2010:11). Sosyal güvenlik politikaları kapsamında değerlendirilen sosyal sigorta sisteminin yanı sıra yoksullukla mücadelede önem arz eden sosyal yardımların da incelenmesi gerekmektedir.

4.2.6.2. Sosyal Yardımlar

Türkiye'de, sosyal yardım alanında son 10 yıldaki değişiklikler göz önüne alındığında devletin sosyal yardım alanını özel sektör, sivil toplum ve aileye bırakma isteği duymasına rağmen devletin kurumlarıyla veya harcamalarıyla bu gidişat doğrultusunda olduğunu söylemek mümkün görülmemektedir. Aile yapısındaki değişimler, gecekondulaşmanın artması, esnek hale gelen piyasa yapısı, çalışan yoksul

oranındaki artış ve işsizliğin yapısal bir sorun haline gelmesi gibi sebepler, sosyal politika içerisinde sosyal yardımları kaçınılmaz kılmaktadır (Dodurka, 2014:1).

Türkiye'deki sosyal yardımlar, genel yardımlar ve primsiz ödemeler olarak sınıflandırılmaktadır. Genel yardımlar, yoksulluğun belirmesiyle birlikte 1986 yılında SYDTF (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu) kapsamında gerçekleştirilmekte olduğu ve 1992 yılında ise sosyal güvenlik sistemi kapsamına girmeyenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için yeşil kart uygulaması başlatıldığı bilinmektedir. Böylece genel yardımlar SYDTF, SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu), Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Belediyeler tarafından bu görev üstlenilmektedir. Primsiz ödemeler, kendine bakamayacak durumda olan yaşlı ve engellilere aylık bağlanmasını öngören bir düzenlemeyi içermektedir. Önceleri yaşlı ve muhtaç kimseler için bağlanan aylığın, 30 Temmuz 2006 yılından itibaren 18 yaşından küçük engelli bakımını sağlayan aile fertlerine de bağlandığı belirtilmektedir. Türkiye'de bu kuruluşlar tarafından yapılan yardımlar "hak eden" veya "hak etmeyen" şeklinde bireyleri ayırmaktadır. Bu noktada toplumsal cinsiyet rolleri devreye girmekte ve kadınlar zor durumda kalmaktadır. Bu nedenle yardımların, cinsiyet ve yaş grubuna göre değil muhtaçlık ve gelir durumuna göre verilmesi gerekmektedir (Şener, 2010:12-18).

Türkiye'de, birçok alanda olduğu gibi yoksullukla mücadele alanında da örgütsel yapının dağınık ve yetersiz olduğu görülmekte ve çoğu zaman birbirlerinin çalışmalarından habersiz faaliyetler yürütüldüğü vurgulanmaktadır. Merkezi idareye bağlı kuruluşlar da bu gruba dâhil edilmektedir. Bu durumu örnekleyen başbakanlığa bağlı olarak örgütlenmiş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Genel Müdürlüğü, diğer taraftan ise sosyal güvenlik ile ilgili temel sorunları yürüten Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlığı örnek olarak verilmektedir. Bu durumun aksine, yoksullukla mücadelede kamu yönetim örgütlenmesinde bir bütünlüğün sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı şekilde sivil toplum örgütlerindeki dağınıklığa da son verilerek, yoksullukla mücadele alanındaki sivil toplum örgütlerinin federatif bir yapı içinde bir örgüt altında toplanarak güç birliği yapmaları gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bunun yanı sıra yoksullukla mücadele alanında kuruluşların envanterini çıkarmak, amaçlarını tanıtmak ve son birkaç yıllık veri faaliyetini sayısal veriler halinde

yayımlamasının faydalı bir tutum olacağı belirtilmektedir. Bu çabanın gerekliliği, yoksul kesimlerin örgütlerin bir kısmının etkinliklerinden ve varlıklarından haberdar olmaması açısından önem arz etmektedir (Gündoğan, 2008:54).

4.2.7. Enflasyonun Önlenmesi

Türkiye’de enflasyon sorunu, uzun yıllardır hayatımızın ayrılmaz bir parçası olarak devam etmektedir. Enflasyonun, birçok ülkedeki yıllık artış oranı ülkemizde bir aylık süre içinde gerçekleşebilmektedir. Bu durum birçok konuda sorun yaşanmasına yol açtığı gibi ücretlerle ilgili dengelerin sağlanması konusunda da sorunlar dizisi ortaya çıkarmaktadır. Enflasyon en çok ücretli aileleri ve onların ailelerini etkilemektedir. Bunun temel sebebi ise düşük gelirlili ailelerin tüketim eğilimlerinden, beslenme ve barınma gibi zorunlu tüketim harcamalarının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (Gerek, 1999:116).

Genel hatları ile nominal değerlerde ciddi erozyona yol açan enflasyon, nispi fiyatlar üzerindeki etkisi ile farklı kesimlerin gelirleri üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Böylece enflasyonist ortama yavaş uyum sağlayan kesimlerin gelirlerinin daha da kötüleştiği ve eşitlikten uzak bir gelir dağılımının ortaya çıktığı bildirilmektedir (Selim vd.2014:53). Bu nedenle hükümet, dar gelirlili ailelerin satın alma güçlerini arttırmak ve bütçe açıklarını kapatmak için karşılıksız para basmaları sonucunda zengini daha zengin, fakiri daha fakir yaparak adaletsizliğin olmasına yol açtığına vurgu yapılmaktadır (Karslı, 1999:59).

Enflasyonu düşürmenin yollarını ve bu konuda deneyimli ülke modellerinin sıkça ele alındığı bilinmektedir. Fakat Güney Amerika ülkesinde uygulanan programın aynen alınıp Türkiye ekonomisine uygulanması ile programın başarısız olması kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle siyasi istikrarın, kararlılığın ve isteğin yanı sıra toplumsal uzlaşma zemininin hazırlanması ve akılcı ekonomik politikaların yürütülmesi gerekmektedir. Ayrıca spekülative kazançların yerine, üretimden elde edilen kazançların uzun dönemde toplumca kabul edilmesini sağlamak ve gelir dağılımını düzeltecek etkenlerin bir bütün halinde ele alınması gerekmektedir. Enflasyon ile mücadele ederken, toplumun küçük bir kesimi enflasyonun düşmesini istememektedir. Bu kesim yüksek gelirlili, rant geliri sağlayan ve faiz ile yaşamaya alışmış topluluklardan meydana

gelmektedir. Fakat toplumun yüzde 80-85'lik bir çoğunluğunun, yüzde 15'e feda edilmemesi hususu vurgulanmaktadır (Karlı, 1999:69).

Yukarıdaki açıklamaya sabit gelirlilerin ücretleri, değişken gelir elde eden grupların ücretlerine nazaran gerilemesi örnek olarak gösterilebilmektedir. Enflasyonla beraber artan faiz oranları yüksek gelirli grupların enflasyona uyum sürecini hızlandırarak, gelir dağılımı eşitsizliğinin daha fazla yaşanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle 2001 yılından sonra enflasyon oranlarının kademeli bir şekilde düşürülmesi sabit gelirliler üzerinde olumlu etki yaratırken, daha önceki yıllarda olumsuz bir seyir izleyen gelir dağılımı eşitsizliğinin azalmasına olanak sağlanması beklenmektedir (Selim vd. 2014:53).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisat bilimi genel hatları ile toplumların refahını arttırmayı ve onlara saygın bir yaşam sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmayan fakat yaşanılabilir bir seviyeye ulaşabilmek için iki sorun ile yüzleşilmesi gerekmektedir. Bunlar, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk sorunlarından meydana gelmektedir. Sosyal bilim dünyası bu konular üzerine çeşitli araştırmalar, yazılar ve anketler düzenleyerek bu sorun üzerinde sürekli yoğunlaşmaktadırlar. Bunun en temel sebebi ise gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun bir kader olmayışını insanlığa duyurmaktır.

Çalışmanın önemini ifade eden gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun önlenilebilirliğinin sağlanması dünyada ve Türkiye’de kurallar bütünü çerçevesinde inşa edilememiştir. Bu nedenle bu iki temel sorun geçmişten günümüze değin değişerek, dönüşerek, çeşitli şekillerde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Günümüze gelindiğinde ise küreselleşme olgusunun dünyada ve Türkiye’de etkisini göstermesi, bu iki sorunun derinleşmesine ve kökleşmesine neden olmuştur. Günümüz bilgi çağında ise yoksulluk verilerinin yayınlanmaması, yaşanan yoksulluğun vahametinin açık bir göstergesi olmuştur. Bu çağın diğer bir ürünü ise güvencesiz bir ortamın oluşmasını teşkil eden yeni yoksulluk kavramı olmuştur. Bu kavram, kentsel alanlarda yaşayan yoksulların kötü yaşam koşulları ile karşılaşmasını ve toplumdan dışlanmasını ifade etmektedir. Bu şekilde gelir dağılımı eşitsizliği üzerine kurulu sisteme karşı söylemler geliştirmek ve bu duruma karşı direnç göstermek, sosyal bir varlık olmanın gereği niteliğindedir. Fakat kurumsal yapının güçlü olduğu ülkelerde bu sorunların daha hızlı ve daha az maliyetle üstesinden gelindiği bilinmelidir.

Yaşamsal olguları ifade eden ve dışsal faktörler tarafından tahrip edilen gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk ile mücadele etmek için ülkelerin politika uygulamalarında tutarlı, istikrarlı, kararlı ve değişimlere uygun, ölçülü bir tutum sergilemeleri gerekmektedir. Politikalar uygulanırken sivil toplum kuruluşlarını göz ardı edip, sistem dışı bırakmak ahlak dışı olmakla birlikte bütüncül yapıya uygun düşmemektedir. Bu nedenle gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadelede güvenilir bir yol izlenerek, sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte hareket edilmeli, sivil toplum kuruluşlarına söz hakkı verilmeli ve tüm bunlar halkın bilinci dâhilinde gerçekleştirilmelidir. Bunun için medya kamuoyunun doğru bir şekilde bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Dünyada gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadele yöntemleri, ülkeler ve ülkeler tarafından oluşturulan kuruluşlar tarafından farklılık arz etmektedir. Bu farklılığı maddeler halinde sıralamak mümkündür.

- AB, tutarlı ve duyarlı politikalar sergilemeyi öngörmektedir. Bunun için Avrupa 2020 kriz çözümü politikalarına yönelik strateji gündeminde “akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme” yaklaşımı gibi kısa vadeli çözüm politikaları yerine küreselleşme karşısında daha üst hedeflere ulaşılabilir bir dönüşüm perspektifinin olması gerektiğini öngörmektedir. Bu husus doğrultusunda eğitim, enerji, yenilikçilik, çevre, istihdam ve yoksullukla mücadele temel prensipler arasında görülmektedir. Bunun yanı sıra Avrupa 2020 hedeflemesinin doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi için programlar kayıt altına alınmalı, raporlama sistemi oluşturulmalı ve üye ülkeler arasında ekonomi politikaları açısından güçlü bir koordinasyon sağlanmalıdır.
- Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğu azaltmak, kalkınma açısından gittikçe büyük önem taşımaktadır. Ülkelerin, büyüme ve kalkınma hedefleri kapsamında daha teşvik edici ve aktif bir rol üstlenebilmeleri için çokuluslu kuruluşların ve DB'nin daha aktif bir yapıya bürünmesi gerekmektedir.

- Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadelede, sadece makroekonomik politikalar ile başarı elde edilmesi olanaksızdır. Çünkü birçok ülkede dünya ekonomisine uyum sağlayamayacak derecede eğitimsiz ve sağlık olanaklarından mahrum kılınan nüfus yoğunluğu bulunmaktadır. Bu nedenle DB'nın, öncelikle yoksul ülkelere temel sorunları ile baş edebilmeleri için finansal ve teknik destek vermesi gerekmektedir. Yoksul ülkelerde, verimliliğin sağlanması açısından DB tarafından bilim ve teknolojik desteğin düşük seviyelerde verildiği bilinmektedir. Yoksul halklar açısından ihmal edilen bu durumun bir an önce düzeltilmesi gerekmektedir. DB'nın, yoksullukla mücadelede başarılı olabilmesi için küresel işbirliğini koordine etmesi gerekmekte ve sadece yardım ve borçlarla ciddi bir başarının elde edilemeyeceğini bilmesi gerekmektedir.
- Uluslararası ticaret, yatırımlar, finansal akımlar, göç gibi faktörlerin yanı sıra kültürel ve siyasi konularda da işbirliği sağlanmalıdır. Bu alanlarda başarının sağlanması gelişmiş ülkelere ve onların denetiminde oldukları çokuluslu kuruluşlara düşmektedir. DB tarafından kaynakları yolsuzlukların finansmanı için kullanan ülkelere yeni yardım ve kaynaklar verilmemelidir. Çünkü alınan borçlar ile toplam borç yükü artmakta ve bu durumda yoksulluğun ve gelir dağılımı eşitsizliğinin derinleşmesine neden olmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelere verilen yardım ve borçların amacına uygun bir şekilde kullanılması için daha aktif bir tutum benimsenmelidir. Uluslararası yardımlar ve borçlar hak eden ülkelere verilmelidir.
- Uluslararası kuruluşların başında yer alan UNDP, yoksulluğu çok boyutlu olarak ele almakta ve insani gelişme endeks düzeyi içerisinde yer alan ülkeler için dünya bankasına göre daha yüksek yoksulluk rakamlarına ulaşmaktadır. UNDP, yoksulluğu marjinal bir olgu olarak görmekten kurtulamamıştır. Bu nedenle UNDP, küreselleşmenin eşitsizliği ve yoksulluğu arttırıcı yönüne daha fazla vurgu yapmalı ve mücadele stratejilerini daha gerçekçi bir şekilde belirlemelidir.

- OECD ülkelerinde ise gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı bilinmektedir. Bu nedenle aile politikaları kapsamında yapılan yatırımlar çocukluk çağında başlamalı ve devam etmelidir. Bu strateji yüksek sosyal verimliliği beraberinde getireceği gibi daha sonra pahalı müdahalelerden kaçınılmasına yardımcı olmaktadır. Yapılan aile yardımları ve hizmetler kamu harcamalarının geleceği açısından bir yatırım olarak görülmelidir.
- OECD ülkeleri, finansal transferlerin sağlanmasını kolaylaştırmalı, desteklemeli ve işgücü açısından esnek çalışma saatleri üzerinden yoğunlaşması gerekmektedir.
- OECD ülkeleri, verimliliği arttırmak için evrensellik çerçevesinde, hizmet sunumu açısından ilerici adımlar atmalıdır. Göç olgusu çerçevesinde OECD ülkeleri kararlı bir politika üstlenmeli ve bu politika göç edenler açısından sosyal adalet ve sosyal entegrasyon sürecini içermelidir. Eğitim açısından OECD ülkeleri ve özellikle Türkiye, okul saatlerini düzenlemeli ve eğitim olanaklarını geliştirmelidir.
- OECD ülkelerinde tüm aileler için erişilebilir bir imkân olan yarı-zamanlı çalışma sistemi geliştirilmelidir. Bunun için işverenleri teşvik etmek ve esnek çalışma saatleri uygulamak gerekmektedir.

Dünyada az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de en zengin %20’lik kesim ile en yoksul %20’lik kesim arasında ciddi dalgalanmalar ve dengesizlikler olduğu görülmektedir. Buna rağmen Türkiye için gözlemlenen sonuçlarda hala etkili bir mücadele yönteminin geliştirilemediği görülmektedir. Böylece gelir dağılımı eşitsizliğinin artması sadece ekonomik değil politik ve sosyal sorunlarında yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ülkenin kalkınabilmesi ve bu dengesizliğin en aza indirilmesi için aşağıdaki öneriler dikkate alınmalıdır.

- Veraset vergileri, artan oranlı vergiler haline getirilebilir, bu verginin istisna ve muaflik düzeyleri yüksek tutulmayabilir.
- Harcama vergileri derecelendirilebilir ve bu vergilerin yapısına artan oranlılık konulabilir.
- Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu arttırıcı uygulama ve sistemlerin geliştirilmesi ve toplumun ilgili tüm kesimlerinin bilinçlendirilerek, kayıt dışılıkla mücadeleye aktif katılımlarının sağlanması gerekmektedir.
- Asgari ücret tespiti ile sorumlu olanların, gelir dağılımının bölgelere veya sektörlere dağılımı hakkında önemli bir bilgiye sahip olması ve ulusal istatistik daireleriyle sürekli işbirliği halinde olması gerekmektedir.
- Yatırımların artması, istihdam ve üretim artışına yoğunluk verilmesi, reel faizlerin olağan seviyeye indirilmesi, emeğin değerinin farkına varılması, mesleki eğitim sistemine doğru eğilmesi ve bu alanda çalışmaların yürütülmesi devletin temel prensipleri arasına girmelidir.
- Kamusal istihdam, gelişmekte olan ülkelerde yoksul bireylerin büyük bir kesiminin yer aldığı kırsal bölgelerde yoksulluğun azaltılması yönünde kullanılabilir.
- Yüksek gelir getiren mesleklere girmeyi engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılarak eğitim reformunun gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Para politikasının, uzun vadede performans düzeyi açısından istikrarlı bir tutum sergilediği ve enflasyon oranlarını düşük tuttuğu takdirde yoksulların içinde bulunduğu koşulların iyileşmesi sağlanabilir.

- Sosyal güvenlik tabanının genişletilerek, kadınların işgücüne katılımının sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.
- Sosyal yardımlar, bireyleri “hak eden” veya “hak etmeyen” şeklinde ayırmak yerine “muhtaçlık ve “gelir” durumuna göre verilmesi gerekmektedir.
- Devlet, doğum yapan kadınların izin yetkilerini arttırmalı ve doğum sırasında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği sağlamak amacıyla mali teşvikler sunmalıdır.

Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğa yönelik mücadele yöntemleri benimsenirken gelir dağılımı türlerinin dengeli dağılımını göz ardı etmek olanaksızdır. Bu nedenle Türkiye’de, politikaların çeşitli bağlantıları takip ederek gerçekleştirmesi önemli bir disiplin kaynağıdır. Bu nedenle Türkiye’de uygulanması gereken diğer mücadele politikaları maddeler hainde sıralamak mümkündür.

- Kentsel alanlardaki işsiz yoğunluğunu azaltmak, nüfus artış hızını kontrol altına almak ve kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kuruluşları kurmak dengesiz dalımın önüne geçmektedir.
- Vergi sistemi lüks tüketimler üzerinden vergilendirilmesi ve tasarrufa yönelik uygulamaların yapılması adil bir seçim olacaktır.
- İstikrarlı ve güvenli bir ortamın yaratılması için enflasyonun mutlak suretle düşürülmesi gerekmekte ve kayıt dışı ekonomi önlenmeli, vergi tabanı genişletilmeli ve ücretlilerin vergi yükü azaltılmalıdır.

KAYNAKLAR

AB'ye Genel Bakış. *TC. Avrupa Birliği Bakanlığı*, Ankara. www.ab.gov.tr. ss. 2-3.

Akbaş, G. ve Apar, Altan. (2010). *Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme İçin Avrupa Stratejisi Özet Bilgi Notu*. TC. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği; Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar. ss. 3-4.

Altınışik, İ. ve Peker, H.S. (2008). Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15: 106.

Akses, S. (2014). Avrupa 2020 Stratejisi. *İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları*, Yayın No: 269, İstanbul. ss. 12-13.

Akkoç, F. ve Demir, S. (2011). Türkiye'deki Düzeyi İle Muhasebe Meslek Mensuplarının, Vergi Denetmenlerinin ve İşletme Yöneticilerinin Kayıt Dışı Ekonomiyi Algılamaları: Aydın İli Örneği. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26:2.

Aktan, C.C. (2003). *Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. C.I. Bilgili, A.E. ve Altan, İ.(Ed). Deniz Feneri Yayınları, Ankara, ss. 149.

- Aktan, C.C. (2002). Dünyada Gelir Dağılımında Adaletsizlik. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını*, Ankara. ss. 149.
- Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2002). *Makro Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. Aktan, C.C.(Ed). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara, ss. 2-13.
- Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2002). *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*. Aktan, C.C.(Ed). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara, ss. 6-29.
- Ataman, B.C. (1996). Neo-Keynesçi Bölüşüm Teorisi: Ücret- Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, ss. 53-54.
- Akyüz, Y. (1980). *Sermaye, Bölüşüm, Büyüme*. 2. Baskı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 453: 28.
- Aydın, K. ve Güloğlu, T. (2011). Türkiye’de Nispi Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Analizi. *Sosyal Siyaset Konferansları*,60 (1): 91-115.
- Başaran, A.A, Çetinkaya, M. (2013). Türkiye’de Subjektif Yoksulluk Profili. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 1: 425.
- Bellu, L.G. ve Liberati, P. (2005). Charting Income Inequality The Lorenz Curve. *Easypol Resources for Policy Making*. ss. 2-4.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey. *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Proje Raporu*. ss: 20-24.

Bilgin, R. (2009). Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27): 234.

Bulutoğlu, K. (2010). *Dünya Ekonomisine Giriş*. Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, ss. 287-301.

Cagatay, N. (1998). Gender and Poverty. Social Development and Poverty Elimination Division. *Working Paper Series*. WP:5. ss.3.

Chapter 10. Reducing Income Inequality. ss. 333.

Chen, M.A. (2012). The Informal Economy: Definitions, Theories and Policies. *Women in Informal Employment Globalizing and Organizing Working Papers*, No:1. Ss. 7-8.

Caminada, K. ve Goudswaard, K. (2009). Effectiveness of Poverty Reduction in the EU: A Descriptive Analysis. *Poverty and Public Policy*, 1(2): 2-3.

Canbay, T. ve Selim, S. (2010). Türkiye'de Hanehalkı Yoksulluğu. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10(2): 628.

Carletto, G. ve Zezza, A. (2004). Being Poor, Feeling Poorer: Combining Objective and Subjective Measures of Welfare in Albania. *ESA Working Paper*, No. 04-12: 2-3.

Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 2(59): 94-108.

Çelik, A. (2004). AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımının Yeniden Dağılımı. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3: 60-79.

Danışoğlu, A.Ç. (2004). Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk zerindeki Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, ss. 224.

Demirci, E.Y. (2003). *Yoksulluğun Türetilmesi*. C.I. Bilgili, A.E. ve Altan, İ.(Ed). Deniz Feneri Yayınları, Ankara, ss. 15.

Demir, S. (2006). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açıısından Değerlendirme. *DPT, Sosyal Sektör ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*, Ankara. ss. 4.

Dinler, Z. (1997). *İktisada Giriş*. 3. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, ss. 307.

Dişbudak, C. ve Süslü, B. (2009). Kalkınma ve Bireysel Gelir Dağılımı: Kuznets Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi? *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18: 147.

Dodurka, B.Z. (2014). Türkiye’de Merkezi Devlet Eliyle Yapılan Sosyal Yardımlar-alışma Raporu. ss. 1.

Doğan, E. (2014). Türkiye’de Yoksulluğun llmesi. *T.C. Kalkınma Bakanlığı*, Yayın No:2880. ss. 6.

DPT [Devlet Planlama Teşkilatı], (2001), “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele zel İhtisas Komisyon Raporu”, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT:2599-İK:610, Ankara. ss. 3-74.

DPT [Devlet Planlama Teşkilatı], (2007), “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele zel İhtisas Komisyon Raporu”, *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT:2742-İK:691, Ankara. ss. 17-35.

- Dünhaupt, P (2013). Determinant of Functional Income Distribution- Theory and Empirical Evidence. *International Labour Office, Working Paper*, No: 18: 11-16.
- Eğilmez, M. (2010). *Makro Ekonomi, Türkiye'den Örneklerle*. 2. Baskı. Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul. ss. 212.
- Erdoğan, S. ve Kutlu, D. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum Dergisi*,2: 66.
- Ergin, F. (1973). *Ak İktisat Ansiklopedisi*, Ak Yayınları, c.II, İstanbul, ss. 8-9.
- Er Uygur, O. (2010). Enflasyon- İşsizlik- Phillips Eğrisi- Toplama Arz Eğrisi Teorileri. *Gazi Üniversitesi, İktisat Bölümü, Ders Notu*. ss. 1.
- Erken, E. (2003). *Dünya Sistemi ve Yoksulluk İlişkisi*. C.I. Bilgili, A.E. ve Altan, İ.(Ed). Deniz Feneri Yayınları, Ankara, ss. 310.
- Erkuş, H. ve Karagöz, K. (2009). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini. *Maliye Dergisi*, 156: 127.
- Filiztekin, A. ve Çelik, M.A. (2010). Türkiye'de Bölgesel Gelir Eşitsizliği. *Megaron*, 5(3): 117-121.
- Fredriksen, K.B. (2012). Income Inequality in the Europeanunion Economics Department. *ECO/ WKP. Workin Paper*, No: 952. 29: 4-5.
- Foster, J.E. Greer, J. ve Thorbecke, E. (2010). The Foster- Greer- Thorbecke (FGT) Poverty Measures: Twenty- Five Years Later. *Institute for International Economic Policy Working Paper Series Elliott School of International Affairs the George Washington University, IIEP- WP- 201-14*. ss. 6-7.

- Gerek, S. (1999). Türkiye’de Asgari Ücretler ve Enflasyon: 1974-1999. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, No:1094. Eskişehir, ss. 20-116.
- Gökbunar, R. Özdemir, H. ve Uğur, A. (2008). Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2): 158-159.
- Gökdere, A. (1997). Asgari Ücretin Türk Ekonomisine Etkileri: Kobi’ler Açısından Yaklaşım. *TES-AR Yayınları*, No:23. Ankara, ss. 5-7.
- Güçlü, S. ve Bilen, M. (1995). 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 6: 160.
- Gümüş, E. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 24: 3-8.
- Gündoğan, N. (2008). *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*. Ankara Sanayi Odası. ss. 48-54.
- Gündoğan, N. (2003). *Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi*. C.I. Bilgili, A.E. ve Altan, İ.(Ed). Deniz Feneri Yayınları, Ankara, ss. 161-170.
- Güneş, F. (2011). Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2. ss. 218-219.
- Günsoy, G. (2005). İnsani Gelişme Kavramı ve Sağlıklı Yaşam Hakkı. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2): 36-37.
- Gürdoğan, N. (2003). *Yoksulluğun Çelik Çemberini Kırarak*. C.I. Bilgili, A.E. ve Altan, İ.(Ed). Deniz Feneri Yayınları, Ankara, ss. 33.

- Gürses, D. (2009). İnsani Gelişme ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21): 340-341.
- Hatun, Ş. Etiler, N. ve Gönüllü, E. (2003). Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46: 252.
- Hazman, G.G. (2010). Kentsel Yoksulluk Sorunu ve Belediyelerin Rolü. *Türkiye İdare Dergisi*, 467: 137.
- Juckes, T.J. ve Barresi, J. (1993). The Subjective- Objective Dimension in the Individual- Society Connection: A Duality Perspective. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 23(2): 207.
- Karaca, N.G ve Gökçek, C.B. (2014). Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinde Çok Boyutlu Yoksulluk ve İnsani Gelişme. *International Conference on Eurasian Economies*. ss. 2.
- Karahan, H. (2012). Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı. *Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği Araştırma Raporu*, İstanbul, 79: 51.
- Kanlı, N.K. ve Alpaslan, İ.B. (2011). İstihdam ve Arz Dengesizliği: Mesleği veya Mekânı Değiştirmeli mi? *Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Sosyal Politika Çalışmaları Merkezi*. ss. 94.
- Kardam, F. Ve Yüksel, İ. (2004). Kadınların Yoksulluğu Yaşam Biçimleri: Yapabilirlik ve Yapabilirlikten Yoksunluk. *Nüfus Bilim Dergisi*, 26: 45.
- Karlı, M. (1999). *Enflasyonun Milli Gücümüze Etkileri*. Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul. ss. 59-69.
- Kapar, R. (2010). Türkiye’de Çalışan Yoksullar. *Ankara Sanayi Odası Yayınları*. ss. 54.

- Kaplow, L. (2002). Why Measure Inequality? *Digital Access to Scholarship at Harvard. Nber Working Paper Series: 9342: 3.*
- Kayalıdere, G. ve Şahin, H. (2014). Sosyal Devlet Arayışı Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(2): 58-59.*
- Kaynak, M. (2011). *Kalkınma İktisadı*. 4.Baskı. Gazi Kitapevi Yayınları. Ankara, ss. 102-110.
- Kirişçi, K. (2014). Misafırlığın Ötesine Geçerken: Türkiye’nin “Suriyeli Mülteciler” Sınavı. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu ve Brookings Enstitüsü*, ss. 30.
- Kiper, M. (2004). Teknoloji Transfer Mekanizmaları ve Bu Kapsamda Üniversite-Sanayi İşbirliği. *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 50. Yıl Yayınları*. ss. 64.
- Malan, A. (1998). Changes Income Distribution in South Africa – A Social Accounting Matrix Approach. 13. International Conference of Input- Output Techniques Macerata, Italy. ss. 11-13.
- Melissa, B. ve Vallas, R. (2015). Income Inequality and Poverty Reduction <http://talkpoverty.org> (10.06.2015)
- Moghadam, V.M. (2005). The Feminization of Poverty and Women’s Human Rights. *Social and Human Sciences Papers*, No:2. ss. 5-6.
- Morelli, S. Smeeding, T ve Jeffrey, T. (2014). Trends in Within Country Inequality and Poverty: Rich and Middle Income Countries. *Institute for Research on Poverty Discussion Paper*, No. 1419-14. ss. 1-36.

Musayeva, A. (2011). Azerbaycan'da Gelir Dağılımı. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 60(1): 427.

OECD. (2011). An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings. ss. 26.

OECD (2014). Focus on Inequality and Growth. Does Income Inequality Hurt Economic Growth? December, ss. 1-2.

OECD (2015). Income Inequality Data Update and Policies Impacting Income Distribution: United Kingdom, February, ss. 1-3.

OECD (2015). Income Inequality Data Update: Sweden, January. ss. 1-3.

OECD (2012). Reducing Income Inequality While Boosting Economic Growth. Economic Policy Reforms, Going for Growth, 2(5): 190-197.

OECD/Türkiye (2013). Eğitim Politikası Genel Görünümü: Türkiye. ss. 4-11.

OECD/Türkiye (2014). Rising Inequality: Youth and Poor Fall Further Behind. Income Inequality Update, June. ss. 1-2.

Ortiz, I. ve Cummins, M. (2011). Global Inequality: Beyond The Bottom Billion. A Rapid Review of Income Distribution in 141 Countries. *Social and Economic Policy Working Paper*. ss. 20-26.

Özbek, A. (2011). Kentsel Yoksulluğun Genel Bir Değerlendirilmesi: Kırıkkale Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31: 55.

- Özcan, S. (2006). Para Politikası Tercihleri İle Finansal İstikrar Arasındaki İlişki, Enflasyon Hedeflemesi Politikasında Finansal İstikrar ve Türkiye Analizi. *T.C. Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü*, Ankara. ss. 4-5.
- Özdoğan, F. (2009). Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*. ss. 11-13.
- Özsağır, A. (2013). *Bilgi Ekonomisi: Tanım, Uygulamalar, Örnekler*. 2.Baskı. Seçkin Yayınları. İstanbul, ss. 87-134.
- Öztürk, A.T. (2005). Türkiye’de Kırsal Kesim Yoksulluğunun Sebepleri ve Çözüm Önerileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(1): 85
- Öztürk, İ. (2006). Dünya Bankası Politikaları. *Münich Personal Repec Archive*, Paper No: 335, Posted 9. ss. 36-38.
- Öztürk, M. Ve Çetin, B.I. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar. *Journal of Yasar Universty*, 3(11): 2668.
- Öztürk, N. ve Göktolga, Z.G. (2010). Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 34(2):4.
- Öztürk, N. (2005). İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 1: 35-37.
- Öztürk, N. (2010). Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 1: 60-62.

Palaz, S. Şenergin, Ö. ve Öksüzler, O. (2013). Eğitim Düzeyi Farklılıklarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2): 121.

Peer, S. (2013). <http://documents.worldbank.org/en/2013/01/24161040/access-finance-sub-saharan-africa>

Reich, S. (1998). What is Globalization? Four Possible Answer. *The Helen Kellogg Institute for International Studies*, Working Paper 261: 4.

Report of the World Social Situation (2013). Economic and Social Affairs. Inequality Matters. *United Nation, New York*. ss. 67.

Sarı, R. (2005). Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve İstihdam. *Düzce İl Gelişme Planı*. ss. 56-59.

Selim, R. Günçavdı, Ö. ve Bayar, A.A. (2014). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler. Yayın No: TÜSİAD-T/2014-06/554. ss. 21-65.

Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*. C.I Güzem Can Yayınları, No: 21, İstanbul, ss. 409.

Seyyar, E. (2003). *Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele*. C.I. Bilgili, A.E. ve Altan, İ.(Ed). Deniz Feneri Yayınları, Ankara, ss. 40-42.

Sunal, O. (2011). Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kurumsal Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 66(3): 285.

Şener, Ü. (2010). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Politika Notu*. ss. 11-18.

Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. 2.Baskı. İletişim Yayınları, No:770. İstanbul, ss. 145-148.

Taşcı, F. (2007). Yoksulluğa ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları. ss. 485-486.

Taşcı, K. (2007). Bilgi Ekonomisinin Kuramsal Çerçevesi. XXI. “Türkiye’de İnternet” Konferansı. ss. 317-318.

Taş, Y. ve Özcan, S. (2012). Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma. *SESSION 3D: Büyüme ve Gelişme III, International Conference on Eurasian Economies*, ss. 424.

Temiz, H.E. (2008). Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2: 61-63.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı. (2015). *Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı*. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). ss. 1.

The World Bank. <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet>.

Tireli, M. (2009). Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri. *TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*. ss. 102-106.

Tobias Gombert. (2010). *Sosyal Demokrasinin Temelleri, Sosyal Demokrasi El Kitabı*. Hallaç, R (Çev), Baskı. 3. Sosyal Demokrasi Akademisi Yayını, İstanbul. ss. 18.

- Topgöl, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1): 284
- Tunç, A. (2014). Yeni Yoksulluk Kavramı Çerçevesinde Gezi Parkı Olayları: Kamu Yöneticilerine Bazı Öneriler. *Birey ve Toplum Dergisi*, 4(7): 240-248.
- Türkdoğan, O. (1974). *Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı*. C.I. Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:336. Erzurum, ss. 4-5.
- Türk, İ. (1989). *Maliye Politikası*. 8.Baskı. S Yayınları, No:15. Ankara, ss. 18-292.
- TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk, Yoksulluk İstatistikleri. Yoksulluk Çalışması Sonuçları 2009. <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk, Yoksulluk İstatistikleri. Yoksulluk Çalışması 2013. <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK, Temel İstatistikler, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2013. <http://www.tuik.gov.tr>.
- TÜİK, Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı Yıllık Hesaplar Grubu. (2014). Gayri Safi Katma Değer, Bölgesel Sonuçlar, 2004-2011. ss. 2-7.
- TÜİK, Veritabanları, Bölgesel Gayri Safi Katma Değer Tabloları, Bölgesel Hesaplamalar, İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama. <http://www.tuik.gov.tr>.
- TÜSİAD. (2000). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği İle Karşılaştırma. Yayın No:TÜSİAD-T/2000-12/295, ss. 30.
- Ulutaş, Ç.Ü. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2: 25.

Ulutürk, S. ve Ersezer, D. (2005). Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, Seri:47, ss. 88-100.

UNDP (1999). Human Development Report, ss. 1-3.

UNDP (1999). Human Development Report, Overview. ss. 1-3.

UNDP (1999). Human Development Report, Human Development Indicators. ss. 128-129.

UNDP (2013). Poverty Reduction and UNDP. Fast Facts United Nations Development Programme,. ss. 1-2.

UNDP (2014). Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. *Human Development Report*. ss. 157.

UNICEF, (2000). Poverty Reduction Begins With Children. ss. 1-9.

Uysal, Y. (2007). Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*. ss. 250-252.

Uzun, A.M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2): 157-170.

Ünal, Ç. (2008). İnsani Gelişmişlik Endeksine Göre Türkiye’nin Bölgesel Farklılıkları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 6(2): 90.

Ünsal, E. (2007). *Makro İktisat*. 7. Baskı. İmaj Yayınları, Ankara. ss. 31.

Ünsal, E. (2007). *Mikro İktisat*. 7. Baskı. İmaj Yayınları, Ankara. ss. 604-605.

World Development Indicators (2014). The World Bank.

World Development Indicators (2013). The World Bank. ss. 33.

Yanar, R. ve Şahbaz, A. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3): 56.

Yılmaz, C. (2003). *Küreselleşme ve 1980 Sonrası Hükümet Programlarında Yoksulluk Söyleminin Gelişimi*. C.I. Bilgili, A.E. ve Altan, İ.(Ed). Deniz Feneri Yayınları, Ankara, ss. 252.

Yükseler, Z ve Türkan, E. (2008). Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi. Yayın No: TÜSİAD-T/2008-03/455. ss. 150.

ÖZGEÇMİŞ

Azade TAŞCI, 1990 yılında Hakkâri’de doğdu. Gaziantep Üniversitesi İktisat Bölümünden 2011 yılında mezun oldu. 2012 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisansa başladı. 2015 yılında “Demokratikleşme ve Sürdürülebilir Kalkınma” programı kapsamında yapılan 3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansında, “Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Bölgesel Kalkınma Arasındaki İlişki (Türkiye Örneği)” konulu yayınlanmış bildirisi bulunmaktadır.

VITAE

Azade TAŞCI, was born in 1990 in hakkari. Graduated from Gaziantep University in Economy Department in 2011. She has started Social Sciences Institute of Gaziantep University in Master Degree of The main disciplines of economics in 2012. Her report about The relationship between income disparity and regional development was published in the 3rd of International Democratization and Sustainable Development Program in 2015.